

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Maarit Hokkanen

Ensiksi kuolleen puolison jäämistö lesken kuoleman jälkeen

Miten kohdentaa verotus oikein?

Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö
Talousoikeuden pro gradu -tutkielma
Talousoikeuden maisteriohjelma

Vaasa 2025

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Maarit Hokkanen		
Tutkielman nimi:	Ensiksi kuolleen puolison jäämistö lesken kuoleman jälkeen: Miten kohdentaa verotus oikein?		
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri		
Oppiaine:	Talousoikeus		
Työn ohjaaja:	Juha Lindgren		
Valmistumisvuosi:	2025	Sivumäärä:	105

TIIVISTELMÄ:

Samalla kun Suomen väestön ikärakenne muuttuu yhä iäkkäämmäksi, ja toisaalta netto-omaisuus on siirtynyt yhä vanhemmalle väestöosalle, korostuvat myös perintöverotusta koskevat kysymykset. Kun perintönä saatavan netto-omaisuuden määrä on suurempi kuin aiemmin, tietää se väistämättä perintöveron määrän kasvua.

Perunkirjoituksen jälkeen perinnönjättäjän jäämistö voi jäädä jakamattomaksi kuolinpesäksi ja tämän lisäksi perintökaaren säännösten nojalla lesken hallintaan. Tilanteita on hyvin erilaisia, riippuen jäämistökokonaisuuksista sekä perherakenteista. Mikäli kuolinpesä ei tule jaetuksi, voi koko ensiksi kuolleen puolison jäämistö jäädä jakamattomaksi ja tulla näin uudelleen arvostettavaksi sekä merkittäväksi lesken kuoleman jälkeen hänen perukirjaansa.

Edellä kuvatun kaltaisessa tilanteessa korostuu lesken perukirjaan tehdyt merkinnät, jotka käynnistävät perintöverotuksen lesken perillistaholle. Verotuksen kannalta onkin merkityksellistä, miten perukirja sekä jäämistöositus- ja perinnönjakokirjat tulevat laadituiksi. Eli käytännössä, miten Verohallinnolle annetaan tiedot verotuksen toimittamista varten.

Tutkimuksen tavoitteena on vastata lainopin keinoin kysymykseen siitä, miten lesken perukirja tulisi tällaisissa tilanteissa laatia oikeaoppisesti niin, että nimi- ja saantoperusteisuus tulisi perukirjassa huomioiduksi oikein. Ja näin Verohallinnolle ilmoitettavat omaisuustiedot tosiasiasa oikein verotettavaksi. Oikealla verotuksella tarkoittaen sitä, ettei verotuksessa aiheutuisi ylimääräisiä veroseuraamuksia perillistaholle.

Tutkimuksen ilmiön ymmärtämistä mahdollistetaan tutkielmassa keskeisten käsitteiden avaamisella. Tutkielmassa käytetään tutkimusmetodina, lainopin lisäksi, täydentävänä tutkimusmetodina tapaustutkimusta. Täydentävän tutkimusmetodin mahdollistamana tarjoillaan työvälineitä ilmiön mahdollisimman syvään ymmärrykseen, alleviivaten lesken kuoleman jälkeen tehtävien asiakirjojen tosiasiallista merkitystä perillistaholle määrättävien veroseuraamusten osalta.

Tutkimus onnistuu osoittamaan lesken jälkeen tehtävien asiakirjojen merkityksen perintöverotuksen näkökulmasta ja ohjeistaa lukijaa niiden laadinnassa. Tutkimuksessa nostetaan esille keskeisesti se, miten suuri merkitys nimi- ja saantoperusteisuuden ymmärtämisellä ja selvittämisellä on perintöverotukseen. Tutkimus osoittaa lisäksi miten huomattavia ylimääräisiä veroseuraamuksia perukirjan oikeaoppisella laadinnalla voidaan tosiasiasa välttää.

AVAINSANAT: perintövero, perintöverotus, vero, perukirja, jäämistöositus, perinnönjako

Sisällys

1	Johdanto	8
1.1	Tutkimuksen tausta	8
1.2	Tutkimusongelma ja tutkimusongelman raja	12
1.3	Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto	15
1.4	Tutkielman rakenne	23
2	Lainsäädäntö ja keskeiset käsitteet	26
2.1	Perukirja – perinnönjättäjän veroilmoitus	26
2.1.1	Perintöoikeus ja paranteeliperiaate	30
2.1.2	Lesken asema ja lesken perintöoikeus	34
2.1.3	Testamenttioikeus	36
2.1.4	Rintaperillisen lakiosaoikeus	40
2.1.5	Ennakkoperinnöt ja lahjat	41
2.2	Jäämistöositus- ja perinnönjakokirja – verotuksen täsmentäjä	43
2.2.1	Lesken ja perillisten yhteishallinto	43
2.2.2	Yhteishallinnon purkaminen	44
3	Perintöverotus ja perinnön veroseuraamukset	47
3.1	Progressiivinen perintöverotus ja perintöveron määräytyminen	50
3.2	Lesken ilmoitukset perintöverotuksessa	55
3.3	Omaisuu	57
3.4	Perintövero peräkkäisissä kuolemantapauksissa	63
3.5	Ennakkoperinnöt perintöverotuksessa	65
3.6	Perinnöstä ja testamentista luopuminen	66
3.6.1	Perinnöstä luopuminen ennen sen vastaanottamista	67
3.6.2	Perinnön vastaanottaminen ja edelleen luopuminen	68
3.6.3	Testamentista osittain tai kokonaan luopuminen	69
3.6.4	Henkivakuutus	69
3.7	Jäämistöositus ja perinnönjako verotuksessa	70
3.8	Perintöverotuksen ennakkoratkaisu	72

4	Saantoperusteisuus ja jäämistöomaisuuden merkitseminen	73
4.1	Ensiksi kuolleen puolison jäämistön uudelleen arvostaminen	74
4.2	Nimiperiaate ja saantoperiaate perukirjan näkökulmasta	75
4.3	Ensiksi kuolleen puolison jäämistön selvittäminen	77
5	Tapauksia juridisten asiakirjojen laadinnasta	85
5.1	Esimerkkitapaus 1: Jäämistöjen erottelu perukirjaan	85
5.2	Esimerkkitapaus 2: Nimiperiaatteesta poikkeaminen	89
6	Johtopäätökset ja pohdintaa	94
	Lähteet	98

Taulukot

Taulukko 1. Ensimmäisen veroluokan progressiotaulukko.	53
Taulukko 2. Toisen veroluokan progressiotaulukko.	53
Taulukko 3. Perintöveron hallintaoikeuden huojennustaulukko.	54

Lyhenteet

Adoptiol	adoptiolaki (22/2012)
AsuntoYL	asunto-osakeyhtiölaki (1599/2009)
AL	avioliittolaki (234/1929)
BKT	bruttokansantuote
HAO	hallinto-oikeus
HE	hallituksen esitys
HolhTL	laki holhoustoimesta (442/1999)
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
OikTL	laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)
PK	perintökaari (40/1965)
LRP	laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001)
LVL	laki virallisesta lehdestä (268/1931)
vp	valtiopäivät
VSVL	varainsiirtoverolaki (931/1996)

Oikeustapaukset

Itä-Suomen HAO 1131/2024

KHO 1960 II 290

KHO 1975 II 536

KHO 1977 II 554

KHO 3.12.1999/3980

KKO 1978 II 96

KKO 1989:142

KKO 1992:197

KKO 2001:12

KKO 2010:27

1 Johdanto

Suomen väestön ikärakenne muuttuu yhä iäkkäämmäksi¹ ja samalla netto-omaisuus on siirtynyt yhä vanhemmalle väestöosalle, korostuu tällöin perintöverotusta koskevat kysymykset². Kun perintönä saatavan netto-omaisuuden määrä on suurempi kuin aiemmin, tietää se väistämättä progressiivisesti määräytyvän perintöveron määrän kasvua. Kun mukaan otetaan myös tutkimuksen kohteena oleva, ensiksi kuolleen puolison jäämistön³ verokohtelu lesken kuoleman jälkeen, tuo se edellä mainitut seikat huomioon ottaen tutkimuksen myötä näkökulman, johon on monen lukijan syytä perehtyä omaa tai mahdollisesti vanhempiansa tilannetta peilaten. Ainakin näin, mikäli samasta omaisuudesta ei halua määrättävän ylimääräisiä veroseuraamuksia, tässä tapauksessa lesken kuoleman jälkeen toimitettavassa perintöverotuksessa.

Isotalo tuo esille verotusongelmia koskien perättäisiä vastikkeettomia saantoja, joita esiintyy muun muassa ensiksi kuolleen puolison ja lesken perimystilanteissa. Verotusongelmia syntyy Isotalon mukaan esimerkiksi varojen sekoittuminen, joka vaatii verotuksessa tapauskohtaista käsittelyä.⁴ Tutkielmassa pyritään tuomaan esille, verovelvollisen ilmoitusvelvollisuuden näkökulmasta, näihin verotusongelmiin ymmärrystä sekä käytännöntyövälineitä.

1.1 Tutkimuksen tausta

Perintöverovelvollisuus ja perintövero verolajina, ylipäätään osana valtion verojärjestelmää, ovat hyvinkin kiisteltyjä aiheita niin Suomessa kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Verojärjestelmä toimii Suomessa pääpiirteittäin siten, että verotusta säätelevistä verolaeista päätetään eduskunnassa, kunnissa ja Euroopan unionissa.

¹ Tilastokeskuksen 30.9.2021 julkaiseman väestöennusteen mukaan, jos syntyvyys tulee pysymään tällä tasolla tulee ikärakenne muuttumaan oleellisesti. Ks. Tilastokeskus 2021, Syntyvyys ei ole Suomessa ikärakenteen kannalta riittävällä tasolla.

² Tarkemmin Tilastokeskus n.d., Kotitalouksien varallisuus.

³ Jäämistöllä tarkoitetaan perinnönjättäjän varoista ja veloista koostuvaa kokonaisuutta, omaisuusmassaa. Kangas 2018: 370.

⁴ Isotalo 2019: 58.

Valtiovarainministeriö valmistelee verolait ja niiden voimaan saattamisesta päätetään Eduskunnassa. Kaikki Suomessa asuvat henkilöt sekä Suomen talousalueella taloudellista toimintaa⁵ harjoittavat yhtiöt ja yhteisöt ovat verovelvollisia Suomeen. Valtiovarainministeriön alaisuudessa toimiva Verohallinto kerää noin 95 %:a verotuloista ja veronluonteisista maksuista, loput edellä mainituista kerää Tulli sekä Liikenne- ja viestintävirasto. Nämä edellä mainitut instanssit ovat niin kutsuttuja veronkerääjiä, kun taas veronsaajia ovat valtion lisäksi kunnat, evankelisluterilaiset ja ortodoksiset seurakunnat sekä Kansaneläkelaitos.⁶

Perintöoikeus ja yksityinen omistusoikeus ovat läheisesti sidoksissa toisiinsa, sillä perintökaaren (40/1965, PK) säännöksissä määritellään perinnönjättäjän omaisuuden siirtymisestä perillistahon omaisuudeksi. Aarnion ja Kankaan mukaan perintöoikeudellisella sääntelyllä harjoitetaankin erittäin tietoista asunto- ja sosiaaliturvapolitiikkaa, josta hyvänä esimerkkinä tässä tutkielmassa suoraan sekä epäsuorasti esiin nouseva lesken oikeus hallita kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana⁷. Perintö- ja lahjaverolain (378/1940, PerVL) 2 luvussa taas säädetään siitä, miten perintönä tai testamentilla saavaa perillistahoa tulee perintösaannon osalta verottaa. Verotuksen ulkopuolinen lainsäädäntö ja käytännönelämän tapahtumat asettavatkin käytännössä perustan verolainsäädännölle, sillä vero-oikeus ja yksityisoikeus yleisesti ottaen linkittyvät toisiinsa⁸.

Perinnönjättäjän jälkeen tehtävä perukirja⁹ käynnistää perintö- ja lahjaverolain mukaisen perintöverotuksen, ja tämän jälkeen perinnönjättäjän omaisuudesta koostuva kokonaisuus voi jäädä jakamattomaksi kuolinpesäksi ja lisäksi eloonjääneen

⁵ Arviointi siitä, mitä pidetään yrityksen tosiasiallisena taloudellisen toiminnan harjoittamisena Suomessa sekä mitä pidetään yrityksen taloudellisena sijoittumisena Suomeen, arvioidaan aina kokonaisvaltaista harkintaa käyttäen. Verohallinto 16.5.2007, Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen (EYT) ratkaisun vaikutus Suomen väliyhteisölain soveltamiseen.

⁶ Lue lisää verojärjestelmästä, sen määritelmästä ja sisällöstä esim. Slemrom 4/2022: 569–573.

⁷ Aarnio & Kangas 2002: 157. Ks. myös Kangas 2018: 313–316, jossa hän avaa näkemyksiään perintöoikeutta kasvatus- ja koulutuspoliittisista sekä elinkeinopoliittisista näkökulmista käsin.

⁸ Järvenoja 2013: 139.

⁹ Perukirjasta tarkemmin esim. tämän tutkielman luvussa 2.1 Perukirja – perinnönjättäjän veroilmoitus tai Aarnio, Kangas, & Rabinä 2024.

aviopuolison¹⁰ eli lesken hallintaan. Kuolinpesällä tarkoitetaan henkilöpiiriä, joka hallitsee yhteisomistusperiaatteella perinnönjättäjän jäämistöä eli varoista ja veloista syntyvää kokonaisuutta. Tämä yhteishallinnon henkilöpiiri määräytyy perintökaaren 18 luvun säännösten mukaan¹¹. Tilanteita on hyvin erilaisia riippuen kuolinpesän jäämistöomaisuuden kokonaisuudesta sekä kunkin tapauksen perherakenteesta. Yksikin kuolinpesän oikeudenomistaja voi vaatia kuolinpesän jakamista, mutta mikäli näin ei tapahdu, voi esimerkiksi koko ensiksi kuolleen puolison jäämistö jäädä jakamattomaksi ja tulla uudelleen arvostettavaksi sekä merkittäväksi lesken kuoleman jälkeen hänen perukirjaansa.¹²

Tilanteessa, jossa ensiksi kuolleen puolison jäämistö tulee joko osittain taikka kokonaan arvostettavaksi ja merkittäväksi lesken perukirjaan, korostuneessa roolissa on tässä tapauksessa lesken perukirja, joka käynnistää perintöverotuksen. Verotuksen kannalta onkin merkityksellistä miten perukirja sekä jäämistöositus- ja perinnönjakokirjat tulevat laadituiksi, eli käytännössä, miten Verohallinnolle annetaan tiedot verotuksen toimittamista varten. Perintöoikeudellisia asioita voidaan pitää asioina, jotka koskettavat lähes jokaista, ainakin jossakin vaiheessa elämää. Kuitenkin perimyksen monitahoisuus sekä monipolvisuus ja kuolinpesän selvittämisen haasteellisuus voi tehdä monine osakertomuksineen perintöoikeudesta yllättävänkin haastavan juristintehtävän.¹³

Testamentti on todennäköisemmin eniten käytetty jäämistösuunnittelun väline. Mutta siitä huolimatta Kolehmainen ja Rabinän mukaan on yleistä, että se tehdään sen enempää ajattelematta tai perehtymättä testamentin merkitykseen ja testamentti laaditaankin kaavamaisesti jonkin mallipohjan mukaisesti. Testamenttia laatiessa testamentin mallipohjaa käytettäessä ongelmaksi muodostuu usein se, että asiaan perehtymättömyys ja tästäkin johtuva ymmärtämättömyys aiheuttaa tilanteen, ettei

¹⁰ Tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolen, jonka oikeudet vastaavat aviopuolison oikeuksia jäämistöoikeuden osalta. Ks. Laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001, LRP), 8 §.

¹¹ Tarkemmin kuolinpesän määritelmästä esim. Aarnio, Kangas & Rabinä 2020: 337–339.

¹² Aarnio, Kangas & Rabinä 2020: 177.

¹³ Aarnio, Kangas & Rabinä 2020: 177 ja 258.

testamentti ole tosiasiasa verrannollinen testamentintekijän tahtoon ja tilanteeseen. Tällaisissa tilanteissa voi hyvinkin perinnönjättäjän jälkeen olla tilanne, että testamentti ei vastannutkaan sitä mitä perinnönjättäjä oli tosiasiasa tavoitellut tai toisaalta olosuhteet olivat muuttuneet oleellisesti testamentin tekemisen jälkeen, eikä se tästä syystä enää vastannutkaan tarkoitustaan.¹⁴

Tällainen tilanne, jossa testamentti ei tosiasiasa sanamuodoiltaan vastannutkaan perinnönjättäjän tahtoa, voi olla tilanne, jossa perilliset saattavat havahtua juridisten asiakirjojen merkitykseen. Ja kun tämän havahtumisen lisäksi halutaan oikeaoppisesti laadittujen asiakirjojen lisäksi optimoida verotusta¹⁵, tuo se edelleen lisää vaatimuksia asiaan perehtyneisyyden ja ymmärtämyksen suhteen. Joskin perehtyneisyyttä tällöin tarvitaan jäämistöoikeuden osaamisen lisäksi myös varsin oleellisesti talousoikeudessa ja erityisesti vero-oikeudessa.

Tutkimus sijoittuu pääasiallisesti julkisoikeudenalaan kuuluvalla vero-oikeudenalalle, mutta siihen kytkeytyy vahvasti myös yksityisoikeudellinen perintöoikeudenala. Perintöoikeuden vahva sidos itse vero-oikeudelliseen aiheeseen on tutkielman kannalta merkittävä ja välttämätön, sillä ilman perintöoikeuden ymmärtämistä ei vero-oikeuden tutkielmasta ole mahdollista saada toimivaa kokonaisuutta eikä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Käytännönelämässä voidaan katsoa, että perintöoikeus tarvitsee rinnalleen vero-oikeutta ja näin näiden oikeudenalojen voidaan katsoa kulkevan rinnakkain¹⁶. Esimerkiksi perintökaaren säännökset tarvitsevat rinnalleen avioliittolain (AL 234/1929) säännöksiä, jotka taas ovat kiinteästi yhteydessä perintö- ja lahjaverolain säännöksiin, ja näin vero-oikeuden säännökset niin sanotusti mukautuvat perhe- ja jäämistöoikeuden säännöksiin.

¹⁴ Kolehmainen & Rabinä 2020: 79.

¹⁵ Verojen optimoinnilla tarkoitetaan oikeustoimia, joiden lopputuloksen yksiselitteisenä tavoitteena ja motiivina on mahdollisimman alhaisen verotuksen eli veroedun saavuttaminen.

¹⁶ Puronen 2007: 88.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimusongelman rajaus

Tutkimuksen tavoitteena on vastata ensisijaisesti kysymykseen siitä, miten laatia perintöoikeudelliset asiakirjat siten, että verotus kohdentuu oikein lesken kuoleman jälkeen. Tutkimuskysymyksessä vastataan toisaalta samalla siihen, miten välttyttäisiin tilanteelta, että ensiksi kuolleen puolison jäämistöön kohdistuisi uudelleen verotusta lesken kuoleman jälkeen eli miten perilliset välttyisivät ylimääräisiltä ja näin myös tarpeettomilta veroseuraamuksilta. Tutkimuksessa annetaan vastauksia siihen, mitä asioita perukirjaa ja jakokirjaa laadittaessa olisi lähtökohtaisesti otettava huomioon, jotta perintöveroa koskeva ilmoitus Verohallinnolle tulisi oikein laadituksi ja näin verovelvolliselle maksettavaksi koitua veroseuraamus tulisi tosiasiaa oikein, ja näin myös oikeudenmukaisesti, määrättyksi.

Tutkimusongelman kysymyksenasettelu on tuotu tutkielmassa esille kokonaisuutena, josta tarkastellaan tutkittavaa ilmiötä kahden eri kysymyksen kautta vastaten kuitenkin käytännössä yhteen tutkimuskysymykseen. Kahden tutkimuskysymyksen kokonaisuudella pyritään havahduttamaan lukija tutkittavan ilmiön merkityksellisyyteen; millaisella perintöoikeudellisella asiakirjalaadinnalla saavutetaan oikeaoppinen ilmoitus Verohallinnolle ja mikä on aiheettoman veroseuraamuksen tosiasiallinen seuraamus verovelvolliselle, mikäli asiakirjoja ei olisi laadittu oikein. Tutkimuskysymyksiä onkin mahdoton erottaa toisistaan, joten ensisijaista ja toissijaista tutkimuskysymystä tutkimuksessa ei varsinaisesti ole. Tutkimusongelmaan pyritään löytämään syvempi ymmärrys täydentämällä tutkimuskysymyksiä tapaustutkimuksen¹⁷ keinoin.

Perhesuhteiden ollessa nyky-yhteiskunnassa varsin moninaisia, on tämän tutkimuksen tutkimusongelma rajattu käsittelemään ainoastaan ydinperhettä koskevia tilanteita. Rajaus on tehty käsittelemään ydinperhettä, jotta tutkimusongelma pysyisi mahdollisimman selkeänä ja helposti ymmärrettävässä muodossa. Ydinperheellä

¹⁷ Lue lisää tapaustutkimuksesta tämän tutkielman kohdasta 1.3 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto.

tarkoittoa avioliittoa¹⁸, jossa puolisoilla on yhteinen rintaperillinen tai useampia yhteisiä rintaperillisiä. Lisäksi rajausta on tehty koskemaan ainoastaan Suomessa kuolinhetkellään olevaa perinnönjättäjää sekä rintaperillisiä, niin ikään siitä syystä, että tutkimusongelmaa pystyttäisiin käsittelemään selkeästi ja ymmärrettävästi. Rajaamalla tutkimusongelma kansalliseksi vältetään siltä, että tulisi mietittäväksi kansainvälisiä verosopimuksia tai omaisuuden sijaintia koskevia verokysymyksiä.

Tutkimuksessa ei ole otettu huomioon tilannetta, että leskeksi aikoinaan jäänyt puoliso olisi avioitunut uudelleen. Tällainen tilanne on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle, jotta asia olisi ymmärrettävämpi ja tutkimuksen rajausta pysyisi mahdollisimman tiiviinä ja selkeänä. Tutkimusongelma on näiden edellä mainittujen tilanteiden lisäksi rajattu tarkoin käsittämään ainoastaan hyvin tyyppillistä suomalaista ydinperhettä tavanomaisine omistuksineen, ilman, että kyseeseen tulisi myöskään sukupolven vaihdokseen liittyvät kysymykset tai muut erityistilanteet.

Tutkimuksessa käsitellään ydinperheen osalta tilanteita, joissa molemmat vanhemmat ovat kuolleet. Tarkastelussa on se, miten aikoinaan leskeksi jäänyt ja nyttemmin kuollut puoliso, on jäänyt hallitsemaan ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöä. Tai ennemminkin se, miten tämä hallintaoikeudenalainen omaisuus tulee asiakirjoissa käsitellä, jotta verotus kohdentuisi oikein. Oikealla tarkoittoa sitä, että se tulisi verotettavaksi verovelvolliseen nähden edullisesti, oikeudenmukaisesti ja tosiasiallisesti oikein. Sillä ei ole tutkimusongelmaa käsiteltäessä merkitystä, onko rintaperillisiä yksi vai useampi, vaikkakin sillä voi olla käytännön tasolla suurestikin merkitystä määrätäkö perintövero yhdelle vai useammalle perilliselle.

Käytännössä tutkimus keskittyy paljolti siihen, miten tulisi toimia ja mitä ottaa huomioon, jotta ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuus ei tule verotettavaksi enää uudelleen lesken kuoleman jälkeen. Tarkoitus on havahduttaa lukija siihen, mitä tulee ottaa

¹⁸ Avioliitto on avioliittolain mukainen, kahden luonnollisen henkilön välinen, määrämuotoinen ja vahvistettu sopimus. Ks. AL.

huomioon, jotta asiakirjat tulisi laadituksi oikein ja näin välttyttäisiin ylimääräisiltä veroseuraamuksilta kyseisessä tilanteessa. Ensiksi kuolleen puolison jäämistöön kohdistuvia ylimääräisiä ja vältettäviä veroseuraamuksia tarkasteltaessa on otettu lisäksi huomioon perintöverotuksen progressiivisuus. Progressiivisuus perintöverotuksessa tuo kuolinpesän omaisuuden määrästä ja laadusta riippuen varsin merkityksellisiäkin seurauksia perilliselle, muun muassa taloudellisesta tilanteesta riippuen, jos verotus ei kohdistuisi tosiasiallisesti oikein.

Tutkimuksesta on rajattu ulkopuolelle lähempi tarkastelu omaisuuseriä koskien. Eli tutkimuksen rajauksessa on otettu huomioon jäämistön omaisuutta koskien ainoastaan talousoikeudellinen näkökulma, eikä näin ollen tutkimuksessa oteta syvemmin kantaa omaisuuden eri omaisuuslajeihin tai näiden tuomien haasteiden käsittelyyn perillisten henkilökohtaisessa elämässä ja taloudessa.

Testamentti on oikeudellisesti merkittävä ja vahva oikeustoimi, joka sisältömääräyksineen voi oleellisesti muuttaa jäämistön jakautumista verrattuna perintökaaren säännösten mukaiseen jakautumiseen. Ja tästä syystä tutkimuksen kannalta testamentti sisältömääräyksineen on suhteellisen hankalasti käsiteltävä elementti, ja tästä syystä testamentti on jätetty lähtökohtaisesti sivuun tutkimusta rajatessa. Näin siksi, että tutkimuksen kannalta on epärelevanttia ottaa huomioon erilaisia testamenttimääräyksiä myöskään ydinperhetilanteessa. Tästä syystä testamenttaus on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle esimerkitapausta sekä testamentin taustoittamista lukuun ottamatta.

Testamenttia ja sen oikeusvaikutusta ei ole kuitenkaan soveltamismahdollisuuksien kannalta tarkoituksenmukaista jättää kokonaisuudessaan pois, sillä testamentin oikeusvaikutuksen ymmärtämisestä saadaan lukijalle mahdollisimman syvälinen ymmärrys siitä, miten merkityksellinen oikeudellinen asema testamentilla perintöoikeudessa tosiasiasa on. Testamentin oikeudellista merkityksellisyyttä esiin tuoden havahdutetaan näin lukija myös ymmärtämään testamentin merkitystä

tutkimusongelman kannalta. Tästä syntyy tutkimuksen kannalta merkittäviä uusia kysymyksiä, kuten miten tutkimuksen esimerkkitapausten kaltaisissa tilanteissa voisi ennakoita ja vaikuttaa tuleviin veroseuraamuksiin testamenttia hyödyntäen.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena voidaankin pitää, lukijan havahduttamisen lisäksi, pyrkimystä edesauttaa lukijaa pohtimaan tutkimuksen aiheeseen liittyviä perintöverotuksellisia näkökantoja peilaten niitä omaan tilanteeseensa. Näiden lisäksi tutkimuksen kunnianhimoisena tavoitteena voidaan pitää tavoitetta siitä, että tutkimus avaisi lukijan silmiä perintöverotuksen suuntaan niin, että se lisäisi keskustelua ja sitä kautta edelleen tietoisuutta perukirjan merkityksellisestä asemasta perintöverotuksen kannalta ja toisaalta jakokirjan merkitystä perintöverotuksen täsmentäjänä. Tutkimuksella tavoitellaan sitä, että lukija saisi työvälineitä jäämistöoikeudellisten asiakirjojen laadintaan tai vähintäänkin ymmärrystä sille, että näiden asiakirjojen oikeudellinen sekä vero-oikeudellinen merkitys voi olla yleistä käsitystä oleellisestikin merkityksellisempi.

Tutkimus itsessään jättää rajauksen ulkopuolelle huomattavasti tutkittavaa sekä kysymyksiä, joihin kaikkiin on mahdoton yhdessä yksittäisessä tutkimuksessa tutkimuskysymyksiin keskittyä. Etenkin nyky-yhteiskunnassa, jossa perhemuodot ovat moninaistuneet on selvää, että tutkimuksen rajauksen teolla ainoastaan ydinperheeseen, jätetään huomattavasti mielenkiintoisia kysymyksiä ja tapauksia käsittelemättä. Lisäksi aiheeseen hyvinkin tiiviisti sidoksissa oleva käytännöntoteutus perunkirjoitusprosessista, vastaavan tyyppisten tilanteiden toteuttamiseksi ja perintöverotuksen suunnittelemiseksi, olisi hyödyllinen aihe toteuttaa tämän tutkimuksen jatkotutkimuksena.

1.3 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto

Tutkimuksessa vastataan oikeudelliseen tutkimusongelmaan eli tutkimuskysymyksiin käyttäen pääasiallisena tutkimusmetodina oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia. Lainoppi on perinteisesti oikeustieteen ydinaluetta, jonka avulla tutkitaan voimassa olevaa oikeutta.

Lainoppi on tutkimusmetodina sellainen, että se rakentuu tutkimuskysymysten kannalta keskeisten säädösten ja säännösten, lain esitöiden sekä oikeuskäytännön, etenkin ylempien tuomioistuinten ratkaisuiden, analysoimisen ympärille.¹⁹

Tämän tutkimusmetodin kaltaista analysointia ohjaa oikeudellisen ratkaisun teoria. Yksinkertaistettuna oikeudellisen ratkaisun teoriolla tarkoitetaan päättelyketjua, jonka mukaan oikeudellinen johtopäätös rakentuu yhdistäen oikeusnormi ja oikeustositseikka niiden tulkintaa apuna käyttäen. Päättelyketju on yksinkertaisimmillaan tunnistetut oikeusnormit sekä oikeustositseikat eli premissit, joiden merkitykset yhdistämällä saadaan pääteltyä johtopäätös. Tutkielman tutkimuskysymyksien tavoin, lainopissa tutkimusongelma tulee muotoilla selkeästi kysymysmuotoon.²⁰

Aarnion mukaan kaikessa tieteessä on muodostettava kanta kolmeen peruskysymykseen, ensimmäisenä siihen mikä on tutkimuksen kohteena, toisekseen siihen mitä tutkimuksen kohteesta voidaan tietää ja kolmanneksi millä metodilla tieto saadaan selvitettyä. Näistä kolmesta kysymyksestä kohteeseen kohdistuva kysymys on ulottuvuudeltaan kaikista syvin. Lienee selvää, että on oltava kohde mitä tutkia eikä ilman tutkimuksen kohdetta ole ylipäättään tutkimusta. Kohdetta käsittelevä kysymys on luokiteltavissa niin sanotun olemassaolon eli ontologian kysymykseksi, joka erottaa eri tieteenalat toisistaan. Lainoppi kuuluu osana humanistista tiedettä, sillä sen kohteena oleva oikeusjärjestys eli oikeusnormit²¹, eivät ole esimerkiksi fyysisen todellisuuden olemassaolon tavoin empiirisiä asioita. Lainoppi oikeusnormeineen ei ole mitään, mitä olemassaolon maailmassa voisi tunnustella, vaan se työskentelee kielen ja sen ymmärtämisen parissa.²² Lainopissa tutkimuksen kohteena olevat oikeusnormit ovat

¹⁹ Rautiainen, Kostiainen, Kurki, Soininen & Määttä 2023: 129.

²⁰ Ks. oikeudellisen ratkaisun teoriasta Rautiainen, Kostiainen, Kurki, Soininen & Määttä 2023: 129–205.

²¹ Oikeusnormit ovat oikeuden tärkeimpiä osatekijöitä. Oikeusnormeilla on erilaisia tehtäviä. Ne sallivat, käskivät sekä mahdollistavat asioita. Lue tarkemmin oikeusnormeista ja niiden rakenteesta sekä luokittelusta esim. Rautiainen, Kostiainen, Kurki, Soininen & Määttä 2023: 78–83 tai Aarnio 2011: 29–37.

²² Aarnio 2011: 10–11.

pitämisen maailmasta ja sen tuottamana saatu tieto normien todellisuudesta on tieteellistä tietoa oikeusnormeista, joka on luonteeltaan normatiivista tietoa²³.

Voimassa olevien oikeusnormien sisällön selvittäminen on lainopin keskeinen tehtävä, johon se pääsee sekä tulkitsemalla että systematisoimalla tutkittavaa tietoa. Päämäärään päästäkseen se esittää toisaalta analysoituja normikannanottoja ja toisaalta tulkintakannanottoja. Normikannanotolla tuodaan esille väitteitä siitä, mitkä oikeusnormit ovat osana voimassa olevaa oikeutta. Kun taas tulkintakannanotossa mennään syvemmälle oikeusnormia ja esitetään väitteitä kyseisestä oikeusnormista sisältötasolla.²⁴

Tuorin mukaan näitä kahta kannanottoa tulee analysoida rinnakkain, sillä niiden välistä erottelua voidaan pitää ontuvana. Oikeusnormin merkitysisällöstä esitettyä väitettä ei nimittäin voida pitää normikannanottona lainsäädännön ilmaisusta vaan kannanottona oikeusnormista, kun taas tulkintakannanotto sisältää väistämättä normikannanoton. Normikannanottoa voidaan pitää tulkintakannanotosta irrallisena ainoastaan tapauksissa, joissa viitataan lainsäädännön olevan muodollisesti pätevää ja syntyneen perustuslain mukaisessa järjestyksessä, lisäksi tämä edellyttää sen, että samalla ei oteta mitään kantaa oikeusnormin sisältöön.²⁵

Sillä lainopin tutkimuskenttään ei kuulu enää nykyisin ainoastaan oikeussäädökset ja -säännökset, vaan tutkimuksen kohteena ovat myös oikeusperiaatteet. Lisäksi lainopin tehtävänä on oikeusperiaatteiden punnitseminen sekä niiden yhtensovittaminen. Tämän edellytyksenä syntyy tarve oikeusnormien tulkinnalle. Lainoppi tuottaakin näin myös punnintakannanottoja, joihin taas sisältyy tulkintakannanotto.²⁶

²³ Hirvonen 2011: 22.

²⁴ Ks. normi- ja tulkintakannanoton yhteydestä Tuorin perusteluissa Tuori 2000: 308–309 sekä esimerkkejä niiden yhteydestä Hirvonen 2011: 22–23.

²⁵ Tuori 2000: 308 ja 309.

²⁶ Hirvonen 2011: 24.

Tutkimuksen kohteeseen kohdistuva, ja näin myös keskeisin tutkimuskysymys on se, miten vältytään ylimääräisiltä veroseuraamuksilta koskien ensiksi kuolleen puolison jäämistöä lesken kuoleman jälkeen. Tutkimuskysymys sisältää kysymyksen siitä, mitä tulisi ottaa ydinperhetilanteessa huomioon nyttemmin kuolleen lesken perukirjaa laadittaessa, kun aiemmin kuolleen puolison jälkeen jäänyt jäämistö on ollut nyttemmin kuolleen lesken hallinnassa ja siirretty lesken nimille, vaikka tosiasiallisina omistajina ovat heidän yhteiset rintaperillisensä. Tätä tutkimuskysymystä on varsin perusteltua tutkia lainopillisin menetelmin, analysoimalla tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja voimassa olevia säädöksiä ja säännöksiä, lain esitöitä ja oikeuskäytäntöä sekä näistä tuotettua kirjallisuutta. Lisäksi voimassa olevaa verokäytäntöä tutkittaessa, Verohallinnon ohjeistukset nousevat tutkimuksessa varsin merkittävään rooliin.

Oikeuslähteet muodostavat oikeustieteessä tiedonhaun viitekehyksen, sillä oikeustiede itsessään perustuu oikeuslähteisiin ja niiden asianmukaiseen käyttöön. Oikeuslähteiden käyttö perustuu oikeuslähdeoppiin, joka on osa oikeusteorian alaa. Oikeuslähdeopilla määritetään, mitä oikeuslähteitä on relevanttia käyttää ja mikä niiden painoarvo on sekä oleellisena osana myös se, mikä oikeuslähteiden keskinäinen etusijajärjestys on oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ja tulkinnassa. Oikeudellisessa tiedonhaussa sen erityispiirteenä voidaan pitää tarpeellisen tiedon löytymistä siten, että löydetyt oikeuslähteet ovat soveltuvia nimenomaan oikeudellisen ratkaisutoiminnan ja tulkinnan kannalta. Oikeuslähteiden käytössä erityispiirteenä voidaan pitää oikeuslähteiden kerrostuneisuutta, sillä usein säädökset ja niiden valmisteluaineistot, säännöksiä soveltavat ennakkoratkaisut sekä edellä mainittuja kommentoiva oikeuskirjallisuus muodostavat kokonaisuuden.²⁷

Suomen oikeusjärjestelmässä pääasiallisimpana oikeuslähteenä voidaan pitää säädöksiä eli Suomen lainsäädäntöä, joka taas koostuu perustuslaista, muista laeista ja asetuksista. Aarnio luokittelee oikeuslähteet kolmeen eri ryhmään, joita ovat vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, heikosti velvoittavat oikeuslähteet ja sallitut oikeuslähteet. Vahvasti

²⁷ Lue lisää oikeudellisen tiedon hankinnasta Tenhunen & Kinnunen 2011.

velvoittavalla oikeuslähteellä tarkoitetaan oikeuslähdettä, joka sananmukaisesti velvoittaa vahvasti ja tätä oikeuslähteen normia tulee noudattaa niin sanotusti virkavastuun uhalla²⁸.

Heikosti velvoittavalla oikeuslähteellä tarkoitetaan oikeuslähdettä, jonka normien sivuuttamisesta ei syntyisi virkavirhesanktiota. Heikosti velvoittavat oikeuslähteet muun muassa ohjaavat vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ja niiden avulla saadaan ymmärrys siitä, mitä säädöksillä on tarkoitettu eli mikä lainsäätäjän tarkoitus on ollut. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainvalmisteluaineisto kuten korkeimman oikeuden (KKO) tai korkeimman hallinto-oikeuden (KHO) päätökset ja kansainvälisten tuomioistuinten ratkaisut.²⁹

Sallittuja oikeuslähteitä ovat tyypillisesti oikeuskirjallisuus, oikeusjärjestelmää läheisesti kytköksissä olevat oikeusjärjestykset sekä historiallinen oikeus. Sallituiksi oikeuslähteiksi luokitellaan oikeuslähteet, joita käytetään tukemaan vahvasti ja heikosta velvoittavia oikeuslähteitä.³⁰ Aarnion mukaan oikeuslähteet on jakautuneet näihin eri kategorioihin sen mukaisesti, mikä on niiden sitovuus eli kuinka velvoittavia oikeuslähteet ovat³¹. Konkreettisisessa soveltamistilanteessa oikeuslähteiden velvoittavuudella on merkitystä myös sovelluksen kohteena olevan oikeusnormin sääntöformalismilla³² sekä sillä, miten oikeusnormia käsittelevät perustelut ja muu argumentaatio on tehty, avoimuuden näkökulmasta.³³

Vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä tutkimuksen kannalta relevantteina voidaan pitää erityisesti perintökaarta sekä perintö- ja lahjaverolakia, mutta muun muassa

²⁸ Ks. tarkemmin esim. Helsingin yliopiston avoin yliopisto n.d. tai Aarnio 2011: 68–72.

²⁹ Lue lisää heikosti velvoittavan oikeuslähteen asemasta oikeuslähteenä. Esim. Helsingin yliopiston avoin yliopisto n.d. Perusasioita oikeustieteestä tai Aarnio 2011: 68–79.

³⁰ Aarnio 2011: 69 ja 80–89. Lue lisää laintulkinnan teoriasta Aarnio 1989. Vrt. Siltala esittää oikeuslähteiden velvoittavuuden viime kätisesti voivan perustaa institutionaaliin oikeusperiaatteisiin Siltala 2003: 224.

³¹ Aarnio 2011: 68.

³² Ks. tarkemmin Siltalan näkemyksistä sääntöformalismista Siltala 2003: 204.

³³ Aarnio 1989.

avioliittolaki on tutkimuksessa varsin tärkeässä roolissa. Näiden säädösten osalta tutkimuksessa esiin nousee epäsuorasti säädösten ristikkäisvaikutukset. Tutkimuksessa näitä säädöksiä tarkastellaan kuitenkin vain siinä laajuudessa, kun se on ollut tutkimusongelman kannalta oleellisen perhevarallisuus oikeuden ja siihen sidoksissa olevan perintöverojärjestelmän perusteiden ymmärtämisen kannalta välttämätöntä.

Heikosti velvoittamista oikeuslähteistä tutkimuksessa on käytetty lähteenä lainvalmisteluaineistoa ja korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuita, jotka oikeuslähdearvonsa mukaisesti toimivat lain tulkintaa tukevana oikeuslähdeaineistona. Tutkimuksen kannalta relevanttia on ollut käyttää myös sallittuja oikeuslähteitä, joista pääasiallisena oikeuslähteenä on käytetty laajasti erilaista oikeuskirjallisuutta. Vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden lisäksi tutkimuksessa käytettyjen heikosti velvoittavien ja sallittujen oikeuslähteiden käytöllä on tässä tutkimuksessa pyritty siihen, mitä heikosti velvoittavilla ja sallituilla oikeuslähteillä yleisestikin, että niillä täydennetään ja tuetaan vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ja niiden soveltamista.

Täydentävänä ja osittain sisäkkäisenä tutkimuskysymyksenä on kyse siitä, miten ensiksi kuolleen puolison jäämistö tulisi ottaa huomioon ja merkitä juridisia asiakirjoja, kuten leskenä kuolleen puolison perukirjaa laadittaessa, jotta verotus kohdentuisi oikein perillistahona oleville verovelvollisille. Verotuksen oikein kohdistumisella tarkoittaen sitä, että välttyttäisiin tilanteelta, jossa ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta määrättäisiin maksettavaksi veroja uudelleen. Veroja voidaan tietyissä tilanteissa määrätä uudelleen joko koko ensiksi kuolleen puolison omaisuudesta taikka osittain tästä samasta omaisuudesta. Eli samaisesta omaisuudesta, josta perintöverot ovat jo kertaalleen määräytyneet ensiksi kuolleen puolison jälkeen, ilman että leskenä kuollut puoliso olisi tätä omaisuutta koskaan perinyt. Näitä lähes täysin päällekkäisiä tutkimuskysymyksiä on lähdetty avaamaan teoriaosuuden lisäksi esimerkitapauksien avulla. Esimerkitapauksien avulla lukijalle on saatu konkretiaa tutkittavasta ilmiöstä.

Täydentävänä tutkimusmetodina tutkimuksessa onkin käytetty *case study* -tutkimusta eli tapaustutkimusta. Tapaustutkimus on tutkimusmenetelmä, jossa tutkitaan tiettyä tapausta tai tiettyjä tapauksia niitä koskevan ilmiön ymmärtämiseksi. Tapaustutkimuksella pyritään ymmärtämään, tutkittavan ilmiön näkökulmasta tarkasteltuna, tapausta mahdollisimman tarkasti sen luonnollisessa ympäristössä. Tapauksen erityispiirteet ja sen ilmeneminen tietyssä kontekstissa on tapaustutkimuksen keskeisiä elementtejä, joihin tutkittavaa tapausta käsiteltäessä keskitytään. Tapaustutkimuksen tavoitteena on pyrkiä, lainopin tapaan, luomaan mahdollisimman syvä ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä, joka on tässä tapauksessa tarkasteltava asia. Tähän päämäärään pyritään keräämällä mahdollisimman kattava aineisto tapausta koskien ja käsittelemällä kyseinen aineisto siten, että siitä saadaan mahdollisimman yksityiskohtainen ja monipuolinen analyysi. Yksityiskohtainen ja monipuolinen analyysi toteutetaan raportoimalla selkeästi ja johdonmukaisesti.³⁴

Flyvbjergin mukaan tapaustutkimus on tutkimusmetodina varsin validi, sillä sen keskeinen tehtävä on tuottaa kontekstiin sidoksissa olevaa tietoa. Yhden totuuden esiin tuominen ei ole tapaustutkimuksen päämäärä, vaan tapaustutkimuksen keinoin pyritään käsittelemään ilmiötä siten, että siitä on mahdollista oppia ja opittua olisi mahdollista soveltaa jatkossa vastaavan kaltaisiin ja sovellettavissa oleviin tapauksiin. Flyvbjerg tuo esiin voimakkaasti kontekstisidonnaisuutta, sillä yleisellä tasolla oleva teoria voi esiintyä varsin muuttuneena, kun sitä tarkastellaan tietyssä tilanteessa. Jollakin tapaa erityiset ja kriittiset, tapaustutkimuksessa käsiteltävät, tapaukset tuovat erityistä lisäarvoa tutkimuksen tuottaman tiedon muodossa, sillä näillä erityisillä tapauksilla on usein strategista merkitystä tutkimusongelmaan nähden. Tapaustutkimuksessa käsiteltävän erityislaatuisen tapauksen käsittelyllä voi olla hyvinkin hyödyllisiä seurauksia jatkossa esitettyjen tapauksien ratkaisussa. Tapaustutkimuksessa Flyvbjergin mielestä teorialla ei ole niinkään oleellista asemaa, tapaukseen liittyviin erityispiirteisiin ja yksityiskohtiin

³⁴ Piekkala & Welch 2020: 207–215.

nähdessä, vaan näiden piirteiden oikeellinen esiintuminen ja analysoiminen on oleellisempaa.³⁵

Tutkimuksessa pyritään tapaustutkimuksen keinoin tuomaan lainopin menetelmällä tutkittua tutkimusongelmaa käytännöntasolle, ja näin luoden lukijalle kokemus tutkimuksen kohteeseen käytännönelämässä ja nimenomaisesti tutkimuksen kohteen kannalta olennaisessa kontekstissa. Tapaustutkimusta on hyödynnetty tutkimusmetodin tuoden kaksi erilaista tutkimuksen kohteeseen soveltuvaa tapausta osaksi tutkimusta. Tapauksia käsitellään pääpiirteittäin tutkimuksen kannalta oleellisten seikkojen näkökulmasta.

Tapauksilla havainnoidaan miten merkittäviä veroseuraamuksia perillisille olisi voinut tulla ja toisaalta taas, miten suurilta veroseuraamuksilta he välttyisivät juridisten asiakirjojen oikeellisuuden sekä asiaan perehtyneisyyden ansiosta. Tällä nimenomaan tavoitellen, Flyvbjergin korostamaa, mahdollisuutta oppia tapaustutkimuksen tuottaman tiedon kautta jatkossa vastaavanlaisissa tapauksissa. Tutkimuksessa käsiteltäviä tapauksia ei ole tarkoituksen mukaista käsitellä koko perunkirjoitus- ja perinnönjakoprosessin näkökulmasta vaan käydä lävitse tutkimuksen kannalta relevantit seikat, koskien lähinnä prosessin lopputuotteena valmistuneita asiakirjoja oleellisten merkintöjen osalta ja niiden pohjalta syntyneitä Verohallinnon verotuspäätöistä.

Tutkimuksessa tapauksien käsittely tehdään kummankin tapauksen itsenäisenä esittelynä, ainoastaan sivuten tapauksien välisten yhtäläisyyksiä. Tapaukset ovat valikoituneet tutkimukseen niiden sisältämien yhtäläisyyksien kautta, jotta yhtäläisyyksiä vertailemalla saadaan tuotettua entistä syvempi ymmärrys tuotettuun tietoon, ja jota voidaan soveltaa jatkossa vastaavanlaisissa tapauksissa. Tämän täydentävän tapaustutkimuksen tilanteita voidaan pitää myös *critical case* -tapauksina eli kriittisinä tapauksina. Kriittiseen tapaukseen viitataan tapaustutkimuksessa silloin,

³⁵ Flyvbjerg 2001: 42, 71–73 ja 78–87.

kun tapaukset ovat valikoituneet huolellisen harkinnan lopputuloksena, vastaten tutkimuksessa tuotettuun muuhun tietoon sekä tutkimuksen teoreettista viitekehystä.³⁶

Lähdeaineistona tapaustutkimuksen osalta on käytetty anonymiksi jäävän asianajotoimiston asiakastapauksia. Vaikka tutkielman tai muiden seikkojen perusteella ei ole tietoturvan ja ehdottoman salassapitovelvollisuuden valossa mahdollista, että tapauksen esimerkit menettäisivät anonymiteettinsä, on kuitenkin tiedusteltu tapauksen osapuolilta heidän näkemyksensä tapauksien käsittelystä tutkielmassa. Vapaamuotoinen lupa asianosaisilta on tutkimusta varten näin ollen saatu.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielmassa käsitellään tutkimusongelman ja tutkimusmenetelmän esittelyn jälkeen tutkimukseen liittyviä keskeisiä käsitteitä. Keskeisiä käsitteitä käsitellään hyvin pintapuolisesti, pyrkien kuitenkin siihen, että tutkielman lukijalle saadaan luotua selkeä kuva siitä mistä tutkielmassa on kyse. Tutkielmassa on lisäksi kiinnitetty huomiota siihen, että lukijalla on, näin halutessaan, mahdollisuus syventyä tutkielman aihepiiriin tarkemmin annettujen lähteiden ja niihin kytköksissä olevien avauksien avulla.

Lainopillisen tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena on luoda lukijalle syvälinen ymmärrys tutkimuksen kohteesta ja käsitteiden määrittelemisellä tälle tavoitteelle saadaan luotua mahdollisimman hyvät lähtökohdat. Tutkielmassa lukijalle pyritään saamaan lisäksi tutkimuksen ymmärtämisen kannalta tarpeeksi selkeä kuva eri käsitteiden välisiin suhteisiin sekä niiden vaikutuksista verotukseen. Vero-oikeudellisena tutkimuksena on tutkielmassa annettu erityishuomio myös käsitteiden kohdalla vero-oikeudelliseen kontekstiin ja näin luotu lukijalle ymmärrys siitä, miten perintöverotus toimii Suomessa ja mitkä seikat ovat verotuksellisesti ja tutkimuksen näkökannalta oleellisia. Tutkielmassa käsitellään verotuksen määräytymistä, käyden läpi myös

³⁶ Eriksson & Koistinen 2005: 24.

konkreettisia toimia verotuksen määräytymiseksi ja kohdentamiseksi oikein. Käytännössä käsitellen seikkoja, jotka verotusta ilmoittaessa tulee ottaa huomioon.

Tämän jälkeen tutkielmassa on avattu kahta tapausta, jossa on asiakirjoja laatimalla saatu tehtyä perillisten näkökulmasta veroedullisia ratkaisuita eli saatu kohdennettua verotus tarkoituksenmukaisesti. Tapauksissa toisena keskiössä on perukirjan laadinta ja toisessa perinnönjakokirjaa koskevat merkinnät, joilla on saatu oikaistua perillisten kannalta epäedullista verotusta. Toisin sanoen, molemmissa tapauksissa on tehty Verohallinnolle toimitettavat verotuksen kannalta merkittävät merkinnät siten, että verotus tulee toimitetuksi tosiasiallisesti oikein.

Nämä tapaukset konkretisoivat tutkimuksen ytimen ja näin auttavat sekä lukijaa ymmärtämään konkreettisemmin millaisesta ilmiöstä on kyse että antamaan ymmärrystä mahdollisesti vastaavanlaisia tilanteita kohdatessa. Näin sekä teoriaosuuden että tapauksien avulla pyritään tuomaan lukijalle mahdollisuus tai vähintäänkin edellytykset soveltaa itse esimerkkitapauksien kaltaisissa tilanteissa tutkielmassa tuotuja verotuksellisesti edullisia merkintäratkaisuita. Nämä edellytykset tämän tutkimuksen kannalta jäävät kuitenkin melko ohuiksi, etenkin jos taustalla ei ole oikeudellista osaamista, mutta tutkimuksen tapausesimerkit eivät käytännössä olekaan suoraa sovellettavia, kuten ei jäämistö- tai vero-oikeudessa yleisesti tapaukset olekaan.

Tutkielman rakenne voidaankin todeta koostuvan varsinaisesta teoriaosuudesta, jossa käsitellään tutkimuskysymyksissä esiin nousevia käsitteitä sekä niihin epäsuorasti liittyvistä käsitteistä. Esimerkiksi tutkimuskysymyksissä nousee esiin ensiksi kuolleen puolison jäämistö, joten on varsin tarkoituksenmukaista avata lukijalle mitä tällä käsitteellä tarkoitetaan. Toisaalta keskiössä on perintöverotus, joten lukijan on tutkimuksen ymmärtämisen kannalta välttämätöntä ymmärtää mikä on perintöverotus ja miten perintöverot määräytyvät. Tutkielmassa avataan muun muassa näitä käsitteitä käytännössä tapausesimerkkien avulla. Tapausesimerkeissä luodaan konkreettisin

esimerkein ratkaisuja sille, miten vältetään sitä, että asiakirjat olisivat väärin laadittuja ja näin myös verotus kohdentuisi osittain väärin, verovelvolliselle epäedullisesti.

Tutkielman lopuksi johtopäätöksissä nivotaan yhteen sekä lainopilla että tapaustutkimuksella käsitellyt tutkimuskohteet eli tutkittava ilmiö kokonaisuudessaan. Johtopäätöksissä korostetaan perintöoikeutta koskevien juridisten asiakirjojen laatimisen oikeaoppista toteutusta ja näiden asiakirjojen merkitystä verotuksessa. Tutkielman johtopäätöksiin on sisällytetty myös pohdintaa koskien johtopäätöksiä itsessään, mutta myös pohdintaa perintöverotuksesta ja tutkimusilmiötä koskevista erityisistä seuraamuksista. Pohdinnassa sivutaan myös Suomen verrokkimaana pidetyn Ruotsin perintöverotuksen poisjättämisen vaikutuksia.

2 Lainsäädäntö ja keskeiset käsitteet

Sillä vero-oikeus pohjautuu yksityisoikeudelliseen lainsäädäntöön, tutkimuksen johtopäätöksien ymmärtämisen kannalta keskeisten käsitteiden ymmärtäminen on lukijalle oleellisen tärkeää. Lainopillisena tutkimuksena käsitteiden ymmärtäminen itsessään onkin edellytys sille, että lukijalla on mahdollisuus luoda syvää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Ja toisaalta lukijalle tutkimuksen kannalta relevanttien säännösten esiintuominen on niin ikään edellytys niin lainopillisen tutkimuksen johtopäätösten kuin tapausesimerkkien ymmärtämiselle. Tutkielmassa käydäänkin seuraavissa lävitse ilmiön keskiössä olevaa lainsäädäntöä sekä tutkimuksen kannalta keskeisimpiä käsitteitä.

2.1 Perukirja – perinnönjättäjän veroilmoitus

Perunkirjoitusprosessista sekä perukirjan sisällöstä säädetään perintökaaren 20 luvussa. Yksityisoikeudellisessa perunkirjoitusprosessissa laaditaan perukirja ja perukirjaan tulee merkitä muun muassa perinnönjättäjän omaisuus- ja osakastiedot. Perukirjassa tulee näin ollen luetteloida perinnönjättäjän sekä mahdollisen lesken omaisuus, omaisuuden arvo sekä velat ja muut mahdolliset vähennykset³⁷. Perunkirjoitusprosessi tulee saada päätökseen kolmen kuukauden kuluessa perinnönjättäjän kuolemasta, ellei perunkirjoituksessa ole jotakin erityistä sen laatuun tai laajuuteen nähden, jonka perusteella Verohallinto olisi myöntänyt lisää aikaa perunkirjoituksen toimittamiseksi³⁸.

Allekirjoitettu perukirja tulee toimittaa Verohallintoon kuukauden kuluessa perunkirjoitusprosessin päättävästä perunkirjoitustilaisuudesta ja näin perukirjan allekirjoittamisesta. Perukirjan tarkoituksena on turvata niin pesänosakkaiden kuin heidän velkojiensakin oikeuksia. Perintöverotus käynnistyy perukirjan toimittamisesta Verohallinnon perintö- ja lahjavero -yksikköön. Kuten perintö- ja lahjaverolain 25 §:ssä säädetään pääasiallisesti perinnönjättäjän netto-omaisuuden mukaan määräytyvät

³⁷ Ks. perunkirjoitusprosessista ja perukirjan sisällöstä tarkemmin Aarnio, Kangas & Räbinä 2024.

³⁸ Rautiala 1968: 98.

perinnönjättäjän oikeudenomistajien perintöverot, mikäli perintöveroa tulee maksettavaksi. Kun perintöverotus on toimitettu, saa jokainen kuolinpesän oikeudenomistaja perintöveropäätöksensä. Perintöveropäätös tulee myös leskelle, vaikka hän ei olisikaan perillisasemassa. Perintöveropäätös tuleeekin nimenomaisesti jokaiselle kuolinpesän oikeudenomistajalle, vaikka perintöveroja ei tulisikaan määrättäväksi.³⁹

Perintöverotus toimitetaan perukirjan mukaan siten, että perintöveroa määrättäessä otetaan huomioon perinnönjättäjän netto-omaisuuden lisäksi lesken ja perinnönjättäjän välillä mahdollisesti tehtävä jäämistöositus⁴⁰, lesken ilmoitukset, testamentti sekä muut perinnönjättäjän omaisuuden jakautumiseen liittyvät seikat kuten ennakkoperinnöt. Perintöverotus tehdään perukirjan perusteella, olettaen, että perintö jakautuu perukirjaan merkittyjen seikkojen perusteella. Mikäli mahdollinen jäämistöositus on suoritettu ja perinnönjakokirja laadittu sekä toimitettu Verohallinnolle, täsmentää jakokirja itse perukirjaa ja siitä tehtävää perintöverotusta.⁴¹

Kolehmainen ja Rabinän mukaan asianmukaisesti laaditusta perukirjasta ilmenee kaikki oikeudelliset ja perintöverotuksen kannalta merkitykselliset seikat, jotka vaikuttavat perunkirjoituksen jälkeen toimitettavaan jäämistöositukseen tai -erotteluun sekä tämän jälkeen toimitettavaan perinnönjakoon⁴². Aina perunkirjoituksen jälkeen ei kuitenkaan ole tarpeellista toimittaa minkäänlaista jakoa. Tällöin perukirjasta tulee niin ikään ilmetä kaikki oikeudelliset tiedot, joiden pohjalta voidaan todeta, että perinnönjättäjällä on ainoastaan yksi perillinen ja tästä syystä jaettavaakaan ei ole.

Tilanteessa, jossa perinnönjättäjällä on ainoastaan yksi perillinen, voidaan katsoa, että varsinaista kuolinpesää ei ole voinut muodostua, sillä luonnollisestikaan vain yksi perillinen ei voi muodostaa kuolinpesälle ominaista yhteishallintoa. Mikäli

³⁹ Suomi.fi 18.12.2023, Perintövero.

⁴⁰ Jäämistöosituksesta tarkemmin tutkielman kohdassa 2.2.

⁴¹ Lue lisää perintöverotuksen määräytymisestä Aarnio, Kangas, Puronen & Rabinä 2011: 245–289.

⁴² Kolehmainen & Rabinä 2021: 11.

perinnönjättäjän kuolinpesässä on osallisena lesken lisäksi yksi perillinen, lakkaa kuolinpesä olemasta jäämistöosituksen toimittamisen jälkeen. Tai toisaalta, mikäli kuolinpesässä on useampia perillisiä, joista yksi ostaa muiden perillisten osuuden kuolinpesään, purkautuu kuolinpesän yhteishallinto myös tällöin. Jos taas kuolinpesän osakkaista yksikin myy osuutensa muulle kuin kansaperilliselle, verotuksellisesti katsotaan, että kuolinpesän omaisuuteen tulee tavanomainen yhteysomistussuhde ja täten verotuskin muuttuu sen mukana niin, että tulojen verotus kohdistetaan yhteysomistuksen osapuolille omistussuhteiden mukaisesti.⁴³

Mikäli perinnönjättäjän jälkeen jää leski, voi leski tehdä ja tyypillisesti leski tekeekin niin kutsutut lesken ilmoituksen perinnönjättäjän eli kuolleen puolisonsa perukirjassa. Tämä tarkoittaa sitä, että perinnönjättäjän perukirjaan kirjataan lesken ilmoitukset. Näillä lesken ilmoituksillaan hän ilmoittaa mihin laillisiin oikeuksiinsa hän vetoaa eli mitkä oikeudet hän pitää itsellään.

Leskellä on perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentin mukainen oikeus hallita ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana. Gottbergin mukaan kyseinen säännös on luokiteltavissa sosiaalisen siviilioikeuden normiksi, jossa taustalla on heikomman suojan periaate. Gottberg kuitenkin toteaa, että säännöksellä on menty heikomman suojan periaatteesta pidemmälle, sillä lesken oikeuksiin vetoaminen ei edellytä lesken heikkoa taloudellista asemaa vaan sillä tosiasiallisesti turvataan lesken elämänlaatua.⁴⁴ Tätä lesken oikeutta kutsutaan lesken enimmäissuojaksi⁴⁵. Leski voi ilmoittaa kuolleen puolisonsa perukirjassa, että hän vetoaa tähän oikeuteensa hallita jäämistöä jakamattomana. Toisaalta lesken oikeus hallita kuolleen puolisonsa jäämistöä on sinällään heikko oikeus, sillä leski ei voi tähän oikeuteensa tehokkaasti vedota, mikäli rintaperillinen vaatii jakoa tai perinnönjättäjän testamentissa on tätä oikeutta loukkaavia määräyksiä.

⁴³ Lue lisää kuolinpesästä ja sen verotuksesta sekä osakkaiden suhteista kuolinpesään Aarnio, Kangas & Rabinä 2020: 339–340.

⁴⁴ Gottberg 2013: 112.

⁴⁵ Mikkola 2010: 35.

Lesken vähimmäissuojaksi taas kutsutaan lesken oikeutta puolisoiden yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon sekä asuntoirtaimistoon. Tällä tarkoitetaan lesken oikeutta hallita yhteisenä kotina käytettyä asuntoa sekä asuntoirtaimistoa jakamattomana hallussaan. Tästä lesken vähimmäissuojasta on säädetty perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 2 momentissa. Tämä lesken oikeus on lesken suojaksi säädetty pakottava suojanormi, jota rintaperillisen jakovaatimus tai testamenttikan ei voi syrjäyttää. Poikkeuksena tästä on kuitenkin tilanne, jossa leskellä on omassa omaisuudessaan vastaavanlainen kodiksi kelpaava asunto, tällöin leski ei voi vedota oikeuteensa pitää halussaan yhteistä kotia. Mutta mikäli tällaista vastaavaa asuntoa ei lesken omaisuudesta löydy, on leskellä oikeus vedota tähän vähimmäissuojaansa siitakin huolimatta, että hänellä olisi muutoin huomattavakin omaisuus. Tähän oikeuteen vetoaminen tulee niin ikään merkitä kuolleen puolison perukirjassa.⁴⁶

Leskellä on näiden perintökaaren oikeuksien lisäksi avioliittolain 103 §:n 2 momentin mukainen tasinkoprivilegiooikeus. Tällä leskeä suojaavalla tasinkoprivilegiooikeudella tarkoitetaan perinnönjättäjään nähden varakkaamman lesken oikeutta olla luovuttamatta omaisuuttaan tasinkona kuolleen puolisonsa perillistaholle. Tarkemmin ottaen kyse ei ole välttämättä lesken varakkaammasta asemasta kuolleen puolisonsa jäämistöön nähden, vaan kyseessä on tällöin leski, jonka avio-oikeuden alaisen omaisuuden arvo tulee olla suurempi kuin kuolleen puolison avio-oikeuden alainen omaisuus. Mikäli lesken avio-oikeuden alainen omaisuus on suurempi ja hän haluaa vedota tasinkoprivilegiooikeuteensa, tulee lesken tehdä tasinkoprivilegiooikeuteensa vetoamisestaan niin ikään ilmoitus kuolleen puolisonsa perukirjassa.⁴⁷

⁴⁶ Gottberg 2013: 111–112.

⁴⁷ Mikkola 2010: 23.

2.1.1 Perintöoikeus ja paranteeliperiaate

Lähtökohtana on, että periä voi ainoastaan elossa oleva henkilö⁴⁸. Gottberg-Talven esittää perintökaaren säädösten perustuvan sukuperimykseen. Sillä tarkoittaen sitä, että perinnönjättäjän läheisemmät sukulaiset sulkevat perintöoikeudesta kaukaisemmat sukulaiset pois. Tämän järjestelmän periaate on Gottberg-Talven mukaan niin kutsuttu paranteeliperiaate, jonka pohjalle perintökaari rakentuu.⁴⁹ Tulee kuitenkin huomata, että tätä paranteeliperiaatetta noudatetaan perintökaaren 2–5 lukujen mukaisesti, joista myöhemmissä luvuissa tarkemmin, ainoastaan silloin, kun perinnönjättäjä ei ole jättänyt jälkeensä testamenttia.

Tämän niin kutsutun paranteeliperiaatteen ja perintökaaren 2 luvun 1 §:n mukaisesti perinnönjättäjän jäämistö periytyy ensisijaisesti rintaperillisille eli lapsille tai heidän lapsilleen tai heidän lapsilleen ja niin edelleen, perillistahoon kuuluvat tämän mukaan kaikki alenevassa polvessa olevat sukulaiset. Perintö heidän välillään jakautuu perintökaaren mukaisesti kullekin yhtä suurin osuuksin, ja jos joku lapsista on kuollut, eikä hänen jälkeensä jäänyt lapsia, jakavat elossa olevat lapset hänen osuutensa. Mikäli taas lapsi on kuollut ja hänellä on lapsia, jakavat he hänen sijaantuloperillisinään vanhempansa osuuden yhtä suurin osuuksin eli tasajaolla.⁵⁰

Ottolapsella tarkoitetaan lasta, joka on adoptiolla siirretty hänen biologisilta vanhemmiltaan uusille vanhemmille ja heidän vastuulleen. Adoption tarkoituksena on ollut alun perin lähtökohtaisesti suvun nimen jatkaminen ja perillisen hankkiminen tilanteessa, jossa aviopuolisot eivät ole voineet saada lasta. Nykyisin adoptioideologia korostaa lapsen, eikä vanhemman etua.⁵¹ Ottolapsenperintöoikeudesta adoptiovanhempiinsa nähden on vahvan adoption mukaisesti täysin vastaava kuin

⁴⁸ Ks. perillisen asemassa voi olla myös kuolinhetkellä siitetty, syntymätön lapsi, mikäli hän syntyy myöhemmin elävänä. Aina ei ole varmuutta siitä, onko perillinen elänyt perittäjän jälkeen. Lue lisää perillisen elämisten juridisista edellytyksistä esim. PK, 1 luku.

⁴⁹ Gottberg-Talve 1985: 14–15.

⁵⁰ Ks. tarkemmin perinnön määräytymisestä esim. PK, 2 luku.

⁵¹ Lue lisää adoption peruskysymyksistä esim. Kangas 2019: 81–177.

biologisellakin lapsella. Kun taas vastaavasti ottolapsen perintöoikeus on täysin katkennut biologisiin vanhempiin, kun puhutaan vahvasta adoptiosta. Vahvalla adoptiolla tarkoitetaan vuoden 1985 lapseksi ottamista koskevassa laissa sekä vuoden 1980 vastaavassa laissa säädettyä periaatetta, jossa ottolapsi perii samoin oikeuksin adoptiovanhempansa suvussa kuin perisi biologinen lapsi. Näin myös samalla menettäen perimisoikeuden biologisen vanhempien sukuihin. Poikkeuksena tästä perheensisäinen adoptio.⁵²

Säädökset heikosta adoptiosta tulevat kyseeseen nykyisin huomattavasti harvemmin, sillä heikkoa adoptiota sovellettaessa adoption olisi tullut tapahtua ennen 1.1.1980, ja silloisen adoptiolainsäädännön aikaan.⁵³ Kuitenkin heikkoa adoptiota tullaan soveltamaan perintöoikeudessa aina niin kauan kuin heikon adoption aikaan adoptoituja ottolapsia on elossa tai kun viimeinenkin heikon adoption piiriin kuuluva adoptio on vahvistettu vahvan adoption piiriin. Käytännössä ottolapsi, vahvassa adoptiossa, voidaan rinnastaa perillispiirissä rintaperilliseksi. Lesken perintökaaren mukainen oikeus hallita ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana sijoittuu tämän ensisijaisen paranteeliperiaatteen rinnalle⁵⁴.

Perintökaaren 2 luvun 2 §:n mukaan, mikäli perinnönjättäjällä ei ole rintaperillisiä eikä hän ole naimisissa, tulevat seuraavana perimysjärjestyksessä perinnönjättäjän vanhemmat. Vanhempien välillä perintö jakautuu puoliksi. Mikäli toinen tai molemmat vanhemmista olisivat kuolleet, tulevat sijaantulooperillisinä heidän lapsensa eli perinnönjättäjän sisarukset. Kuolleen vanhemman osuus jakautuu sisarusten välille yhtä suurin osuuksin. Mikäli taas perinnönjättäjän sisaruskin olisi kuollut, jakautuu perintöosuus edelleen hänen lapsilleen yhtä suurin osuuksin ja niin edelleen. Sisarukset perivät sen osan perinnöstä, jonka heidän vanhempansa olisivat perineet.

⁵² Ks. vahvasta adoptiosta, heikon adoption vahvistamista vahvaksi adoptioksi sekä muista adoptiota koskevista oikeusvaikutuksista Adoptiolaki ja Kangas 2019: 81–177.

⁵³ Kangas 2018: 330 ja Kangas 2019: 93. Lainsäädäntöä ottolapsien perintöoikeutta koskien on muutettu sekä 1.1.1980 alkaen sekä 1.7.2012 alkaen. Tästä syystä kaikki ottolapset eivät ole samassa asemassa. Lue lisää esim. Koponen 2020: 15 tai HE 47/2011 vp, 28.

⁵⁴ Kangas 2018: 321.

Mikäli perinnönjättäjällä ei ole elossa olevia vanhempia, sisaruksia, puolisisaruksia tai heidän lapsiaan, ovat perimysasemassa perintökaaren 2 luvun 3 §:ssä säännösten mukaan isovanhemmat. Isovanhemmat perivät niin ikään yhtä suurin osuuksin. Mikäli isovanhempi on kuollut perivät tällöin hänen lapsensa, eli perinnönjättäjän tädit ja sedät. Mikäli toisen vanhemman tai isovanhemman puolella ei ole sisaruksia taikka tätejä tai setiä, perii toisen vanhemman taikka isovanhemman sukuhaara koko perinnön.⁵⁵ Mikäli tätejä ja setiä ei ole tai he ovat kuolleet, on perimysjärjestyksessä seuraavaksi valtio. Näin edelleen tilanteessa, jossa perinnönjättäjällä ei ole testamenttia. Serkut eivät ole enää perimysasemassa sukulaisuudesta huolimatta⁵⁶.

Mitä edellä on kerrottu sukulaisten perintöoikeudesta, muuttaa perinnönjättäjän avioliitto tätä perimysjärjestystä siten, että lapsettoman perinnönjättäjän ollessa naimisissa perii leskeksi jäänyt aviopuoliso koko perinnönjättäjän perinnön perintökaaren 3 luvun säädösten mukaisesti, ellei perinnönjättäjällä ollut testamenttia, jossa hän määräisi toisin. Lesken perintöoikeus sijoittuu heti rintaperillisten perintöoikeuden jälkeen. Tässä kohtaa on kuitenkin syytä pysähtyä, sillä se, että leski perii ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistön ei ole perintöoikeudessa täysin lopulliseksi katsottava tilanne. Perintökaaren 3 luvun 1 §:n 2 momentti sisältää säännöksen siitä, miten lesken kuoleman jälkeen tulee hänen jäämistönsä jaettavaksi molempien puolisoitten sukuhaaroihin⁵⁷.

Suomessa on ollut voimassa vuodesta 1930 alkaen aviovarallisuusjärjestelmä, joka rakentuu omaisuuden ja velkojen erillisyyden periaatteelle. Järjestelmä on rakennettu ajatukselle siitä, että puoliset ovat yhdenvertaisia. Puolisoilla on kuitenkin avio-oikeuden nojalla oikeus toistensa omaisuuteen, joka tarkoittaa sitä, että ilman erillistä

⁵⁵ PK: 2:2 § ja 3 §.

⁵⁶ Esim. PK: 2:5 § ja Kangas 2018: 340.

⁵⁷ Lue lisää lesken perintöoikeudesta ja puolittamisperiaatteen poikkeuksista PK: 3 luku.

avioehtosopimusta tai muita avio-oikeuden poissulkevia seikkoja lukuun ottamatta, heidän omaisuutensa on avio-oikeudenalaista.⁵⁸

Ilman perintöoikeutta, lukeutuu perinnönjättäjän jäämistön oikeudenomistajiin myös perinnönjättäjän mahdollinen entinen puoliso, avioerosta tai rekisteröidyn parisuhteen purkautumisesta huolimatta, mikäli heidän välillään ei ole purettu aviovarallisuussuhteita⁵⁹. Osituksessa puretaan puolisoitten väliset aviovarallisuussuhteet, ja niin kauan, kun näin ei ole tosiasiallisesti toimittu, on heillä oikeus toistensa omaisuuteen avio-oikeuden nojalla. Näin myös siitä huolimatta, että avioerosta olisi kulunut huomattavasti aikaa, jopa vuosikymmeniä, sillä ositusvaade ei nykyainsäädännön valossa vanhene koskaan⁶⁰. Luonnollisesti myös perinnönjättäjällä on oikeus entisen puolison omaisuuteen, eikä perinnönjättäjän kuolema vie kyseistä oikeutta vaan tällöin perinnönjättäjää edustaa hänen kuolinpesänsä.

Oikeus perintöön voi olla myös perinnönjättäjän laatiman testamentin nojalla. Testamentti on yksipuolinen kuolemanvarainen oikeustoimi, jolla voidaan muuttaa perintökaaren mukaista perimystä ja kuolinpesän osakassuhteita. Testamentti on asiakirjana määrämuotoinen ja se tyypillisesti sisältää useampia tahdonilmaisuja eli testamenttimääräyksiä.⁶¹ Mikäli testamentti on yleistestamentti, saa testamentinsaaja kuolinpesässä osakasaseman. Mikäli taas kyse on testamentista, jossa määrätään testamentinsaajalle ainoastaan tietty omaisuus ei kyseisestä niin kutsutusta legaatinsaajasta tule testamentin nojalla kuolinpesän osakasta.⁶² Avopuolisolla ei ole kuolinpesässä osakasasemaa eikä avopuoliso myöskään peri, ellei perinnönjättäjä ole tehnyt testamenttia avolesken hyväksi⁶³.

⁵⁸ Kangas 2017: 33.

⁵⁹ Lue lisää avioliittolain aviovarallisuusjärjestelmästä esim. Kangas 2017: 33–34 tai Kangas 2019: 304–333.

⁶⁰ AL, 35 §.

⁶¹ Lue lisää testamentista ja sen oikeusvaikutuksista esim. Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 69–93 tai Kangas 2019: 585–615. Testamenttioikeudesta tarkemmin tutkielman kohdassa 2.1.3 Testamenttioikeus

⁶² Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 69, 78.

⁶³ Koponen 2020: 18.

2.1.2 Lesken asema ja lesken perintöoikeus

Avioliittolain 3 §:n mukaan aviopuolisoiden välillä solmittu avioliitto päättyy, joko avioeroon tai puolison kuolemaan. Kun avioliitto päättyy kuolemaan, jää eloon jääneelle puolisolle eli leskelle erinäisiä lailla säädettyjä oikeuksia. Perimyoikeuden leski on saanut vuoden 1965 perintökaaren myötä. Silloin tuli voimaan säännös siitä, että aviopuoliso perii, mikäli perinnönjättäjä oli lapseton. Puolison perintöoikeus syrjäyttää vanhemmat ja sisarukset perillisinä.⁶⁴

Puolison perintöoikeutta perusteltiin lainesitöissä puolisojen elinikäiseksi tarkoitettulla elämänyhteydellä, jota on pidettävä läheisempänä kuin yhteyttä sukulaisten välillä. Niin ikään puolison perintöoikeutta perusteltiin pyrkimyksenä turvata lesken taloudellista asemaa ja lesken asemaa tilanteessa, jossa keskinäistä testamenttia eikä avio-oikeutta puolisojen välillä ole ollut, ja tällöin puolisoista varattomamman lesken tuli lähteä varakkaastakin yhteisestä kodista puolisonsa kuoleman jälkeen. Lesken perintöoikeuden voi kuitenkin syrjäyttää täysin testamentilla.⁶⁵ Leskellä ei ole vastaavaa perintöoikeutta kuitenkaan silloin kun ensiksi kuolleen puolison kuollessa on heidän välillään ollut vireillä avioero⁶⁶.

Leskellä voi olla kuolinpesän osakasasema kolmesta eri perusteesta, joista ensimmäinen on edellä käsitelty lesken perintöoikeus silloin kun perinnönjättäjällä ei ole rintaperillisiä eikä lesken perintöoikeutta kumoavaa testamenttia. Toisekseen leski voi saada kuolinpesän osakasaseman avioliiton kautta, edellyttäen, että puolisoilla tai edes toisella puolisoista oli avio-oikeus toisen omaisuuteen tai osaan siitä. Kolmas mahdollinen peruste, millä leski voi saada osakasaseman on yleistestamentin kautta. Ilman jotakin näistä kolmesta perusteesta, ei leskellä ole osakasasemaa kuolleen puolisonsa

⁶⁴ Koponen 2020: 17.

⁶⁵ HE 6/1964: 2.

⁶⁶ Avioeron tulee olla vireillä tuomioistuimessa, jotta se veisi lesken perintöoikeuden. Koponen 2020: 17.

kuolinpesässä. Peruste osakasasemaan ei täyty edes sillä, että leski jäisi hallitsemaan kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana⁶⁷.

Verohallinto tekee perintöverotuksen perinnönjättäjän jälkeen olettaen, että leski vetoaa avioliittolain 103 §:n 2 momentin tasinkoprivilegioikeuteensa, vaikka tätä ei olisikaan perukirjassa erikseen ilmoitettu. Perintöverotuksessa tällöin perillisiä verotetaan ainoastaan ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta, eikä laskelmiin oteta huomioon lesken omaisuutta, jonka hän itsellään pitää. Vaikka Verohallinto tekeekin lainmukaisen oletuksen tasinkoprivilegioikeuteen vetoamisessa, ohjeistaa Verohallinto tekemään asianmukaiset ilmoitukset myös tämän osalta ensiksi kuolleen puolison perukirjaan.⁶⁸

Jäämistöositusta toimittaessa lesken käyttäessä tasinkoprivilegioikeuttaan on selvää, että se voi vähentää huomattavastikin ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän arvoa. Lainvalmistelutöissä sekä oikeuskirjallisuudessa on nostettu tätä lesken henkilökohtaisena oikeutena, eikä sitä voida soveltaa tilanteessa, jossa jäämistöositus tehdään kahden perillistahon välillä. Näin ollen lesken tasinkoprivilegioikeus voidaan katsoa olevan yksin lesken suojaksi säädetty erityinen etu.⁶⁹

Lesken tasinkoprivilegioikeus tuo oikeudellisesti mielenkiintoisia kysymyksiä siitä, miten tasinkoprivilegiin vetoamista tulisi soveltaa tilanteissa, joissa leski menehtyy kesken ensiksi kuolleen puolison perunkirjoitus- tai jäämistöositusprosessin. Jos leski on ehtinyt ottaa ensiksi kuolleen puolison perunkirjoitusprosessissa kantaa siihen, että hän vetoaa tasinkoprivilegioikeuteensa, mutta menehtyy kesken perunkirjoitusprosessin ei Lohen mukaan tällä lesken avioliittolain 103 §:n 2 momenttiin vetoavalla ilmoituksella ole silti oikeusvaikutusta lesken perillistahon hyväksi⁷⁰.

⁶⁷ Vaikka leski ei olisikaan kuolleen puolison kuolinpesän osakas, tulee hänet kutsua perunkirjoitustilaisuuteen.

⁶⁸ Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 2.3.

⁶⁹ Mikkola 2010: 23–24.

⁷⁰ Lohi 2023: 614. Vrt. Saarenpää 1992: 173. Lue lisää tutkielman kohdasta 3.5.

Mikäli erillistä ilmoitusta ei perinnönjättäjän perukirjassa tehdä, tehdään Verohallinnon taholta lainmukainen oletama myös siitä, että leski pitää hallussaan kuolleen puolisonsa jäämistön jakamattomana perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentissa säädetyin oikeuksin. Olettama luonnollisesti purkautuu silloin kun Verohallinto saa tiedon jaon toteuttamisesta ja perintöverotus täsmentyy jakokirjan mukaisesti. Perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 2 momentin mukaan leskellä on oikeus, jakovaatimuksesta huolimatta, hallita puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä asuntoa sekä tavanomaista asuntoirtoaimistoa. Säännöksessä kuitenkin mainiten poikkeuksena tilanne, jossa leskellä olisi omassa omaisuudessa vastaava kodiksi kelpaava asunto. Siltä osin, kun leski jää hallitsemaan jäämistöä tehdään perillisten perintöverotuksessa niin kutsuttu hallintaoikeusvähennys perintö- ja lahjaverolain 10 §:n mukaisesti.

2.1.3 Testamenttioikeus

Taloudellista vaihdantaa ei voi tapahtua ilman tietoa siitä, kuka on omaisuuden omistaja. Omistusoikeuden varaan on rakennettu koko vaihdannan ja varallisuuden jakautumisen järjestelmä. Omistusoikeus onkin yksi oikeusjärjestyksen perustavanlaatuisimmista peruskäsitteistä. Yksityiselle omistusoikeudelle tunnusomaista on, että omaisuuden omistaja voi lain sallimissa rajoissa määrätä itse omaisuuteen kohdistuvista sopimuksista ja halutessaan luopua omaisuuteen kohdistuvasta omistusoikeudestaan, joko vastiketta vastaan tai vastikkeetta. Omistusoikeutta voi siirtää näin ollen erilaisilla oikeustoimilla.⁷¹

Mikäli omistusoikeus halutaan siirtää kuoleman jälkeen, jotenkin muuten kuin perintökaaren mukaisilla säädöksillä, tulee tästä määrätä testamentilla. Testamentin ollessa syvästi henkilökohtainen oikeustoimi, on selvää, että testamentilla voidaan määrätä ainoastaan testamenttaajan omasta omaisuudesta. Tämä lienee ajatuksena itsestään selvä, mutta Aarnion, Kankaan & Rabinän mukaan varsin usein perinnönjättäjän testamentista ilmenee, että hänen jälkeensä jääneessä

⁷¹ Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 69.

testamenttimääräyksessä määrätään muustakin kuin perinnönjättäjän omasta omaisuudesta.

Tutkielman aiheenkin kannalta oleellinen esimerkki tällaisesta testamenttimääräyksestä on sellainen, kun leskeksi jäänyt puoliso määrää ensiksi kuolleen puolison jäämistöstä, joka tosiasiasa kuuluu ensiksi kuolleen puolison perillistaholle ja on ainoastaan ollut lesken hallinnassa⁷². Tällainen testamenttimääräys, jossa perinnönjättäjä ei omista testamenttaamaansa omaisuutta, on tehoton.⁷³ Testamenttimääräyksen tehottomuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että koko testamentti olisi pätemätön, vaikka se sisältäisi tällaisen tehottoman testamentin sisältömääräyksen. Toisin sanoen, testamentti jää voimaan muiden kuin tehottoman määräyksen osalta, mikäli se on muutoin määrämuodoiltaan pätevä.

Testamentin muotomääräyksen on tiukasti määritelty perintökaaren 10 luvussa. Muotomääräyksillä tarkoitetaan sitä, että testamentin tulee täyttää tietyt laissa säädellyt kriteerit, jotta sitä voidaan pitää pätevänä. Aivan lähtökohtaisena asiana testamentin toimeenpanemisessa onkin pidettävä sitä, että testamentti löytyy alkuperäisenä perinnönjättäjän jälkeen. Huomion arvoista on, että mikäli testamentti on tehty kahtena tai sitä useampana kappaleena, tulee kaikki alkuperäiskappaleet löytyä perinnönjättäjän jälkeen, jotta testamentti voisi saada lainvoiman. Perintökaareissa on säädetty myös testamentin peruuttamisesta, joka itsessään liittyy oleellisesti testamentin alkuperäiskappaleeseen ja sen olemassaoloon, sillä testamenttaaja voi peruuttaa tekemänsä testamenttitahtonsa joko hävittämällä tekemänsä alkuperäisen testamentin tai tekemällä uuden testamentin, jossa peruu aiemman testamenttinsa sisältömääräykset. Testamentin tulee niin ikään tarkkaan noudattaa perintökaareissa säädettyjä muita muotomääräyksiä, jotta testamenttia voidaan pitää pätevänä ja siihen näin ollen voisi vedota.⁷⁴

⁷² Ks. Tästä konkreettisena tapausesimerkinä lisää tutkielman kohdassa 5.2 Esimerkkitapaus 2: Nimiperiaatteesta poikkeaminen.

⁷³ Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 69.

⁷⁴ Esim. PK, 10 luku tai Koponen 2020: 15–16.

Aarnio ja Kangas syystäkin korostavat testamenttimääräyksiä laatimisen tärkeyttä ja sitä, että testamentti tulee laatia huolellisesti ja ammattitaitoisesti. He toteavatkin, että yleisesti testamentin laatimista pidetään hyvinkin yksinkertaisena toimena, vaikka näin ei pitäisi olla. Testamentin sisältömääräyksiä voi olla lukematon määrä erilaisia riippuen testamenttaajasta ja siitä millaiset perhe- ja lähisuhteet hänellä on, millaisen omaisuuden hän omistaa ja millaisia asioita hän haluaa ottaa testamentin sisältömääräyksissä huomioon. Testamentilla voidaan antaa joko hallinta- tai omistusoikeus ja sillä voidaan määrätä ensisijais- sekä toissijaismääräyksiä.⁷⁵

Pääasiassa eri testamentin sisältömääräykset luokitellaan kahteen erilaiseen ryhmään, joita ovat testamentin yleisjälkisaädös ja erityisjälkisaädös. Erityisjälkisaädöksellä tarkoitetaan testamentin sisältömääräystä, jolla määrätään jostakin tietyistä omaisuudesta eli legaatista. Legaatiksi katsotaan kaikki sellaiset testamentin sisältömääräykset, jonka nojalla legaatinsaaja saa oikeuden esimerkiksi johonkin tiettyyn esineeseen, johonkin tiettyyn määrään rahavaroja tai osakkeita taikka jonkin omistusoikeutta vähäisemmän oikeuden tiettyyn omaisuuteen kuten hallintaoikeuden asunto-osakkeeseen.⁷⁶ Legaatti tulee täyttää ennen kuolinpesän jakamista.⁷⁷

Yleisjälkisaädöksellä taas tarkoitetaan testamentin sisältömääräystä, jolla määrätään jostakin suhteellisesta osasta, abstraktisti. Eli yleisjälkisaädöksellä määrätään esimerkiksi joko koko omaisuudesta tai jostakin määräosasta koko omaisuutta, esimerkiksi puolesta koko omaisuudesta, tai lopusta omaisuudesta mitä jää, kun legaatti on täytetty. Testamentti voi käytännössä sisältää sekä yleis- että erityisjälkisaädöksiä. Testamentin luokittelussa merkitystä saadaan sillä, että yleistestamentinsaajalla katsotaan olevan kuolinpesässä osakasasema, toisin kuin testamentin legaatinsaajalla, jolla taas ei ole osakasasemaa ja näin ollen legaatinsaaja ei osallistu kuolinpesän hallintoon.

⁷⁵ Ks. Aarnio & Kangas: 96–97.

⁷⁶ Lue lisää testamentin yleis- ja jälkisaädöksistä esim. Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 78–81.

⁷⁷ Ks. PK, 11 luku.

Yleistestamentinsaajalla katsotaan kuolinpesän osakkaana olevan yhtäläinen oikeus, muiden kuolinpesän osakkaiden kanssa, kuolinpesän hallintoon kohdistuvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Yleistestamentinsaajalla katsotaan olevan kuolinpesässä osakasasema myös tilanteissa, joissa testamentti itsessään olisi riidanalainen. Kun taas laki ei velvoita edes kutsumaan legaatinsaajaa perunkirjoitustilaisuuteen. Suomessa on kuitenkin katsottu, että legaatinsaaja tulee kutsua perunkirjoitustilaisuuteen hyvän perunkirjoitustavan mukaisesti.⁷⁸

Testamentti laitetaan täytäntöön luonnollisesti vasta perinnönjättäjän kuoleman jälkeen. Kaikki muotomääräykset täyttävää testamenttia ei kuitenkaan itsessään voida alkaa soveltaa ja panna täytäntöön, vaan testamentti tulee antaa tiedoksi⁷⁹ perinnönjättäjän perillistaholle siten, että mikäli perinnönjättäjällä ei ole lakimääräisiä perillisiä tulee testamentti antaa tiedoksi valtiokonttorille. Tätä kutsutaan testamentin selvitysprosessiksi ja sen voi aloittaa jo perunkirjoitusprosessin aikana⁸⁰. Vasta kun koko perillistaho on saanut testamentin oikeaksi todistetun jäljennöksen tiedokseen⁸¹ ja hyväksyneet testamentin saa testamentti lainvoiman. Kun testamentti on saanut lainvoiman, voidaan se panna täytäntöön ja sitä voidaan toisin sanoen soveltaa. Testamenttia tulee tulkita perinnönjättäjän tahdon mukaisesti tai siten kun oletetaan hänen testamentissaan tarkoittaneen⁸².

Mikäli perinnönjättäjällä on testamentti, tulee testamentti ottaa osaksi perukirjaa⁸³. Testamentin tulkinta vaikuttaa luonnollisesti myös perintöverotukseen, sillä sen tulkinta

⁷⁸ Koponen 2020: 15–16.

⁷⁹ Kuten PK 14 luvussa säädetään.

⁸⁰ Ks. Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 81–90, jossa lisää testamentin selvitysprosessista.

⁸¹ Jos perillinen ottaa testamentin ainoastaan tiedoksi eikä hyväksy sitä, tulee ko. perillisen nostaa testamentista moitekanne tuomioistuimeen kuuden kuukauden sisällä siitä, kun hän on saanut testamentin tiedoksi. PK, 14:5 §. Lue lisää testamenttikanteista Kangas 2019: 607–616.

⁸² PK, 11:1 §. Testamentinsaajan sijaantulo-oikeuteen liittyviä kysymyksiä ratkaistaessa voi testamentin tulkinta tulla erityisen merkitykselliseen rooliin. Ks. KKO 1978 II 96. Jos taas testamentin tulkinnasta ei päästä tarpeeksi selkeään lopputulokseen, on perintökaaressa säädetty sijaantulo-olettamasta. Esim. PK, 11:6 § ja KKO 1992:197. Lue lisää testamentin tulkinnasta, testamentin tekemisen edellytyksistä sekä erityiskysymyksistä esim. Kangas 2019: 585–616.

⁸³ Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot 2.2 kohta.

voi vaikuttaa hyvinkin oleellisesti perinnönjakautumiseen ja perintöosien suuruuden lisäksi hallinta- ja omistusoikeuksiin. Verohallinto tekee perukirjan perusteella perintöveropäätöksen myös testamentinsaajan osalta. Perintöverotuksessa testamentti tulkitaan perukirjan perusteella ja perintöverot määrätään sen mukaisesti, joten perintöverotusta selkeyttää, jos jo perukirjaan saadaan merkittyä testamentin mahdollinen lainvoima sekä se jos testamentista on luovuttu, joko osittain taikka kokonaan.⁸⁴

2.1.4 Rintaperillisen lakiosaoikeus

Perintökaaren 7 luvussa säädetään rintaperillisen oikeudesta lakiosaan. Lakiosalla tarkoitetaan rintaperillisen oikeudesta puoleen siitä perinnöstä, jonka hän saisi perimysjärjestyksen mukaan hänelle kuuluvasta perinnöstä. Eli jos rintaperillisiä on kaksi ja molemmat rintaperilliset saisivat ilman testamenttia 50 %:a jäämistöstä perinnöksi, on lakiosa tässä tapauksessa 25 %:a jäämistöstä. Lakiosalaskelma ei kuitenkaan ole käytännössä näin yksinkertainen, sillä lakiosalaskelmaan vaikuttavat esimerkiksi perinnönjättäjän mahdolliset aviovarallisuussuhteet ja annetut ennakkoperinnöt. Vaikka perinnönjättäjä olisi määrännyt testamentilla, että joku rintaperillisistä ei saisi perintöä lainkaan, on rintaperillisellä oikeus lakiosaansa. Poikkeuksena tästä kuitenkin perintökaaren 15 luvun mukaiset tapaukset, joista esimerkkinä perinnönjättäjän tahallinen rikoksella aiheutettu kuolema.⁸⁵ Toisin sanoen, testamentti on pätemätön, siltä osin kuin se loukkaa lakiosaa.

Mikäli perinnönjättäjän kuoleman jälkeen on tilanne, jossa perinnönjättäjä on esimerkiksi testamentannut omaisuutensa kokonaisuudessaan leskelle, on rintaperillisillä oikeus vaatia perintökaaren 7 luvun mukaista lakiosaansa. Lakiosaa laskettaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös ennakkoperinnöt sekä tietyt lahjat, jotka ovat rinnastettavissa ennakkoperinnöksi, niiden antohetken arvon mukaan.

⁸⁴ Verohallinto 14.4.2023, Testamentit perintöverotuksessa.

⁸⁵ Lue lisää tapauksista, jossa rintaperillisellä ei ole oikeutta perintöön. PK, 15 luku.

Poikkeuksena edelliseen kuitenkin tilanteet, joissa ennakkoperintöjen ja tiettyjen ennakkoperinnöksi rinnastettavien lahjojen pois jättämiseen löytyy erityinen ja perusteltu syy.

Lakiosa ei ole kuitenkaan niin sanotusti automaattinen oikeus taikka pakottavaa oikeutta. Perintökaaren 7 luvun 5 §:n mukaan tilanteessa, jossa perinnönjättäjä on tehnyt lakiosaa loukkaavan testamentin, tulee rintaperillisen, jonka lakiosaoikeutta on loukattu, vaatia lakiosaansa. Lakiosaa vaaditaan esittämällä lakiosavaade kuuden kuukauden kuluessa testamentin tiedoksisaamisesta. Lakiosavaade tulee esittää lakiosailmoituksena testamentin saajalle⁸⁶. Lakiosaoikeus on kunkin rintaperillisen individuaalista oikeutta eli yksilöllistä oikeutta, joten kunkin rintaperillisen tulee esittää oma lakiosavaateensa eikä yksi rintaperillisistä voi näin esittää lakiosavaadetta kaikkien rintaperillisten puolesta.

2.1.5 Ennakkoperinnöt ja lahjat

Ennakkoperinnön määrittämisellä voi olla merkitystä niin oikeudellisesti kuin perintöverotuksenkin kannalta. Ennakkoperintö on perinnönjättäjän eläessä lähtökohtaisesti rintaperilliselleen antama lahja, joka on verraten tavanomaista lahjaa suurempi, ellei perinnönjättäjä antaessaan ole erikseen osoittanut, ettei kyseessä ole ennakkoperintö. Tai jos samansuuruinen lahja on annettu jokaiselle rintaperilliselle tai ainoalle rintaperilliselle, ei tällöin lahjaa yleensä pidetä ennakkoperintönä.⁸⁷

Lohen mukaan dispositiiviseen oikeuteen⁸⁸ perustuvan ennakkoperintösäännösten lähtökohtana on, että perinnönjättäjä voi itse määrätä otetaanko hänen antamansa lahja⁸⁹ ennakkoperintönä vaiko ei. Dispositiivisella oikeudella tarkoitetaan asianosaisten

⁸⁶ Mikäli lakiosailmoituksen teko testamentinsaajalle on jostain syystä osoittautunut mahdottomaksi voi lakiosailmoituksen tehdä myös ilmoituksella virallisessa lehdessä. PK, 5.3 §. Virallinen lehti on Valtion toimesta kahden viikon välein julkaisema lehti, jossa julkaistaan lakisääteisesti ilmoitukset, kuulutukset ja muut asiakirjat. Lue lisää esim. Laki virallisesta lehdestä 268/1931 tai Virallinen lehti n.d., Tietoa lehdestä.

⁸⁷ Ks. esim. PK, 6:1 § ja 6:4 §.

⁸⁸ Ks. esim. Virolainen 16.8.2019.

⁸⁹ Lahja, joka on annettu yhdelle useammasta rintaperillisestä tai tämän puolisolalle, täyttää suosiolahjan tunnusmerkit ja tällaisella lahjalla on nimensä mukaisesti ollut tarkoitus suosia yhtä rintaperillistä muihin nähden. Lue lisää suosiolahjasta Aarnio & Kangas 2018: 458–460.

määräämispariaatetta, tässä tapauksessa sitä, että perinnönjättäjä saa itse vapaasti harkiten määrittää lahjan ennakkoperinnöksi tai olla määräämättä sitä ennakkoperinnöksi. On kuitenkin katsottu tarpeelliseksi ottaa lainsäännöksissä huomioon tilanteet, joissa varsinaista määräystä ennakkoperinnöstä ei olisi annettu. Perintökaaren 6 luvussa säädetään ennakkoperinnöstä Lohen mukaan lainvalmistelijoiden lähtökohtaisella käsityksellä, siten, että perinnönjättäjä ei ole yleensä tarkoittanut suosia ketään yksittäistä rintaperillistä antamallaan lahjalla. Tästä periaatteesta syntyneet säännökset lähtevätkin pääsääntönä siitä, että perinnönjättäjän antama lahja yhdelle yksittäiselle rintaperilliselle tulee tasattavaksi perinnönjättäjän jälkeen toimitettavassa jaossa rintaperillisten kesken ja näin annettu lahja voidaan määritellä ennakkoperinnöksi.⁹⁰

Perintökaaren 6 luvun 1 §:n mukaan ratkaisevaa on lisäksi perinnönjättäjän ja lahjan saajan sukulaisuussuhde lahjoitushetkellä. Muun kuin perinnönjättäjän rintaperillisen saama lahja ei ole oletusarvoltaan ennakkoperintö, ellei perinnönjättäjä ole muuta määrännyt tai olosuhteista ilmene jotakin seikkoja, joiden perusteella annettua saantoa voidaan pitää ennakkoperintönä. Olettama voidaan kumota tapauskohtaisesti esittämällä validina pidettävää vastanäyttöä⁹¹.

Kuten aiemmin käsitelty lakiosaoikeus, myös ennakkoperintöä koskevat perintökaaren 6 luvun säännökset eivät ole pakottavaa oikeutta, vaan sitä käsitellään individuaaliperiaatteen mukaan. Kullakin rintaperillisellä on näin ollen oikeus päättää siitä, vaatiiko hän toiselle rintaperilliselle ennakkoon annetun saannon vähentämistä hänen perintöosastaan vai ei. Vaikkakin lainvalmistelutöissä sekä oikeuskirjallisuudessa tarkastellaan ennakkoperinnön automaattista vähentämistä, ei tätä voida pitää itsestään selvänä tai mustavalkoisena kysymyksenä. Lähtökohtana tuleekin pitää sitä, että annettu

⁹⁰ Lohi 1999: 13–14. Lue lisää ennakkoperinnöstä ja perintö- sekä lakiosien määräytymisestä esim. Lohi 1999 tai Kangas 2019: 533–543.

⁹¹ Kangas 2019: 536.

ennakkoperintö tulee ottaa laskennallisesti huomioon ainoastaan tilanteessa, jossa edes joku rintaperillinen on kyseiseen ennakkoperintöön vedonnut.⁹²

2.2 Jäämistöositus- ja perinnönjakokirja – verotuksen täsmentäjä

Lohen mukaan aviovarallisuusjärjestelmän lähtökohtana on puolisojen välinen avio-oikeus kaikkeen toisen puolison omaisuuteen⁹³. Avioliittolain 85 §:n mukaan avioliiton päättyessä tulee tehdä joko ositus tai omaisuuden erottelu, riippuen siitä, onko aviopuolisoilla avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Mikäli puolisojen välillä on avioehtosopimus, joka on sopimussisällöltään kaiken kattava sulkien pois avio-oikeuden kaikesta puolisojen omaisuudesta ja on lisäksi molemminpuolinen, tulee kyseeseen omaisuuden erottelu. Muussa tapauksessa puhutaan puolisojen välisestä osituksesta, jossa puretaan aviovarallisuussuhteet kaikesta avio-oikeudenalaisesta omaisuudesta. Omaisuuden erottelu tai ositus tulee toimittaa avioliiton päättymisen jälkeen aina silloin kun puoliso tai kuolleen puolison perillinen esittää siitä vaatimuksensa. Ositusta, joka toimitetaan joko lesken tai kuolleen puolison kuolinpesän välillä tai kahden kuolinpesän välillä, voidaan kutsua jäämistöositukseksi⁹⁴.

2.2.1 Lesken ja perillisten yhteishallinto

Perunkirjoituksen jälkeen jäämistön hallinto voi olla perintökaaren mukaisesti osakkaiden yhteishallintoa, lesken hallintaoikeuden alaisena, sopimuksen perusteella yhteishallintoa, pesänselvittäjän tai testamentintoimeenpanijan hallinnossa⁹⁵. Tunnusomaisesti hallintovaihtoehdot ovat joko osakaskeskeisiä tai virallisuontoisia. Jäämistön hallinto ei välttämättä pysy samana perinnönjättäjän kuolemasta siihen hetkeen, että jäämistö on tullut jaetuksi. Pesänselvittäminen voidaan aloittaa osakkaiden yhteishallintona, mutta mikäli osakkaat esimerkiksi riitaantuvat, voidaan jäämistö luovuttaa pesänselvittäjälle ja hänen hallintoonsa. Toisaalta taas

⁹² Lohi 1999: 55.

⁹³ Lohi 2020: 1.

⁹⁴ Lohi 2020: 3.

⁹⁵ PK, 18 luku, 3:1 a §, 19 luku ja 24 luku.

pesänselvittäjän hallinnosta jäämistö voidaan edelleen luovuttaa osakkaiden sopimuksen pohjalle tehtyyn yhteishallintoon. Hallintomalleja on useita, sillä kuolinpesän ovat niin toisistaan poikkeavia. Kaikkia hallintomuotoja yhdistää yhteinen tavoite saada kuolinpesä jakokuntoon.⁹⁶

Mikäli kuolinpesän oikeudenomistajia on kaksi tai useampi, ovat he yhdessä oikeutettuja jäämistöön ja tällöin syntyy yhteishallintosuhde. Yhteishallintosuhteella tarkoitetaan kuolinpesän osakkaiden jakamaa vastuuta ja päätöksentekoa jäämistöä koskien.⁹⁷ Vaikka kuolinpesää verotetaan tuloverotuksessa tuloverolain 17 §:n mukaisesti, kuolinpesä ei ole erillinen oikeushenkilö⁹⁸.

2.2.2 Yhteishallinnon purkaminen

Yhteishallinto purkautuu perinnönjaolla, jota ennen tulee kuitenkin toimittaa mahdollinen jäämistöositus. Avioliittolaissa säädetään jäämistöosituksesta siten, että se tulee toimitettavan, mikäli puoliso tai kuolleen puolison perillistaho vaatii jäämistöosituksen toimittamista⁹⁹. Perintökaaren 23 luvun 1 §:ssä säädetään taas jäämistöosituksesta siten, että se tulee toimittaa aina ennen perinnönjakoa, mikäli perinnönjättäjä oli naimisissa ja vähintään toisella aviopuolisoista oli avio-oikeus toisen puolison omaisuuteen. Mikäli taas aviopuolisoilla ei ole kummallakaan avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, eli heillä on käytännössä täysin poissulkeva avioehtosopimus, tulee jäämistöosituksen sijaan tehdä avioliittolain 85 §:n mukaan omaisuuden erottelu.

⁹⁶ Kangas 2018: 369–370.

⁹⁷ Lue lisää kuolinpesän yhteishallintosuhteista Kangas 2018: 369–377.

⁹⁸ Oikeushenkilö on luonnollisten henkilöiden, eli yksityisten ihmisten, muodostama yhteenliittymä. Oikeushenkilöt jaetaan kahteen eri pääryhmään, joita ovat julkisoikeudellinen oikeushenkilö kuten valtio ja yksityisoikeudellinen oikeushenkilö kuten osakeyhtiö. Oikeushenkilöllä voi olla nimissään erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, ja lisäksi se voi toimia oikeussubjektina. Lue lisää oikeushenkilöiden jaottelusta ja mm. sen tunnustamisen normatiivijärjestelmästä Saarnilehto, Annola, Hemmo, Karhu, Kartio, Tammi-Salminen, Tolonen, Tuomisto & Viljanen 2012: 338–342.

⁹⁹ Ks. puolisoitten omaisuuden ositusta koskevat säännökset ja lue lisää esim. 87 §:ssä säädetystä poikkeuksesta, jolloin toinen osapuoli voi kieltäytyä osituksesta. AL, 85–107 a §.

Jäämistöositus eroaa niin kutsutusta tavallisesta osituksesta. Jäämistöosituksen ja tavallisen osituksen näkyvämpänä erityispiirteenä voidaan pitää sitä, että jäämistöosituksen osapuolina voi olla useampia osapuolia toisin kuin puolisoiden välisessä osituksessa, jossa osapuolina ovat ainoastaan naimisissa keskenään olleet puoliset itse. Jäämistöosituksessa osapuolia ovat niin ikään kaksi osapuolta, mutta kummankin puolen osapuolet voivat vaihdella suurestikin osapuolten henkilöpiirin mukaisesti.¹⁰⁰ Lohen mukaan jäämistöosituksesta on kyse myös tilanteessa, jossa ositusperusteena on avioero, jonka jälkeinen ositus on jäänyt joko kesken tai kokonaan toimittamatta ennen toisen puolison kuolemaa¹⁰¹.

Perintökaaren 23 luvun 1 §:n mukaan jokaisella kuolinpesän osakkaalla on itsenäinen oikeus vaatia jäämistöä jaettavaksi. Perinnönjako kuten myös ositus voidaan toimittaa joko sopimusjakona tai toimitusjakona. Sopimusjaolla tarkoitetaan jakoa, joka tehdään perillistahon ja mahdollisen lesken yhteysymmäryksessä sopien jaon sisällöstä ja reaalisesta jaosta. Sopimusjaossa tulee perintökaaren 23 luvun 3 §:n mukaan, mikäli joku perillisistä on vajaavaltainen tai muusta syystä edunvalvoja edustaa häntä perinnönjaossa, tulee noudattaa holhustoimilain (HolhTL) 34 §:n säännöksiä mukaista lupaprosessia ja hakea lupaa holhousviranomaiselta.

Kun taas toimitusjaolla tarkoitetaan perinnönjakoa ja mahdollista jäämistöositusta, jonka tekee käräjäoikeuden määräämä pesänjakaja. Toimitusjako voidaan tehdä aina jo yhdenkin osakkaan vaatimuksesta, mutta jäämistö saatetaan joutua jakamaan toimitusjaossa myös tilanteissa, joissa kuolinpesän osakkaat eivät sitä haluaisi. Tällainen tilanne voi syntyä silloin kun jollakin kuolinpesän osakkaalla on velkoja ulosotossa¹⁰².

¹⁰⁰ Lue lisää erilaisista jäämistöosituksen osapuolista. Lohi 2020: 6–22.

¹⁰¹ Lohi 2020: 3. Vrt. Kangas 2018: 184.

¹⁰² Ulosottomiehellä on kuitenkin mahdollisuus antaa osakkaille tai pesänjakajalle erillinen lupa toimittaa jako osakkaiden sopimuksen mukaisesti, mikäli velkoja tai velkojat siihen suostuvat PK, 23:3.2 §. Ks. KKO 1989:142.

Perinnönjaolle ja sitä edeltävällä mahdollisella jäämistöositukselle ei ole tiettyä lain edellyttämää määräaikaa, kuten perunkirjoitukselle on. Sillä Verohallinto ei jää odottamaan perintöverotusta määrätessään perinnönjaon ja mahdollisen jäämistöosituksen toimittamista, vaan määrää perintöverot perukirjan perusteella, on usein perillistahon intressinä toimittaa jäämistöstä perinnönjako ja mahdollinen ositus pian perunkirjoituksen jälkeen. Näin siksi, että perintöverojen määräytyessä voidaan katsoa mielekkäämmäksi tilanne, jossa mahdollisesti määräytyvät perintöverot saisi kukin verovelvollinen maksettua jaon myötä saamallaan perintövaroilla eikä perintöverojen maksuun tarvitsisi tällöin välttämättä käyttää omia varoja. Tämä luonnollisesti riippuu myös siitä, millaisesta omaisuudesta jäämistö koostuu.

Perintökaaren 23 luvun 9 §:ssä säädetään, että perinnönjako tulee tehdä kirjallisesti jakokirjalla. Jakokirja tulee toimittaa Verohallintoon ja se täsmentää perukirjan perusteella tehtyä perintöverotusta.¹⁰³ Isotalon mukaan jäämistöositus- ja perinnönjakokirja tulee ottaa perheoikeudellisten seikkojen osalta huomioon. Isotalo perustelee näkemystään esimerkiksi sillä, että testamenttimääräys voi olla hyvin ristiriitainen tai tulkinnanvarainen.¹⁰⁴ Tulkintakysymykset ja ristiriitaisuudet selkeytyvät jakokirjan myötä, ja näin ollen syytä verotuksen täsmentämiselle voi usein löytyä myös jakokirjan perusteella.

¹⁰³ Verohallinto 1.1.2024, Perinnönjako ja kuolinpesän lakkauttaminen. Ks. lainsäädäntöä koskien perinnönjakoa PK, 23 luku.

¹⁰⁴ Isotalo 2013/16. Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet: 14–17.

3 Perintöverotus ja perinnön veroseuraamukset

Perintövero on varallisuuden siirtovero ja tämän lisäksi pääomavero, josta säädetään perintö- ja lahjaverolailla. Perintö- ja lahjaverolain 1 §:ssä on säädetty perintöverosta siten, että perintönä tai testamentilla saadusta omaisuudesta tulee suorittaa veroa valtiolle samaisen lain mukaisesti. Perintöveron piiriin kuuluvat lisäksi perintökaaren 8 luvussa tarkoitetut avustukset ja hyvitykset¹⁰⁵. Perintöverolla verotetaan verovelvollisia perillisiä tai testamentinsaajia perinnönjättäjän kuolinhetken omaisuuden arvon perusteella, ottaen huomioon myös avioliittotiedot ja muun muassa mahdollisen lesken ilmoitukset. Verohallinto toimittaa perintöverotuksen perintö- ja lahjaverolain 25 §:n, 26 §:n ja 28 §:n sekä 28 §:n nojalla, perinnönjättäjän perukirjan ja siitä selvinneiden tietojen perusteella.

Perintö- ja lahjaverolain 2 §:n 1 momentin mukaan perintöveroa ei tule suorittavaksi esimerkiksi omaisuudesta, joka on testamentilla määrätty annettavaksi valtiolle tai valtion laitokselle, kunnalle, maakunnalle, kuntayhtymälle, maakunnalle, seurakunnalle tai muulle uskonnolliselle yhdyskunnalle taikka opetuslaitokselle. Samaisen momentin mukaan veroa ei tarvitse suorittaa omaisuudesta, joka on testamentin nojalla annettu aatteelliselle yhdistykselle tai muulle yhteisölle, laitokselle taikka säätiölle, joiden tarkoitus on tuottaa osallisten taloudellisen edun tavoittelun sijasta etua, jolla edistetään tieteellistä, taiteellista, kansanvalistuksellista, maanpuolustusellista tai kotimaista elinkeinoelämää edistävää tai muuta yleishyödyllistä tarkoitusta. Perintö- ja lahjaverolain 2 §:n 2 momentin mukaan perintöveroa ei tule suorittaa testamentilla saadusta hallintaoikeudesta, eläkkeestä tai muusta etuudesta, olipa se sitten annettu eliniäksi tai tietyksi määräajaksi.

Perintö- ja lahjaverolain 4 §:llä säännellään perintöveron kohdistumisesta koko siihen omaisuuteen, joka lakimääräisesti perintönä tai testamentin nojalla siirtyy perilliselle¹⁰⁶.

¹⁰⁵ PerVL 1.2 §.

¹⁰⁶ Ks. tarkemmin esim. tutkielman kohdasta 3.1 progressiivinen perintöverotus ja perintöveron määräytyminen tai Puronen 2015: 2 luku.

Puronen katsoo, että veronalaisuuden näkökulmasta säännöksestä ei ilmene onko ratkaisevaa se omaisuus, joka siirtyy perinnönjättäjältä, vaiko se omaisuus, jonka perillinen tosiasiasa saa. Puronen kuitenkin toteaa, perintöosuusjärjestelmän luonteesta seuraavan, että ratkaisevaa on omaisuus, jonka perillinen on tosiasiasa perinnönjättäjän kuoleman johdosta saanut. Omaisuudella tarkoitetaan sitä siirtyvää varallisuutta, joka siirtyessään välittömästi lisää saajansa varallisuutta. Verovelvollisuuden edellyttäen aina saannon lisäksi myös vastaavasta omaisuudesta määräämistä. Varsinainen määräämistoimi tekee saannosta lopullisen ja synnyttää näin saajalleen verovelkasuhteen.¹⁰⁷

Perintö- ja lahjaverolain 34 §:n nojalla perintöverotus voidaan tarvittaessa toimittaa kokonaan niin kutsutulla arvioverotuksella eli arvioimalla perintöosuudet. Näin voidaan toimia tilanteessa, jossa perukirjaan merkityjä tietoja ei voitaisi suoraan ottaa perintöverotuksen perusteeksi tai perukirjaa ei olisi toimitettu ollenkaan. Ennen arvioverotuksen toimittamista tulee Verohallinnon lähettää kehoitus perunkirjoituksen tai veroilmoituksen toimittamisesta tai muun selvityksen esittämisestä.

Avioliitossa olleen perinnönjättäjän omaisuutta verotetaan hänen perillisiltään ja testamentinsaajiltaan niin, että avio-oikeuden alainen omaisuus, sekä perinnönjättäjän että lesken osalta, lasketaan yhteen ja tämän jälkeen puolitetään. Tämän puoliosuuden perusteella tehdään perintökaaren ja perukirjan merkintöjen mukainen perinnönjako, jonka mukaan perintöverot määrätään kullekin verovelvolliselle perilliselle. Lesken perukirjan perusteella verotetaan lesken perillisiä ja testamentinsaajia sen perusteella, mihin osaan jäämistöstä heillä on perintöoikeus. Mikäli ensiksi kuolleen puolison ja lesken aviovarallisuussuhteita ei ole purettu eli ositusta ei ole tullut toimitetuksi ennen lesken kuolemaa, on lesken perukirjan perusteella tehtävän perintöverotuksen ilmoituksissa mukana myös ensiksi kuolleen puolison jäämistöä. Lesken jälkeen perillisiä verotetaan ainoastaan siltä osin, kun perintöveroa ei ole tullut määrättyä. On kuitenkin huomattava, että sekä ensiksi kuolleen puolison että lesken avio-oikeudesta

¹⁰⁷ Puronen 2015: 91.

vapaaomaisuus ei tule verotettavaksi kuin kumpaisenkin perillistaholle.¹⁰⁸ Lisäksi tulee ottaa huomioon, tutkielmassa korostettu seikka siitä, että Verohallinnolle tehtävät ilmoitukset tulee olla asianmukaisesti merkittynä lesken perukirjaan verotuksen oikeellisuuden takaamiseksi.

Määttän mukaan perintövero täydentää verojärjestelmän muuta verotusta, sillä mahdollistaen se, että verovapaana saadut tulot sekä realisoimattomat arvonnousut tulevat vähintään kerran sukupolvessa verotuksen piiriin¹⁰⁹. Suomessa yhteiskunnan sosiaalipolitiikka on rahoitettu pääosin verovaroilla siten, että näitä verotuksesta saatuja verovaroja käytetään sosiaaliturvan rahoittamisen lisäksi myös sosiaalipolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi. Kankaan mukaan tämä ilmenee siten kaksinaisfunktiona, jota verojärjestelmä toteuttaa yhtäjaksoisesti, tästä esimerkin omaisesti Kangas nimeää verotuksen progressiivisuuden. Verotuksessa ja niin ikään perintöverotuksessa, käytettyä progressiivisuutta on yleisesti perusteltu sen sosiaalisella oikeudenmukaisuudella keskenään eri maksukyvyyn omaavien verovelvollisten välillä, sillä progressiivisessa mekanismissa verotettava määrä on suora sidoksissa verovelvollisen maksukykyyn.¹¹⁰

Näin ainakin teoriantasolla. Käytännöntasolla tilanne ei välttämättä ole niin suoraviivainen. Sillä perintöverot määräytyvät omaisuuslajeista huolimatta ja jos jäämistö muodostuu kokonaisuudessaan esimerkiksi ainoastaan huomattavan vaikeasti realisoitavissa olevasta kiinteistöstä tai muusta vastaavasta omaisuudesta, tulee perintöverot käytännössä maksettavaksi perillisen omilla varoilla taikka perintöveroihin tulee järjestää jokin muu rahoitus¹¹¹.

¹⁰⁸ Verohallinto 31.3.2016, Ensin kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 2.1.

¹⁰⁹ Määttä 2017: 529.

¹¹⁰ Kangas 2018: 338.

¹¹¹ Verohallinnolta saa haettua maksujärjestelyä tilanteissa, joissa siihen on tarvetta. Lue lisää maksujärjestelystä, koroista ja perintöveron maksamisesta Verohallinto 17.11.2022, Verohallinnon päätöksestä maksujärjestelyssä noudatettavasta menettelystä. VH/5925/00.01.00/2022.

Ongelmaksi perintöverojen maksaminen, ainakin tilapäisesti, voi koitua myös tilanteessa, jossa kuolinpesän osakkaat ovat riitaisia eikä jakoa ehditä tästä syystä toteuttaa ennen perintöverojen määräytymistä ja niiden maksun täytäntöönpanoa. Muun muassa tällaisia tilanteita varten on perintö- ja lahjaverolain 31 §:n 3 momentissa olemassa säännös siitä, että perillisellä ja testamentin saajalla on mahdollisuus saada maksuaikaa jopa kymmenen vuoden ajan. Toisaalta silloin kun jäämistössä ei ole juurikaan rahavaroja, mutta se sisältää sekä taloudellisesti että tunnearvoltaan merkittävästi muuta omaisuutta, voidaan tilannetta niin ikään pitää hyvin ristiriitaisena, etenkin jos perillisen taloudellinen tilanne ei mahdollista perintöverojen maksamista omista varoistaan.

3.1 Progressiivinen perintöverotus ja perintöveron määräytyminen

Lakimääräiset perilliset sekä testamentinsaajat ovat lähtökohtaisesti perintö- ja lahjaverolain nojalla velvollisia maksamaan samaisen lain mukaisesti valtiolle perintöveroa. Perintö- ja lahjaverolain 4 §:ssä säädelään tarkemmin siitä, että mikäli perinnönjättäjä tai perillinen asuu kuolinhetkellä Suomessa, perintönä tai testamentilla saadusta omaisuudesta määrätään osuusverotusperiaatteelle perustuvaa perintöveroa. Perintövero määrätään lisäksi perintönä tai testamentilla saadusta Suomessa sijaitsevasta kiinteästä omaisuudesta sekä yhteisön osakkeista ja osuuksista, jos kyseisen yhteisön omaisuudesta yli 50 %:a muodostuu Suomessa sijaitsevasta kiinteästä omaisuudesta. Perintövero määrätään saannon vastaanottajan asemassa olevalle verovelvolliselle eli tässä tapauksessa perilliselle tai testamentin saajalle. Perintövero määrätään lisäksi perintökaaren 8 luvussa tarkoitettujen avustuksien ja hyvityksien osalta.¹¹²

Sen sijaan perintöveroa ei tule määrättäväksi muun muassa perintö- ja lahjaverolain 7 b §:n mukaisesti perinnönjättäjän tai perinnönjättäjän perheen käytössä olleesta tai edelleen perheen käytössä olevasta tavanomaisesta koti-irtaimistosta. Tällaisen tavanomaisen koti-irtaimiston osalta verovapaan saannon yläraja on 4 000,00 euroa.

¹¹² PerVL, 1 § ja 2 §.

Perintöveroa ei myöskään tule määrättäväksi hallinta- tai käyttöoikeudesta, eläkkeestä tai muusta näihin rinnastettavasta nautinta- tai muusta etuudesta.¹¹³

Kuolinpesän omaisuudesta saadaan tehdä tiettyjä perintö- ja lahjaverolain 9 §:n mukaisia vähennyksiä, jotka vähennetään kuolinpesän omaisuudesta ennen perintöveron määräytymistä. Eli toisin sanoen perinnönjättäjän perukirjaan merkitystä koko omaisuuden arvosta tehdään merkintöinä näitä tiettyjä vähennyksiä, josta saadaan niin kutsuttu kuolinpesän netto-omaisuuden arvo, jonka pohjalta perintöverot määräytyvät. Tyypillisesti näitä niin kutsuttuja verovähennyskelpoisia vähennyksiä ovat perinnönjättäjän hautaamisesta, hautakivestä ja sen pystyttämisestä sekä perunkirjoituksesta aiheutuneet kohtuulliseksi katsottavat kustannukset. Esimerkiksi mahdollisen juristin perunkirjoituspalkkio on aiheellista merkitä perukirjan vähennyksiin, jotta se osaltaan vähentää verotettavan omaisuuden nettoarvoa.

Perukirjan vähennyksiin tulee myös merkittäväksi velat, kuten pankkivelat ja asunto-osakkeeseen kohdistuva rahoitusvastike, mikäli tällaisia velkoja kohdistuu perinnönjättäjälle. Velat vähentävät niin ikään verotettavaa kuolinpesän omaisuuden nettoarvoa. Kuten myös perukirjan vähennyksiin merkittävät perinnönjättäjän eläessä syntyneet vähennykset. Näitä hyvin tyypillisiä vähennyksiä ovat esimerkiksi perinnönjättäjälle kohdistuvat sairaala- ja muut hoitokustannukset sekä puhelinlaskut.¹¹⁴

Kuten todettua, maksetaan perintöveroa progressiivisesti. Progressiomekanismin lisäksi perintöverot määräytyvät eri veroluokissa, joita on perintöverotuksessa tämänhetkisen lainsäädännön mukaisesti kaksi eri veroluokkaa. Veroluokat määräytyvät perinnönjättäjän ja perillisen välisen sukulaisuus- tai muun lähisuhteen mukaisesti¹¹⁵. Kuten perintö- ja lahjaverolain 31 §:n 4 momentissa säädetään, määrätään perintövero

¹¹³ Lue lisää säännöksistä perintöverovelvollisuutta koskien, kuten poikkeuksista koskien perintöveron määräytymistä PerVL, 2 §.

¹¹⁴ PerVL, 9 §.

¹¹⁵ Verohallinto 14.4.2023, Perintöverolaskuri – kuinka paljon perintöveroa pitää maksaa?

maksettavaksi täysistä sadoista euroista eikä ylimeneviä euroja oteta laskennassa huomioon.

Perintö- ja lahjaverolain 11 §:n mukaan ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvat perinnönjättäjän aviopuoliso ja rekisteröidyn parisuhteen kumppani, perillinen suoraan alenevassa polvessa tai ylenevässä polvessa eli perinnönjättäjän lapset ja lapsenlapset sekä vanhemmat ja isovanhemmat. Ensimmäiseen veroluokkaan kuuluu perintökaaren 8 luvun 2 §:n nojalla avustuksen saaneen perinnönjättäjän kihlakumppani. Ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvat lisäksi perinnönjättäjän aviopuolison taikka entisen aviopuolison perillinen suoraan alenevassa polvessa sekä entinen puoliso tai perillinen, jolla on tai on ollut lapsi perinnönjättäjän kanssa. Kuten myös ensimmäiseen veroluokkaan kuuluu perinnönjättäjän avopuoliso, joka on joko ollut aiemmin avioliitossa perinnönjättäjän kanssa tai hänellä on tai on ollut yhteinen lapsi perinnönjättäjän kanssa. Ottolapset ja -vanhemmat ovat perintöverotuksellisesti samalla tapaa ensimmäisessä veroluokassa biologisten sukulaisten kanssa.¹¹⁶

Perintö- ja lahjaverolain 12 §:ssä säädetään siitä, että lesken sekä ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvan avolesken veronalaisesta perintöosuudesta tehdään päältä niin kutsuttu puoliso vähennys, joka on 90 000,00 euroa. Mikäli alaikäinen kuolinpesäosakas on perinnönjättäjän suoraa alenevassa polvessa oleva perillinen ja joka on samalla perinnönjättäjän lähin perillinen, tehdään hänen veronalaisesta perintöosuudestaan 60 000,00 euron niin kutsuttu alaikäisyys vähennys, ennen perintöveron määräytymistä. Huomion arvoista on, että alaikäisyys vähennystä ei voida siirtää luopumalla perinnöstä esimerkiksi vanhempansa jälkeen siten, että tehokkaasti perinnöstä luovuttaessa perintöosuus siirtyisi perinnönjättäjän alaikäisille lapsenlapsille. Esimerkkitapauksessa alaikäiset lapsenlapset eivät näin ollen saisi alaikäisyys vähennystä heidän perintöosastaan, sillä alaikäisyys vähennystä ei ole mahdollista monistaa.¹¹⁷ Verotettavat perintöosuudet määritellään vasta edellä mainittujen vähennyksien jälkeen.

¹¹⁶ Lue lisää perintöveron määräytymisestä esim. PerVL, 1 ja 2 luku.

¹¹⁷ Kangas 2018: 366.

Perintöverot määräytyvät perintö- ja lahjaverolain 13 §:n mukaan alkaen 20 000,00 eurosta ja siitä ylittävältä osalta. Esimerkiksi jos perukirjan mukaisesti leski perii lapsettomana kuolleen puolisonsa, jonka perittävää veronalaista omaisuutta siirtyy leskelle perintönä 100 000,00 euroa, ei leskelle tule perintöveroa lainkaan maksettavaksi.

Perintö- ja lahjaverolain 14 §:ssä on säädetty perintöveron määrästä progressiivisella asteikolla siten, että ensimmäisessä veroluokassa oleville perillisille määrätään perintöveroa maksettavaksi seuraavan taulukon mukaisesti:

Taulukko 1. Ensimmäisen veroluokan progressiotaulukko.

Perillisen osuus jäämistöstä	Maksettavan veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla	Osuuden ylimenevältä osalta maksettava vero-%
alle 20 000 €	-	-
20 000 €–40 000 €	100 €	7 %
40 000 €–60 000 €	1 500 €	10 %
60 000 €–200 000 €	3 500 €	13 %
200 000 €–1 000 000 €	21 700 €	16 %
1 000 000 €–	149 700 €	19 %

Niin ikään perintö- ja lahjaverolain 14 §:n säännösten mukaan toisessa veroluokassa oleville perillisille määrätään perintövero seuraavan progressiivisen perintöverotaulukon mukaisesti:

Taulukko 2. Toisen veroluokan progressiotaulukko.

Perillisen osuus jäämistöstä	Maksettavan veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla	Osuuden ylimenevältä osalta maksettava vero-%
alle 20 000 €	-	-
20 000 €–40 000 €	100 €	19 %
40 000 €–60 000 €	3 900 €	25 %
60 000 €–200 000 €	8 900 €	29 %
200 000 €–1 000 000 €	49 500 €	31 %
1 000 000 €–	297 500 €	33 %

Perintö- ja lahjaverolain 10 §:ssä säädetään hallintaoikeushuojennuksesta. Huojennuksesta säädetään siten, että hallintaoikeuden saavan verovelvollisen jäljellä olevan eliniän ajaksi tarkoitettu nautintaoikeus, eläke ja muu etu lasketaan niiden arvon perusteella. Laskenta tehdään kertoen edusta oletettavasti saatavan vuosittaisen tulon määrä etuun oikeutetun henkilön iän mukaan määrättyllä kertoimella siten, kuin alla olevassa taulukossa on osoitettu. Tämän jälkeen edelliset kerrotaan omaisuuden mukaan joko kolmen prosentin tai viiden prosentin tuottokertoimella. Kolmen prosentin tuottokerrointa käytetään vapaa-ajan asuntoa koskien, kun taas viiden prosentin tuottokerrointa sovelletaan, kun kyse on jostain muusta kuin vapaa-ajan asunnosta, kuten esimerkiksi asuinkäytössä olevasta kiinteistöstä tai asunto-osakkeesta.

Taulukko 3. Perintöveron hallintaoikeuden verohuojennustaulukko.

Verovelvollisen ikä	Kerroin, jolla vuositulon määrä kerrotaan
alle 44 vuotta	12
44–52 vuotta	11
53–58 vuotta	10
59–63 vuotta	9
64–68 vuotta	8
69–72 vuotta	7
73–76 vuotta	6
77–81 vuotta	5
82–86 vuotta	4
87–91 vuotta	3
92 vuotta tai enemmän	2

Verohuojennuksesta saatavan edun laskemisesta on tyypillisenä pidettävä esimerkkinä tilanne, jossa leski pitää perintökaaren 3 luvun 1 a §:ssä säädetyn oikeuden yhteisenä pidettyyn asuntoon irtaimistoinen. Mikäli yhteisenä kotina pidetyn omakotitalon arvo on 200 000,00 euroa, perinnönjättäjä omisti sen kokonaisuudessaan ja se periytyy kokonaisuudessaan perintökaaren mukaan perinnönjättäjän ainoalle rintaperilliselle, kuitenkin siten, että omaisuutta jää rasittamaan 76-vuotiaan lesken elinikäinen hallintaoikeus. Perilliselle annettu hallintaoikeudenvähennys perintöverotuksessa lasketaan seuraavasti: $200\,000,00 \text{ euroa} \times 6 \times 0,05 = 60\,000,00 \text{ euroa}$ ja $200\,000,00 \text{ euroa}$

– 60 000,00 euroa = 140 000,00 euroa. Eli esimerkin mukaisesti perintöveron perillinen maksaa kiinteistön osalta 140 000,00 eurosta.

3.2 Lesken ilmoitukset perintöverotuksessa

Kun perinnönjättäjä kuolee ja hänen jälkeensä jää leski, tulee perinnönjättäjän perukirjassa ottaa kantaa siihen, mitä oikeuksiaan leski käyttää. Verohallinto tekee perintöverotuksen perinnönjättäjän jälkeen olettaen, että leski vetoaa avioliittolain 103 §:n 2 momentin tasinkoprivilegioikeuteensa, vaikka tätä ei olisikaan perukirjassa erikseen ilmoitettu. Tasinkoprivilegioikeudella tarkoitetaan perinnönjättäjään nähden avio-oikeuden alaisen omaisuuden osalta varakkaamman lesken oikeutta olla luovuttamatta omaisuuttaan tasinkona kuolleen puolisonsa perillistaholle. Perintöverotuksessa tällöin perillisiä verotetaan ainoastaan ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta, eikä laskelmiin oteta huomioon lesken omaisuutta, jonka hän itsellään pitää. Vaikka Verohallinto tekeekin lainmukaisen oletuksen tasinkoprivilegioikeuteen vetoamisessa, ohjeistaa Verohallinto tekemään asianmukaiset ilmoitukset myös tämän osalta ensiksi kuolleen puolison perukirjaan.¹¹⁸

Jäämistöositusta toimittaessa lesken käyttäessä tasinkoprivilegioikeuttaan on selvää, että se voi vähentää huomattavastikin ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän arvoa. Lainvalmistelutöissä sekä oikeuskirjallisuudessa on nostettu tätä lesken henkilökohtaisena oikeutena, eikä sitä voida soveltaa tilanteessa, jossa jäämistöositus tehdään kahden perillistahon välillä. Näin ollen lesken tasinkoprivilegioikeus voidaan katsoa olevan yksin lesken suojaksi säädetty erityinen etu.¹¹⁹

Lesken tasinkoprivilegioikeus tuo Lohen mukaan oikeudellisesti mielenkiintoisia kysymyksiä siitä, miten tasinkoprivilegiin vetoamista tulisi soveltaa tilanteissa, joissa leski menehtyy kesken ensiksi kuolleen puolison perunkirjoitus- tai jäämistöositusprosessin.

¹¹⁸ Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 2.3.

¹¹⁹ Mikkola 2010: 23–24.

Jos leski on ehtinyt ottaa ensiksi kuolleen puolison perunkirjoitusprosessissa kantaa siihen, että hän vetoaa tasinkoprivilegioikeuteensa, mutta menehtyy kesken perunkirjoitusprosessin on Lohen mukaan tällä lesken avioliittolain 103 §:n 2 momenttiin vetoavalla ilmoituksella sitova oikeusvaikutus lesken perillistahon hyväksi.¹²⁰ Korkeimman oikeus on kuitenkin ennakkoratkaisussaan katsonut, että osituksen tulisi olla jopa lopullisesti toimitettuna, jotta tasinkoprivilegiin vetoaminen perillistahon hyväksi voitaisi pitää pätevänä¹²¹.

Lohi pitää tätä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua kuitenkin lopputulokseltaan ongelmallisena, sillä se antaa erilaisille tulkinnoille mahdollisuuksia. Lisäksi se saattaisi tietyissä tilanteissa aiheuttaa jopa jäämistöosituksen tietoista viivyttelyä ja lainvoimaisuuden moittimista. Lohen mukaan huolimatta ennakkoratkaisun lopputuloksesta, hän pitää perustellumpana sitä, että jos myöhemmin kuollut puoliso on eläessään antanut tasinkoprivilegi-ilmoituksensa ensiksi kuolleen puolison perillisille, olisi sillä sitova vaikutus, vaikka hän kuolisi kesken prosessin.¹²²

Mikäli erillistä ilmoitusta ei perinnönjättäjän perukirjassa tehdä, tehdään Verohallinnon taholta lainmukainen oletama myös siitä, että leski pitää hallussaan kuolleen puolisonsa jäämistön jakamattomana perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentissa säädettyin oikeuksin. Olettama luonnollisesti purkautuu silloin kun Verohallinto saa tiedon jaon toteuttamisesta ja perintöverotus täsmentyy jakokirjan mukaisesti. Samaisen pykälän mukaan leskellä oikeus, jakovaatimuksesta huolimatta, oikeus hallita puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä asuntoa sekä koti-irtaimistoa. Oikeudesta hallita puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä asuntoa, poikkeuksena kuitenkin tilanne, jossa leskellä on omassa omaisuudessaan kodiksi kelpaava ja vastaava asunto, ei voida perillisten jakovaatimuksesta loukata vaan lesken oikeus yhteiseen kotiin on vahvempi oikeus. Siltä

¹²⁰ Lohi 2023: 614–615.

¹²¹ KKO 2001:12.

¹²² Lohi 2023: 615–616. Vrt. Saarenpää 1992: 173.

osin kuin leski jää hallitsemaan jäämistöä tehdään perillisten perintöverotuksessa niin kutsuttu hallintaoikeusvähennys perintö- ja lahjaverolain 10 §:n mukaisesti.

3.3 Omaisuuden arvostaminen perintöverotuksessa

Aarnion, Kankaan ja Rabinän mukaan perintökaari itsessään ei sisällä erityissäännöksiä sellaisten omaisuuserien arvostamisesta, jotka kuuluvat perinnönjättäjän kuollessa osaksi hänen kuolinpesäänsä. Tällaista perinnönjättäjän kuolinpesän omaisuutta kutsutaan reaalseksi jäämistöksi ja tämä reaalinen jäämistö arvostetaan vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perinnönjättäjän kuolinhetken käyvän arvon mukaan. Laskennallinen jäämistö taas on reaaliiseen jäämistöön lisättyjen perinnönjättäjän antamien ennakoperintöjen, suosiolahjojen, testamenttiin rinnastettavien lahjojen ja ylisuurten henkivakuutusmaksujen yhteenlaskettu summa. Yleisesti perunkirjoituskäytännön mukaan reaaliiseen jäämistöön kuuluvat omaisuuserät arvostetaan vastaavanlaisin periaattein kuin perintöverotuksessa eli soveltaen perintö- ja lahjaverolain säännöksiä sekä Verohallinnon julkaisemia arvostamisen yhtenäistämisohteja.¹²³

Perintökaaren 20 luvun 4 §:ssä säädetäänkin siitä, että perukirjaan tulee merkitä sekä perinnönjättäjän että mahdollisen lesken omaisuuden arvo, perinnönjättäjän kuolinhetken mukaisesti. Perintö- ja lahjaverolain 9 §:n mukaan perintöverotuksen pohjaksi rakentuu verotettavan omaisuuden arvo sen saantohetken mukaisena eli verovelvollisuuden alkuhetkestä. Lain esitöissä todettiin, että omaisuuden arvo on jo pitkään ja vakiintuneesti arvostettu perintö- ja lahjaverotuksessa käyvän arvon periaatteelle, ja näine perusteluineen 9 §:ään tuotiinkin tämä vakiintunut määritelmä osaksi perintö- ja lahjaverolain säännöksiä¹²⁴. Näin ollen omaisuuden arvo tulee määrittää perukirjaan käyvän arvon mukaisesti. Käypäarvo on kyseisessä säännöksessä

¹²³ Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 172.

¹²⁴ HE 144/2005 vp, 27.

määritetty, siten, että se on omaisuuden todennäköinen luovutushinta eli käytännössä kyseisen omaisuuden todennäköinen myyntihinta.

Käyvän arvon määrittäminen tulee tapahtua perustellusti ja omaisuuden käyvän arvon määrittäminen perukirjaan voi olla käytännössä haastavaltakin tuntuva vaihe perunkirjoituksessa. Omaisuuden käyvän arvon määrittämiseen voi käyttää kuitenkin erinäisiä asiantuntijoita. Esimerkiksi asunto-osaketta kuten myös kiinteistöä arvioitaessa voidaan käyttää kiinteistönvälittäjää. Asiantuntijan eli tässä tapauksessa kiinteistönvälittäjän tekemä arvio on yleisesti hyvänä pidetty osoitus omaisuuden käyvästä arvosta, niin Verohallinnolle kuin muullekin taholle.¹²⁵ Vastaavasti esimerkiksi koruja arvioitaessa voi arviota pyytää koruliikkeen kultasepältä tai vastaavalta asiansa tuntevalta taholta. Asiantuntijan lausuntoja pyydetessä asiantuntijat lähtökohtaisesti omaa aikaansa käyttäessään laskuttavat tekemästään työstä ja onkin hyvä huomioda, että nämä arvioimisesta syntyneet kustannukset ovat lähtökohtaisesti suoraan perintö- ja lahjaverolain 9 §:n 2 momentin mukaisia vähennyskelpoisia perunkirjoituskuluja. Eli muun muassa nämä perukirjaan merkityt vähennykset vähentävät verotettavaa kuolinpesän nettoarvoa.

Asiantuntijan tekemät arviolausumat voivat olla useassa eri tilanteessa järkevä ratkaisu, siitäkin huolimatta, että niiden maksullisuus saattaa synnyttää lähtökohtaisen ajatuksen siitä, että on edullisempi ratkaisu tehdä itse vertailuarvioon perustuva selvitys esimerkiksi kiinteistön arvosta. Tällainen tilanne, että asiantuntijan tekemä arviolausuma on perunkirjoitustilanteessa varsin järkeväksi katsottava vaihtoehto voi olla tilanne, jossa on esimerkiksi kyse millään tapaa riitaisesta tilanteesta, etenkin silloin kun kuolinpesässä on eri omaisuus eriä, joiden tiedetään tai edes arvellaan jakautuvan perillisten kesken jakovaiheessa siten, että perilliset saavat eri omaisuuseriä perintöosuutensa arvon kattamiseksi.

¹²⁵ Verohallinto 18.4.2023, Miten omaisuuden arvo pitää määrittää perukirjaan? Lue lisää varojen arvostamisen yleisistä periaatteista sekä perintö- että lahjaverotuksessa Verohallinto 19.12.2022, VH/5910/00.01.00/2022.

Toisena hyvänä esimerkkinä asiantuntijan arviolausuman aiheellisuudesta perunkirjoitusvaiheessa voidaan pitää tilannetta, jossa yksi tai useampi kuolinpesän osakkaista on edunvalvonnassa. Tällöin lähtökohta on, että asiantuntijan ajantasaista arviolausumaa tullaan tarvitsemaan mahdollisesti perunkirjoituksen jälkeen tehtävän osituksen ja/tai perinnönjaon tueksi, osoituksena Digi- ja väestötietoviraston holhoustoimelle toimitettavan lupahakemuksen tueksi. Kuten todettua, tämänkin esimerkin mukaisessa tapauksessa voi asiantuntijan laskun sisällyttää perunkirjoitusvaiheessa perukirjan perunkirjoituskuluihin, jolloin verovelvolliset saavat hyödynnettyä perintö- ja lahjaverolain 9 §:n 2 momentin verovähennyskelpoisuuden. Vastaavan kaltainen ennakointi todennäköisemmin myös nopeuttaa lähtökohdiltaan varsin hidasta prosessia, jossa perunkirjoituksen jälkeen tiedetään valmiiksi, että on joko yhteisesti sovittu tai yksikin osakas on tehnyt perintökaaren 23 luvun 1 §:n mukaisen jakovaatimuksensa ja näin ollen jako tullaan toteuttamaan pian perunkirjoituksen jälkeen.¹²⁶

Ennakointi ja prosessien edistäminen voi olla jo perintöveron määräytymisenkin kannalta järkevää ja etenkin toivottavaa, jotta perilliset ehtisivät saamaan perintöosuutensa ennen perintöveron määräytymistä. Valitettavaa on, että prosessit voivat olla tosiasiallisesti hyvin hitaita sekä niiden monimutkaisuuden, lupahakemuksien käsittelyaikojen pituuden, että monen muun tekijän vuoksi tai näiden edellä mainittujen seikkojen yhteisvaikutuksesta. Tästä syystä se, että perintöveropäätös verovelvolliselle tulisi vasta reaalisenaon jälkeen, ei aina ole mahdollista.

Käyvän arvon määrittelemisessä on mahdollista käyttää myös muuta kuin asiantuntijan antamaa arviota. Toisena vaihtoehtona käyvän arvon määrittelemiselle Verohallinto antaa vaihtoehdon arvostaa omaisuus vertailukauppojen avulla. Tällä niin kutsutulla

¹²⁶ Verohallinto 18.4.2023, Miten omaisuuden arvo pitää määrittää perukirjaan? ja Digi- ja väestötietovirasto, Edunvalvoja tarvitsee luvan. Lue tarkemmin edunvalvojan velvollisuuksista päämiestään koskeissa merkittävässä asioissa ja niihin liittyvistä lupa-asioista.

kauppa-arvomenetelmällä tarkoitetaan menetelmää, jossa vastaavaa omaisuutta verrataan vastaavanlaisen omaisuuden toteutuneisiin kauppahintoihin tai markkinoilla parhaillaan myynnissä oleviin kohteisiin. Vertaillessa vastaavaa omaisuutta tulee ottaa huomioon, että omaisuuden tulee ominaisuuksiltaan ja kunnoltaan todella vastata sitä mihin sitä ollaan vertaamassa.¹²⁷

Kauppa-arvomenetelmällä, esimerkiksi asunto-osakkeen arvoa vertaillessa, tulee ottaa huomioon verrattavan asunto-osakkeen käyttötarkoitus, rakennusvuosi, toteutuneet remontit, pinta-ala ja kunto. Vertailukohteena voidaan käyttää, tilanteen mukaan enintään noin kolmesta viiteen vuotta vanhoja toteutuneita kauppvoja. Sijainnin vertailukaupoissa tulee olla toisiaan vastaava. Joten parhaiten vertailua pääsee toteuttamaan samalta alueelta tai etenkin samasta taloyhtiöstä tehtyjen asunto-osakkeiden osalta, jolloin erityistä huomiota tulee antaa asunnon kunnolle, huoneiden lukumäärälle sekä kerrokselle. Arvoa vertaillessa tulee ottaa huomioon osapuolien riippumattomuus sekä se, että vertailukelpoisina kauppoina ei voida pitää kauppvoja, jotka eivät tosiasiallisesti mittaa käypää arvoa, kuten kaupat, jotka on tehty pakkotilanteessa. Mikäli perukirjassa on käytetty kauppa-arvomenetelmää omaisuuden määrittämiseksi, tulee arvo perustella merkiten informatiivisesti tieto siitä, miten arvio on tullut toteutetuksi.¹²⁸

Jos taas omaisuutta arvostaessa ei ole käytettävissä asiantuntijaa eikä voida käyttää vertailukauppamenetelmää, voi arvostamiseen hyödyntää Verohallinnon tarjoamia syventäviä ohjeita, joiden pääasiallisena sisältönä on käyvän arvon määrittäminen perintö- ja lahjaverotusta varten¹²⁹. Nämä arvostamisen tueksi laaditut syventävät ohjeet on jaettu kuuteen eri kategoriaan. Ohjeistuksien yhteisenä keskeisenä tavoitteena

¹²⁷ Verohallinto 18.4.2023, Miten omaisuuden arvo pitää määrittää perukirjaan?

¹²⁸ Verohallinto 18.4.2023, Miten omaisuuden arvo pitää määrittää perukirjaan? Ks. tarkemmin kauppa-arvomenetelmästä Maanmittauslaitos n.d., Kauppa-arvomenetelmä.

¹²⁹ Ohjeet löytyvät sekä kootusti että erillisinä ohjeistuksina Verohallinnon verkkosivuilta. Verohallinto n.d., Perintö- ja lahjaverotuksen arvostamista koskevien ohjeiden koontisivu.

on, että käyvän arvon määrittelemisen olisi valtakunnallisesti yhtenäistä perintö- ja lahjaverotuksessa.¹³⁰

Ensimmäisessä ohjeistuksessa käsitellään yleisiä arvostamista koskevia menetelmiä, periaatteita ja veroviranomaisen tiedonsaantioikeuksia. Ohjeessa käsitellään muita verrattavia seikkoja, joilla on merkitystä omaisuutta arvostaessa eri omaisuuseriä koskien. Lisäksi tässä yleisessä ohjeessa käsitellään eräitä velvoitteiden pidätyksiä, joihin kohdistuu lailla erikseen säädettyjä tarkennuksia, koskien omaisuuserien arvostamista.¹³¹

Asunto- ja kiinteistöomaisuutta koskevan ohjeistuksen sisältönä on suoran ja välillisen kiinteistöomistuksen arvostamisperiaatteet, lukuun ottamatta kuitenkin maatilaomaisuutta. Suoraan omistetun kiinteistöomaisuuden arvostamisen lisäksi, ohjeistuksessa käsitellään sellaisen irtaimen omaisuuden arvostamista, jolla välillisesti hallitaan tai omistetaan kiinteää omaisuutta. Välillisesti kiinteän omaisuuden hallitsemisella tai omistamisella tarkoitetaan esimerkiksi asunto-osakeyhtiön asunto-osakkeen osakkeisiin kohdistuvaa hallintaoikeutta.¹³²

Maatilaomaisuutta koskeva ohjeistus käsitellään omine osa-alueineen ja arvostamisperiaatteineen. Ohjeistus sisältää muun muassa maa- ja metsätalouden irtaimiston arvostamista koskevaa ohjeistusta, kuten kotieläimien ja koneiden, kaluston sekä laitteiden arvostamista. Mutta myös muita maatilakokonaisuutta koskevia omaisuuseriä, kuten maa- ja metsätalouden tuotantorakennuksien sekä maatilan asuinrakennuksien arvostamista koskevaa ohjeistusta.¹³³

¹³⁰ Verohallinto 21.11.2024, Perintö- ja lahjaverotuksen arvostamista koskevien ohjeiden koontisivu.

¹³¹ Ks. tarkemmin arvostamista koskevat yleiset ohjeet Verohallinto 28.12.2022, Varojen arvostamisen yleiset periaatteet perintö- ja lahjaverotuksessa.

¹³² Ks. tarkemmat ohjeet kiinteistö- ja asuntovarallisuuden arvostamisesta Verohallinto 21.11.2024, Kiinteistö- ja asuntovarallisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa.

¹³³ Ks. tarkemmin maatilakokonaisuuden arvostamisesta Verohallinto 21.11.2024, Maatilan arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa.

Yritysvarallisuuden arvostamista koskevat ohje sisältää tarkan ohjeistuksen yrityksen arvon määrittelemisen lähtökohdista. Mutta lisäksi se sisältää ohjeistuksen esimerkiksi yrityksen substanssiarvon sekä koneiden ja kaluston arvon määrittelemisestä. Yritysvarallisuudella tarkoitetaan julkisesti noteeraamattomien yritysten yritysvarallisuutta.¹³⁴

Irtainta omaisuutta koskevat ohjeet käsittelevät omaisuuseriä, jotka eivät kuulu luontevasti mihinkään muuhun arvostamista koskevaan osa-alueeseen. Irtaimen omaisuuden ohjeistuksessa ei kuitenkaan kuulu irtainomaisuus, joka on erikseen määritelty maatalo- ja yrityskokonaisuuksien ohjeissa. Irtainta omaisuutta koskeva ohjeistus kattaa muun muassa rahavarat, joukkovelkakirjat ja työsuhdeoptiot.¹³⁵

Sijoitustuotteiden arvostamista koskevat ohjeistuksen perintö- ja lahjaverotuksessa sisältää ohjeistuksen erilaisia sijoitustuotteita koskien. Ohjeessa sisältäviä tyyppisiä sijoitustuotteita ovat muun muassa julkisesti noteeratut osakkeet sekä muut arvopaperit, mutta myös entistä enemmän yleistyvät henkivakuutus sopimukset sekä virtuaalivaluutat.¹³⁶ Ohjeet kunkin osa-alueen osalta ovat hyvin laajat ja ne sisältävät hyvin spesifit ohjeet kuhunkin tilanteeseen. Ohjeet sisältävät muun muassa taulukoita ja listauksia, joiden avulla arvostaminen kunkin omaisuuserän osalta mahdollistuu, ellei käytettävissä ole asiantuntijatahoa tai arvostamisessa voidaan käyttää kauppa-arvomenetelmää.¹³⁷

Perintökaaren 6 luvun 5 §:ssä säädetään ennakkoperinnön arvostamisesta siten, että ennakkoperinnölle tulee määritellä niin ikään käypäarvo saantohetken mukaisesti, ellei asianhaaroista muuta johdu. Kohtuullistamissäännön mukaan on annettu

¹³⁴ Ks. tarkemmat ohjeet yritysvarallisuuden arvostamisesta Verohallinto 16.5.2024, Yritysvarallisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa.

¹³⁵ Ks. tarkemmin arvostamisesta irtainta omaisuutta koskien Verohallinto 28.12.2022, Irtaimen omaisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa.

¹³⁶ Ks. tarkemmin sijoitustuotteiden arvostamisesta Verohallinto 28.12.2022, Sijoitustuotteiden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa.

¹³⁷ Verohallinto 21.11.2024, Perintö- ja lahjaverotuksen arvostamista koskevien ohjeiden koontisivu.

poikkeustilanteissa mahdollisuus poiketa saantohetken arvosta. Kohtuullistamissäännöllä pyritään pehmentämään kaavamaista säännöstöä sen vaatimissa yksittäistapauksissa. Tyyppitilanne kohtuullistamissäännön soveltamisesta on tilanne, jossa perinnönjättäjä on antanut useammalle rintaperilliselle samanlaatuisia ennakkoperintöjä eri aikoina. Tällöin annettuja ennakkoperintöjä voidaan arvostaa yhtenäisten perusteiden mukaan. Arvostushetkeä saattaa siirtää myös ennakkoperinnön antajan lahjoitukseen liittyvä ehto.¹³⁸

Korkeimman oikeuden ratkaisussa rintaperillinen B vaati, että rintaperillisen A:n saama ennakkoperintö tuli arvostaa vuonna 2005 toimitettavan perinnönjaon ajankohdan mukaisesti, eikä vuoden 1985 saantoajankohtaan. Ratkaisussaan korkein oikeus katsoi, että perintökaaren 6 luvun 5 §:n mukaisesta pääsäännöstä ei ollut syytä poiketa. Korkein oikeus perusteli ratkaisuaan siten, ettei rintaperillinen B ollut tarpeeksi selkeästi ilmaissut tahtoaan. Lisäksi korkein oikeus totesi ratkaisussaan, ettei muutoinkaan tapauksessa ollut aihetta pääsäännöstä poikkeamiseen. Ennakkoperinnölle tuli määrättäväksi perinnönjaossa se arvo, mikä sillä saantohetkenä vuonna 1985 oli.¹³⁹

3.4 Perintövero peräkkäisissä kuolemantapauksissa

Perintö- ja lahjaverolain 17 §:ssä säädetään kahden vuoden sisään perittävästä samasta omaisuudesta siten, että samasta omaisuudesta, josta on maksettu perintövero kahden vuoden sisään ei tule määrätä perintöveroa enää uudelleen. Eli jos kuolemantapaukset ovat tapahtuneet alle kahden vuoden sisään toisistaan, tulee tällöin ensiksi kuolleen perinnönjättäjän jäämistöstä peritty osuus verotettavaksi ainoastaan kerran. Ensiksi kuolleen perinnönjättäjältä saadun perintöomaisuuden sijaan tullut omaisuus tulee myös laskettavaksi vähennyksen piiriin¹⁴⁰.

¹³⁸ Kangas 2019: 537.

¹³⁹ KKO 2010:27.

¹⁴⁰ Verohallinto 31.5.2022, Kahden vuoden sisällä peritty omaisuus perintöverotuksessa.

Perintövero maksetaan perintö- ja lahjaverolain 17 §:ssä tarkoitetun omaisuuden osalta kaukaisemman sukulaissuhteen mukaan. Sukulaisuussuhde määräytyy siihen perinnönjättäjään nähden, jolta perillinen on välittömästi perinyt omaisuutta. Käytännössä, jos ensimmäisen perimystapauksen perillinen kuuluu ensimmäiseen veroluokkaan ja tämän perillisen kuoltua hänen perillisensä kuuluvat taas toiseen veroluokkaan, veroa maksetaan toisen veroluokan mukaan. Esimerkiksi jos perinnönjättäjä olisi kuollut 11.4.2024 ja häneltä perinyt ensimmäisessä veroluokassa oleva perillinen kuolisi 31.12.2024, ja jälkimmäisenä kuolleen perinnönjättäjän perilliset olisivat toisessa veroluokassa, tulisivat verot maksettavaksi ensiksi kuolleelta perinnönjättäjältä perityn omaisuudenkin osalta toisessa veroluokassa.¹⁴¹

Korkein hallinto-oikeus on ottanut ratkaisussaan kantaa siihen, että kahden vuoden sisään tapahtuvan peräkkäisen perintösaannon verotuksessa jätetään ensimmäinen perintösaannon jäämistöomaisuuden arvo huomioimatta jälkimmäisen perintösaannon verotuksessa, jos ensimmäisen perintösaannon verotus on toimitettu samassa tai ylemmässä veroluokassa. Ratkaisussa korkein hallinto-oikeus katsoi, että sisarensa noin kuukautta aiemmin perineen perinnönjättäjän kuollessa, hänen jälkeensä tehtävässä perintöverotuksessa tuli ensiksi kuolleen perinnönjättäjän jäämistöomaisuuden arvo jättää huomioimatta. Tämän lisäksi ensiksi kuolleen perinnönjättäjän jälkeen määrätty perintövero tuli jättää velkana vähentämättä, koska ensiksi kuolleen perinnönjättäjän jäämistöomaisuuden arvo oli jätetty perintö- ja lahjaverolain 17 §:n mukaan huomioimatta perintöverotuksessa.¹⁴²

Jotta perintö- ja lahjaverolain 17 §:ssä tarkoitettu vähennys voitaisiin ottaa perintöverotuksessa huomioon, tulee siitä tehdä asianmukainen merkintä perukirjaan. Verohallinto hyväksyy lisäksi perukirjan liitteen tai muun luotettavan selityksen kahden vuoden sisällä sattuneista kuolemantapauksista ja siitä mikä osuus jäämistöstä kuuluu

¹⁴¹ Lue kahden vuoden sisään sattuneista kuolemantapauksista puoliso vähennystä käsittelevä Itä-Suomen hallinto-oikeuden (HAO) ratkaisu, jossa punnittiin perintö- ja lahjaverolain 17 §:ssä tarkoitettua verovähennystä ja siihen liittyvää oikeutta Itä-Suomen HAO 1131/2024.

¹⁴² KHO 3.12.1999/3980.

vähennyksen piiriin. Huomion arvoista on, että merkintätavan tulee poiketa toisistaan silloin kun kyseessä on jo jaettu omaisuus ja silloin kun kyseessä on osuus jakamattomasta kuolinpesästä.¹⁴³

3.5 Ennakkoperinnöt perintöverotuksessa

Perintö- ja lahjaverolain 16 §:ssä säädetään epäsuorasti perintökaaren 6 luvussa tarkoitetuista ennakkoperinnoista siten, että ne tulee merkitä perukirjaan perintöverotusta varten. Perinnönjättäjän antama lahja, jota ei voida pitää ennakkoperintönä, voidaan ottaa huomioon perintöverotuksessa ainoastaan silloin, kun lahja on annettu alle kolmen vuoden kuluessa perinnönjättäjän kuolemasta. Toisin kuin perinnönjättäjän antamaa ennakkoperintöä, joka otetaan huomioon perintöverotuksessa riippumatta siitä, milloin se on annettu.¹⁴⁴ Eli vaikka ennakkoperintö olisi annettu 25 vuotta ennen perinnönjättäjän kuolemaa, otetaan se huomioon perintöveroa määrätessä¹⁴⁵.

Kun ennakkoperintö tulee otettavaksi huomioon perintöverotuksessa, tapahtuu se siten, että jäämistöomaisuuteen lisätään kaikki laskettavaksi tulevat ennakkoperinnöt. Näin saadaan laskennallinen osuus kullekin perillisille, jonka perusteella määrätään perintövero kunkin perillisen perintöosan mukaisesti. Ennakkoperintöä saaneelle perillisille määräytyykin tavallaan toiseen kertaan vero, vaikka hän olisikin maksanut ennakkoperinnön saadessaan lahjaveron. Perintö- ja lahjaverolain 16 §:n 2 momentti pitää kuitenkin huolen siitä, että jo maksettu lahjaveron tulee huomioiduksi perintöveroa määrätessä. Järjestelmällä pyritäänkin estämään perillisten sama aiheeton progressiohyöty.¹⁴⁶

¹⁴³ Verohallinto 31.5.2022, Kahden vuoden sisällä peritty omaisuus perintöverotuksessa.

¹⁴⁴ Puronen 2008: 239.

¹⁴⁵ Lue lisää siitä, miten ennakkoperintö vaikuttaa perintöverojen määräytymiseen Verohallinto 22.3.2023, Ennakkoperintö – miten perinnönjättäjältä saatu lahja otetaan huomioon perintöverotuksessa?

¹⁴⁶ Lohi 1999: 275.

3.6 Perinnöstä ja testamentista luopuminen

Kun perillinen on esimerkiksi iäkäs, hänen terveydentilansa on oleellisesti heikentynyt tai hän muutoin ajattelee hyvässä taloudellisessa tilanteessa, että hänen ei tarvitse tai hän ei halua ottaa perintöä vastaan, on perinnöstä mahdollisuus luopua. Perinnöstä luopuminen perustuu luopujan vapaaseen tahtoon. Näin ollen edunvalvonnassa olevan perillisen puolesta ei kuitenkaan voi luopua perinnöstä ilman, että luopuminen on päämiehen edun mukaista ja siihen on saatu lupa holhousviranomaiselta.¹⁴⁷

Käytännössä tilanteita voi olla hyvin erilaisia ja halu luopua perinnöstä voi liittyä niin perinnönjättäjältä jäävään jäämistöön kuin perhesuhteisiin. Perinnöstä luopumista ei tarvitse perustella ja jokaisella on siihen itsellinen oikeus, sillä se on yksipuolinen oikeustoimi. Tämä koskee niin ikään perintöä, testamenttia kuin kuolemantapauksesta syntyneitä henkivakuutuskorvauksiakin.¹⁴⁸ Perinnöstä voi luopua joko perinnönjättäjän eläessä tai perinnönjättäjän kuoleman jälkeen¹⁴⁹. Mikäli perintöä tai testamenttia ei ota vastaan, tulee siitä antaa kirjallinen luopumisilmoitus. Luopumisesta tulee tehdä merkintä perukirjaan tai muutoin tehdä tietäväksi Verohallinnolle verotusta varten. Henkivakuutuksesta luovuttaessa tulee tehdä ilmoitus myös kyseisen vakuutuskorvauksen maksavalle vakuutusyhtiölle.¹⁵⁰

Verotuksellisesti luopumistapoja on erilaisia ja luopumisen tapa vaikuttaa siihen, miten verot määräytyvät ja kenelle. Lähtökohdiltaan perintöverotusta koskeva perintöverotuksen oikeustila on vakiintunutta, eikä siihen sisälly lähtökohtaisesti perustilanteissa tulkintaongelmia. Perinnöstä, testamentista ja henkivakuutuskorvauksista luopumista pidetään yhtenä yleisimpänä keinona jäämistönsuunnittelulle. Siinä luopujan sijaan tulee taho, joka olisi perinyt perinnönjättäjän, jos luopuja olisi kuollut ennen perinnönjättäjää ja usein heitä on

¹⁴⁷ Tietoa luvanvaraisesta luopumisesta Digi- ja väestötietovirasto n.d., Edunvalvoja tarvitsee luvan.

¹⁴⁸ Verohallinto 14.4.2023, Perinnöstä luopuminen – näin se vaikuttaa omaisuuden verotukseen.

¹⁴⁹ Verohallinto 3.10.2017, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, A49/200/2017, kohta 1.1.

¹⁵⁰ Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 327.

useampia. Kun perintösaanto jakautuu useammalle perillisille, näin se vähentää verotuksen progressiivisuutta.¹⁵¹

3.6.1 Perinnöstä luopuminen ennen sen vastaanottamista

Kun perillinen luopuu koko perinnöstä ennen sen vastaanottamista eli ennen kuin hän on tehnyt mitään perintökaaren 17 luvun 2 a §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä perinnönvastaanottamiseksi ja lisäksi luopuminen tapahtuu ehdoitta, vastikkeetta ja sijaantulijoita määrittelemättä tai heidän oikeuksiaan rajoittamatta, katsotaan luopumisen tapahtuvan tehokkaasti. Tehokkuudella tarkoitetaan sitä, että perillinen katsotaan tällöin vetäytyvän täysin perinnön vastaanottamisesta eikä hänelle määrätä perintöveroja. Tehokkaan luopumisen edellyttävänä sääntönä voidaan pitää sitä, että perintö menee kokonaisuudessaan ja sellaisenaan sille perillistaholle, joka omaisuuden saisi, jos luopunut perillinen olisi kuollut ennen perinnönjättäjää.¹⁵²

Tehokkaan luopumisen edellytyksenä on Aarnion, Kankaan ja Rabinän mukaan se, että luopuminen tapahtuu kohtuullisessa ajassa perinnönjättäjän kuolinhetkestä. Kohtuulliselle ajalle ei kuitenkaan heidän mukaansa voida määritellä mitään tiettyä aikamäärettä. Käytännössä mitä pidempi aika perinnönjättäjän kuolemasta on, sitä vaikeampi perinnöstä luopujan on tosiasiaassa osoittaa, että hän ei olisi vastaanottanut perintöä.¹⁵³

Oikeuskäytännön mukaan luopuvan perillisen osallistuminen välttämättömiin kuolinpesää koskeviin hoitotoimiin ei katsota yksityisoikeudellisesti tai verotuksellisesti pesään ryhtymiseksi. Kolehmainen ja Rabinän mukaan, jos perinnönjättäjä on tehnyt testamentin, jossa määrää luopuvalle perilliselle legaatin, voi legaatin ottaa vastaan ilman, että luopuminen menettäisi tehokkuuttaan. Tältä osin noudatetaankin edellä

¹⁵¹ Kolehmainen & Rabinä 2021: 110. Lue lisää luopumisesta ja sen veroseuraamuksista esim. Kolehmainen & Rabinä 2021: 110–126 tai Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 322–328.

¹⁵² Kolehmainen & Rabinä 2021: 111.

¹⁵³ Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 325.

mainittua yksityisoikeudellista kantaa kuolinpesään ryhtymisestä ja näin ollen veroseuraamuksia luopuvalle perinnönjättäjälle ei tule määrättäväksi lakimääräisen perinnön osalta, josta perillinen voi edelleen luopua tehokkaasti.¹⁵⁴ Perinnöstä luopuja voi kuitenkin osallistua perunkirjoitustilaisuuteen, luopumisestaan huolimatta¹⁵⁵. Seuraavissa käydään hieman tarkemmin läpi yleisimpiä luopumistilanteita.

3.6.2 Perinnön vastaanottaminen ja edelleen luopuminen

Tilanteessa, jossa perinnöstä luopuva perillinen on ryhtynyt perintökaaren 17 luvun 2 a §:ssä tarkoitettuihin toimiin eli jollain tapaa käyttänyt oikeuksiaan kuolinpesässä tai määrännyt perinnöstä, on luopuminen tehotonta. Tehottomalla luopumisella tarkoitetaan sitä, että tosiasiaassa katsotaan perintö vastaanotetuksi ja edelleen luovutetuksi. Tällöin perintöverot määräytyvät luopujalle, jonka jälkeen luovutuksen saajalle määrätään saannosta lahjavero. Perintöverotuksen lähtökohtana tällöin on se, että jos luopuva perillinen on saanut jäämistöstä etua tai jos hän olisi perinnönjättäjän kuolinhetken jälkeen käyttänyt perintöosaansa nähden omistajalle kuuluvia oikeuksiaan, määräytyy perintövero hänelle koko perintöosuudesta. Tämä tulkitaan kuolinpesään ryhtymiseksi ja koko perinnön vastaanottamiseksi.¹⁵⁶

Korkein hallinto-oikeus käsitteli tapausta, jossa perillisellä oli useita rintaperillisiä ja hän oli luopunut saamastaan perinnöstä yhden rintaperillisensä hyväksi. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että perillinen oli ottanut perintösaannon ensin vastaan ja lahjoittanut sen sittemmin eteenpäin. Perillisen vastaanottama perintö katsottiin hänen veronalaiseksi tulokseensa kunnallisverotuksessa.¹⁵⁷

Sama pätee tilanteeseen, jossa perinnöstä luopuja luopuisi perinnöstä muun kuin lakimääräisen sijaantuloperillisensä hyväksi. Luovutusta perintösaannosta

¹⁵⁴ KHO:175-II-536 ja Kolehmainen & Rabinä 2021: 111.

¹⁵⁵ Verohallinto 14.4.2023, Perinnöstä luopuminen – näin se vaikuttaa omaisuuden verotukseen.

¹⁵⁶ Kolehmainen & Rabinä 2021: 112 ja KHO 1977 II 554.

¹⁵⁷ KHO 1977 II 554

määräämisestä on kyse myös silloin, jos perinnöstä luopuja rajoittaa jollakin tapaa sijaantulooperillistensä oikeutta perintöön tai kieltää hänen sukuhaaransa oikeudet perintöön. Myös muut perinnöstä luopujan toimet, jotka voidaan katsoa kuolinpesään ryhtymiseksi, kuten osittain perinnön vastaanottaminen, katsotaan synnyttävän perintöverovelkasuhteen koko perintöosuudesta. On oleellista huomata, että jos jäämistöä jaettaessa poiketaan laskennallisista perintöosuuksista, tulee myös tällöin kyseeseen perinnöstä osittain luopuminen.¹⁵⁸

3.6.3 Testamentista osittain tai kokonaan luopuminen

Pääasiallisesti tehokkaan testamentista luopumisen edellytyksenä ovat samat periaatteet kuin tehokkaassa perinnöstä luopumisessa eli testamentista tulee luopua ehdoitta, vastikkeetta, sijaantulooperillisiä määrittelemättä ja kohtuullisessa ajassa perinnönjättäjän kuoleman jälkeen. Testamentista luopumisessa erona on kuitenkin se, että testamentista voi luopua tehokkaasti myös osittain. Testamenttimääräyksen osalta voi luopua esimerkiksi omistusoikeuden osalta, mutta ottamalla vastaan hallintaoikeuden. Hallintaoikeuden vastaanottamisesta ei määrätä perintöveroja ollenkaan, mutta muutoin perintövero määrätään siltä osin, kun perillinen ottaa perintöosuutensa vastaan eli perintöverovelkasuhde kohdistuu vastaanotettuun omistusoikeudenalaiseen omaisuuteen.¹⁵⁹

3.6.4 Henkivakuutuskorvauksesta luopuminen

Henkivakuutuskorvauksien edunsaaja voi luopua vakiintuneen verokäytännön mukaan henkivakuutuskorvauksista tehokkaasti samoin edellytyksin kuin testamentista tai perinnöstä. Jos henkivakuutuskorvauksia tulee maksettavaksi useampia, tulevat kaikki henkivakuutuskorvaukset katsottavaksi erillisinä saantoina. Henkivakuutuksen

¹⁵⁸ Kolehmainen & Rabinä 2021: 112–114. Ks. KHO 1960 II 290.

¹⁵⁹ Aarnio, Kangas & Rabinä 2024: 325. Lue lisää Verohallinnon ohjeistuksista koskien testamentista luopumista ja testamenttitulkinnasta syntyvien ongelmatilanteiden selvittämisen synnyttämistä ongelmista perintöverotukseen nähden Verohallinto 3.10.2017, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, A49/200/2017, kohta 3.

edunsaaja voi ottaa vastaan henkivakuutuskorvauksen edunsaajamääräyksellä, mutta luopua testamentista tai perinnöstä ja päinvastoin. Kun henkivakuutuksen edunsaajana on kuolinpesä, ei osittaista luopumista voida tehdä tehokkaasti, sillä tällöin henkivakuutuskorvaus on osa jäämistöomaisuutta. Henkivakuutuskorvaus voidaan verottaa joko tulo- tai perintöverona riippuen siitä, kuka henkivakuutuskorvauksen edunsaajana on.¹⁶⁰

3.7 Jäämistöositus ja perinnönjako verotuksessa

Sen lisäksi, että jäämistöstä määrätään perintöveroja, voi jaosta aiheutua myös muita veroja maksettavaksi. Nämä verot määräytyvät jakokirjan perusteella. Muita maksettavaksi tulevia veroja voi olla lahjavero tai varainsiirtovero. Lahjavero tulee maksaa perintö- ja lahjaverolain 3 luvun mukaan tilanteessa, jossa vastikkeetta siirtyy omaisuutta esimerkiksi toisella perillisille. Lahjaveroa tulee maksettavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhemman kuolinpesän osakkaana on kolme sisarusta, jossa sisarukset ovat keskenään yksimielisiä siitä, että yksi sisaruksista on hoitanut kuolleen vanhemman asioita pitkään ennen hänen kuolemaansa ja kaksi sisarusta luopuvat perintöosuudestaan 6 000,00 euron arvosta yhden sisaruksen hyväksi. Tällöin nämä molemmat luopumiset katsotaan lahjanluontoisiksi ja kummankin saannon osalta määrätään lahjavero perintö- ja lahjaverolain 18 §:n ja 19 a §:n edellytyksin lahjansaajalle.

Varainsiirtovero on varainsiirtoverolain (931/1996, VSVL) nojalla määräytyvä vero, joka tulee maksettavaksi omaisuuden käyvästä arvosta, kun omaisuus luovutetaan vastikkeellisesti¹⁶¹. Varainsiirtoveroa tuleekin maksaa tilanteessa, jossa jakokirjassa toinen osakas lunastaa toiselta osakkaalta pesän ulkopuolisilla varoilla jonkin varainsiirtoverolaissa säädetyn omaisuuserän, kuten esimerkiksi kiinteistön. Esimerkkinä

¹⁶⁰ Lue lisää henkivakuutuskorvauksesta luopumisesta ja sen verotuksesta Verohallinto 3.10.2017, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, A49/200/2017, kohta 6.

¹⁶¹ Lue lisää varainsiirtoveron määräytymisestä ja sen laskemisesta Verohallinto 1.1.2024, Varainsiirtovero vaihtokaupan, osituksen ja perinnön jaon yhteydessä.

tällaisesta tilanteesta on tilanne, jossa kuolinpesän varat eivät riitä siihen, että perintö jakautuisi jako-osuuksien mukaisesti siten, että toinen perillinen saisi kiinteistön ja toinen muun tai muuta omaisuutta. Tällöin toinen perillinen voi maksaa omalla rahallaan eli pesän ulkopuolisilla varoilla toiselle osakkaalle puuttuvan osuuden kiinteistön arvosta, tällöin tästä puuttuvasta osasta tulee maksaa kolmen prosentin varainsiirtovero varainsiirtoverolain 6 §:n mukaisesti.¹⁶²

Tämän esimerkin mukaisesti kuolinpesässä olisi nettovaroja 160 000,00 euroa, joka tulisi jakaa perintönä puoliksi. Omaisuudesta 100 000,00 euroa on kiinteistön käypäarvo ja toinen osakas saa perintöosuutenaan 80 %:a kiinteistöstä, eli kiinteistön käyvän arvon ollen tältä osin 80 000,00 euroa. Kiinteistö kuitenkin siirretään jakokirjalla kokonaisuudessaan kyseiselle osakkaalle, joten hänen tulee maksaa toiselle osakkaalle 20 000,00 euroa omista varoistaan saadakseen koko kiinteistön ja jotta tilanne on se, että molempien osuudet ovat yhtä suuret. Varainsiirtoveroa esimerkkitapauksessa tulee maksettavaksi tämän 20 000,00 euron osalta varainsiirtoverolain 6 §:n mukaisesti kolme prosenttia eli 600,00 euroa.

Vastaavina esimerkin mukaisina lukemina, jos jako tehdään samoin kahden perillisen välillä ilman, että koko kiinteistön saava perillinen ei maksa mitään omilla varoillaan ja näin ollen kiinteistön osasta luopuva perillinen antaa osuutensa kiinteistöstä vastikkeetta, tulee osuus verotettavaksi perintö- ja lahjaverolain 19 a §:n mukaisesti kyseisen lahjoitushetken käyvän arvon mukaisesti. Eli kiinteistöstä määrätään lahjaveroa lahjoituksen saajalle 20 000,00 euron osuudesta perintö- ja lahjaverolain 19 a §:n taulukoiden mukaisesti. Huomion arvoista on, että tällöin on katsottu lahjan antavan perillisen ottaneen oman perintöosuutensa vastaan myös 20 000,00 euron osalta ja tällöin hänen on tullut suorittaa myös siitä osasta perintöveroa. Näissä edellä mainituissa esimerkeissä on otettu suoraviivainen kanta siihen, että perinnönjättäjällä ei ole ollut testamenttia. Etenkin viimeisimmän esimerkin osalta ilman testamenttia verotuksen

¹⁶² VSVL 4 §, 5 § ja 6 §.

määräytyessä edellä mainitulla tavalla, herää kysymys siitä, olisiko tilannetta voinut testamentilla ennakoida.

3.8 Perintöverotuksen ennakkoratkaisu

Perintö- ja lahjaveron 39 a §:ssä säädetään perintöveroa koskevasta ennakkoratkaisusta. Perintöverotusta koskien on mahdollisuus hakea Verohallinnolta ennakkoratkaisu, jonka päätös on Verohallintoa sitova. Ennakkoratkaisua on haettavissa niin koko oikeustoimeen, esimerkiksi ositus- ja perinnönjakoprosessin osalta, kuin yksittäiseenkin toimenpiteeseen, kuten perinnöstä tai testamentista luopumiseen¹⁶³. Hakemus tulee tehdä Verohallintoon kirjallisena.

Ennakkoratkaisua tulee hakea ennen perintöverotuksen toimittamista. Niin ikään perintö- ja lahjaverolain 39 a §:n mukaan hakemuksen voi toimittaa kuolinpesän osakas tai legaatinsaaja, mutta hakemuksen voi toimittaa myös leski, vaikka hänellä ei olisikaan osakasasemaa kuolleen puolisonsa jäämistössä. Lähtökohtaisesti ennakkoratkaisun hakijana voikin olla vain hän, kenen verotusta hakemus tosiasiallisesti koskettaa.¹⁶⁴

¹⁶³ Verohallinto 1.1.2022, Lahja- ja perintöverotuksesta voi hakea ennakkoratkaisua.

¹⁶⁴ Verohallinto 1.1.2022, Lahja- ja perintöverotuksesta voi hakea ennakkoratkaisua. Lue lisää ennakkoratkaisun hakemisesta Verohallinto 16.1.2023, Ennakkoratkaisuhakemuksen tekeminen ja siihen annettava päätös.

4 Saantoperusteisuus ja jäämistöomaisuuden merkitseminen

Tutkimuksen keskeisimpänä kohteena voidaan pitää jakamatonta ensiksi kuolleen puolison jäämistöä ja sitä, miten tämän jäämistön osalta merkinnät tulisi tehdä lesken perukirjaan välttääkseen ylimääräiset veroseuraamukset. Tarkastelu kohdistuu sellaisiin tapauksiin, joissa ensiksi kuolleen puolison jäämistö on lesken hallussa lesken kuolin hetkellä ja on ensiksi kuolleen puolison jälkeen siirtynyt lesken nimille. Perukirjaan tehtävillä omaisuusmerkinnöillä on myös muita kuin verotuksellisia tarkoituksia, mutta tässä tutkielmassa on keskitytty käsittelemään ainoastaan verotuksellista näkökulmaa. Näin ollen tätä lesken nimille siirtynyttä ensiksi kuolleen puolison jäämistöä tarkastellaan verotuksen näkökulmasta siten, että saadaan tuotua lukijalle ymmärrys siitä, miten lesken perukirja tulisi laatia oikeaoppisesti välttäen ylimääräiset veroseuraamukset ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta.

Lesken kuoltua ensiksi kuolleen puolison jäämistöä voi olla jakamattomana jäljellä joko osittain tai kokonaan. Ensiksi kuolleen puolison jäämistö saattaakin asiakirjojen perusteella vaikuttaa sille, että jäämistö on tullut kokonaisuudessaan selvitettyä ja jaettua. Mutta tarkemmin asiakirjojen perehtymisen ja asioiden selvittämisen jälkeen saattaa ilmetä, että ensiksi kuolleen puolison jäämistö on jäänyt osittain tai kokonaan lesken hallintaan ja on näin ollen myös siltä osin jakamatta. Nämä ovat tilanteita, joita tutkimuksessa myöhemmin kohdassa viisi tarkastellaan.

Näihin tilanteisiin voidaan katsoa vaikuttavan esimerkiksi ensiksi kuolleen puolison kuolemasta kulunut huomattavan pitkä aika, perhesuhteet, perunkirjoituksen laatijan ymmärtämättömyys, jäämistön taloudellinen arvo tai perheen taloudellinen tilanne toisen vanhemman eli kuolleen puolison kuoleman jälkeen. Tilanteet ovat moninaisia, kuten ovat perheiden tilanteetkin ja niiden pohjalta laaditut asiakirjat. Kun ymmärtää omistuksen oikeudellista merkitystä ja toisaalta taas perukirjan ja jakokirjojen laadinnan perusasiat sekä niiden oikeudellisen merkityksen, on jo pitkälle edistynyt ymmärtämään perintöverotuksen kannalta merkityksellisiä seuraamuksia.

Toki tämänkin jälkeen voidaan todeta olevan vielä matkaa siihen, että olisi tarpeeksi syvällinen ymmärrys niin perintöoikeudelliseen kuin vero-oikeudelliseenkin tarkasteluun, ja etenkin näiden soveltamiseen, niin yksityiskohdat kuin kokonaiskuvakin huomioiden. Tässä väitteessä asian haastavuudesta viitaten edelleen Aarnion, Kankaan ja Räbinän näkemyksiin siitä miten perimyksen monitahoisuus sekä monopolisuus ja kuolinpesän selvittämisen haasteellisuus voivat tehdä monine osakertomuksineen perintöoikeudesta yllättävänkin haastavan juristintehtävän¹⁶⁵. Tähän yhdistäen vero-oikeuden näkökulman, on selvää, että kyseessä voi olla erityisosaamista vaativa ja monimutkainen tehtävä, joka edellyttää syvälistä perehtyneisyyttä sekä perintöoikeuteen että vero-oikeuteen.

4.1 Ensiksi kuolleen puolison jäämistön uudelleen arvostaminen

Kuten tutkielman perunkirjoitusta käsittelevässä kohdassa on tarkemmin tuotu esille; mikäli puolisoilla on ollut avio-oikeus toistensa omaisuuteen eikä ositusta ole toimitettu tai se on tehty ainoastaan osittain lesken kuoleman jälkeen, tulee myös ensiksi kuolleen puolison jäämistö arvostaa ja merkitä lesken perukirjaan. Arvostaminen ja merkitseminen tehdään molempien osalta tässä tapauksessa lesken kuolinpäivälle. Ensiksi kuolleen puolison jäämistön arvostaminen ja merkitseminen tehdään täysin samoilla periaatteilla kuin lesken jäämistönkin osalta. Tällä tarkoittaen sitä, että lesken perukirjassa tulee olla lueteltuna niin lesken jäämistö kuin ensiksi kuolleen puolisonkin jäämistö, lesken kuolinpäivän käyvän arvon mukaisesti.¹⁶⁶

Käytännössä lähtökohtaisesti ensiksi kuolleen puolison jäämistön selvittäminen tulisi olla selkeää, sillä jäämistön tulisi olla lueteltuna ensiksi kuolleen puolison jälkeen tehdyssä perukirjassa. Mikäli lesken jäämistöstä ei löydy eikä rintaperillisillä ole ensiksi kuolleen puolison perukirjaa, on perukirjasta mahdollista pyytää jäljennös tietopyyntönä Verohallinnolta. Perukirjan jäljennös sekä sen liitteet ovat salassa pidettäviä asiakirjoja.

¹⁶⁵ Aarnio, Kangas & Räbinä 2020: 177.

¹⁶⁶ Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 2.

Verohallinnon salassapitovelvollisuuden vuoksi, perukirjaa pyytäneen henkilön tulee olla asiakirjoihin oikeutettu, sekä asemansa että tehtävänsä nähden.¹⁶⁷

Mikäli perukirjaa ei ole ensiksi kuolleen puolison jälkeen tehty, vaatii se luonnollisesti enemmän selvittelyä ja voi joissakin tilanteissa olla jopa käytännössä mahdotonta. Esimerkiksi jos kuolemantapauksesta on huomattavasti aikaa eikä dokumentaatiota jäämistöstä ole saatavilla. Perintöverot tulevat määrättäväksi leskenä kuolleen perinnönjättäjän perillisille ja mahdollisille testamentinsaajille lesken perukirjan perusteella, kuten perintö- ja lahjaverolain 25 §:n, 26 §:n ja 28 §:n sekä 28 §:n 3 momentin nojalla julkaistun Verohallinnon päätöksessä on päätetty¹⁶⁸.

Perintöverotuksessa otetaan huomioon ensiksi kuolleen puolison ja leskenä kuolleen perinnönjättäjän aviovarallisuussuhteiden lisäksi perinnönjättäjän mahdollinen avio-oikeuden ulkopuolelle jäävä jäämistö, josta perintöverot määräytyvät ainoastaan perillisille ja mahdollisille testamentinsaajille. Perintöverot määräytyvät kullekin perilliselle ja mahdolliselle testamentinsaajalle heidän jako-osuuksiensa mukaisesti. Perintöverot määräytyvät jäämistön netto-omaisuuden perusteella, joten myös verovähennyskelpoiset velat tulevat huomioiduksi osituksen lisäksi perintöverotusta toimittaessa.¹⁶⁹

4.2 Nimiperiaate ja saantoperiaate perukirjan näkökulmasta

Omistusoikeus on yksi kolmesta varallisuus-oikeuden keskeisestä oikeusinstituutiosta. Omistus määrittää sen, kenen omistuksessa kyseinen varallisuus on. Toisena

¹⁶⁷ Perukirjan jäljennökseen on oikeutettu esimerkiksi rintaperillinen tai muu pesänosakas, etenkin jos hän toimii pesänilmoittajan roolissa ja tarvitsee ensiksi kuolleen puolison perukirjaa lesken perunkirjoitusprosessia varten. Lue tarkemmin perukirjan jäljennöksen tilaamisesta Verohallinto 19.11.2023, Jäljennös perukirjasta, tilauslomake (3627).

¹⁶⁸ Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 2.

¹⁶⁹ Lue lisää perintöveron määräytymisestä ja siihen liittyvistä poikkeustapauksista Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 2 ja 2.1.

varallisuusosoikeuden keskeisistä oikeusinstituutioista on sopimus¹⁷⁰. Sopimus voi määrittää sen, miten varallisuus voidaan siirtää ja mitä oikeusseuraamuksia omistus sisältää. Nimiperiaate on nimensä mukaan periaate, jolla tarkoitetaan sitä, että se kenen nimillä omaisuus on, omistaa kyseisen omaisuuden. Saantoperusteella tarkoitetaan sitä, mikä on omaisuuden oikeudellisen omistuksen peruste. Nimiperiaatetta noudatetaan muun muassa jäämistöosituksessa, jonka laskennallisessa osassa sekä perukirjaan omaisuuksia merkattaessa, merkitään omaisuus sille puolisolle, jonka nimiin kyseinen omaisuus on aikanaan hankittu. Aviopuolisoiden välillä omistusta ei synny tilanteessa, jossa toinen puoliso rahoittaa toisen puolison puolesta jotakin omaisuutta, poikkeuksena rahoittavan puolison omistamalle kiinteistölle avioliiton aikana rakennettu rakennus. Tällaisessa tilanteessa rakennuksen omistus määräytyy kiinteistön maapohjan omistusoikeuden ja mahdollisesti erikseen esitetyn rahoitus selvityksen perusteella.¹⁷¹

Perunkirjoitusprosessissa pääsääntönä voidaan pitää perintökaaren 4 §:n säännökseen viitaten sitä, että perukirjaan omaisuudet merkitään nimiperiaatteen mukaisesti. Tämä koskee niin perinnönjättäjän jäämistöä kuin leskenkin perukirjaan merkittävää omaisuutta. Näin on myös lesken kuoleman jälkeen, kun merkitään perinnönjättäjän, tässä tapauksessa lesken, ja ensiksi kuolleen puolison jäämistöä lesken perukirjaan.

Nimi- ja saantoperiaatteen tunnistaminen ja erottaminen on oleellista tilanteessa, kun laaditaan leskenä kuolleen puolison perukirjaa ydinperhetilanteessa. Kun ensiksi kuolleen puolison jälkeen hänen jäämistöomaisuutensa on jäänyt perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentin nojalla lesken hallintaan on lesken perukirjaa laatiessa syytä kiinnittää huomiota nimenomaan nimiperiaatteen ja saantoperiaatteen merkityksille verotuksen näkökulmasta. Perintöverotuksen oikeudenmukaisen ja näin oikeanlaisen verotuksen toteutumisen kannalta on ratkaiseva merkitys sillä, että perukirjanlaatija ymmärtää asiakirjojen ja muiden saatavien tietojen pohjalta kiinnittää huomionsa siihen,

¹⁷⁰ Muita oikeusinstituutioita ovat sopimus ja vahingonkorvaus. Lue lisää varallisuusosoikeuden periaatteista Saarnilehto, Annola, Hemmo, Karhu, Kartio, Tammi-Salminen, Tolonen, Tuomisto & Viljanen 2012: 75–90.

¹⁷¹ Verohallinto 20.5.2016, Osituksen yhteydessä tapahtuvat omistajanvaihdokset ja niihin liittyvä varainsiirtoverotus, A39/100/2016, kohta 2.

pitävätkö tosiasiasa nimiperiaatteen mukaiset omistussuhteet paikkaansa vai onko Verohallinnolle syytä antaa lisäselvityksiä omistussuhteita koskien. Mahdolliset lisäselvitykset tulee tehdä perukirjaan ja niiden tulee olla todenmukaiset ja muilta osin luotettavat, jotta Verohallinto voi niiden pohjalta tehdä verotuspäätöksen.

4.3 Ensiksi kuolleen puolison jäämistön selvittäminen

Kuten jo aiemmin tässä tutkielmassa on käsitelty, tulevat perintöverot määrättäväksi perinnönjättäjän perukirjaan merkityn kuolinpesän netto-omaisuuden perusteella siten, kun perintö- ja lahjaverolailla on säädetty. Verotuksessa otetaan huomioon myös muut perukirjaan merkityt seikat, kuten leskenilmoitukset. Perintöverotus käynnistyy perunkirjoitusprosessin päätteeksi, kun allekirjoitettu perukirja toimitetaan perunkirjoitustilaisuuden jälkeen Verohallinnolle verotusta varten. Esimerkiksi pesänilmoittajan toimesta toimitettu perukirja riittää koko perillistahon perintöverotuksen käynnistymiselle, eli yhden osakkaan tiedoksiinto Verohallinnolle riittää käynnistämään perintöverotuksen kaikkien perillisten osalta¹⁷².

Mikäli ensiksi kuolleen puolison jäämistö on yksityisoikeudellisten toimenpiteiden seurauksena siirretty lesken nimiin, vedoten lesken perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentin mukaiseen oikeuteen hallita ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana, on lähtökohtana, että ensiksi kuolleen puolison jäämistö tulee merkityksi lesken perukirjaan lesken omaksi omaisuudeksi. Tämä merkintätapa johtuu luonnollisesti siitä, että perukirjan merkinnät ovat tehty pääsääntöisen nimiperiaatteen mukaisesti. Perintöverotuksen kannalta se tarkoittaa sitä, että Verohallinto määrää perintöverot perillistaholla näiden ilmoitusten mukaisesti.

Edellä kuvatun kaltaisen tilanteen ymmärtämisessä on oleellista huomata se, että Verohallinnon tehtävänä ei ole selvittää sitä, ovatko ensiksi kuolleen puolison ja lesken jäämistöt tulleet tosiasiasa sekoittuneeksi. Omaisuuden ja sen kuolinhetken

¹⁷² Verohallinto 16.12.2024, Näin lähetät perukirjan Verohallintoon.

käyvänarvon ilmoitusvelvollisuus on perunkirjoituksen toimittajalla perintökaaren 20 luvun 4 §:n ja 6 §:n mukaisesti. Tähän sisältyykin tutkimuksen kannalta varsin merkityksellinen seikka siitä, miten leskenä kuolleen puolison perukirja tulisi laatia ja etenkin mitkä asiakirjat on syytä ottaa käsiteltäväksi lesken perukirjaa laadittaessa.

Avioliitossa olleiden puolisoitten omaisuudet tulee merkitä perintökaaren 20 luvun 4 §:n mukaan ensiksi kuolleen puolison perukirjaan kuolinpäivän arvojen mukaisesti, jotta saadaan selvitettyä perintöverotuksessa myös avioliittolain vaikutus perintöosuuksiin ja -oikeuksiin ja näin myös kunkin perillisen verotus. Mikäli ositusta ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän ja lesken välillä ei ole tullut toimitettua lesken kuolinhetkellä, tulee tällöin myös ensiksi kuolleen puolison omaisuus merkitä lesken perukirjaan lesken kuolinhetken mukaan.¹⁷³

Kuten tutkielman aiemmassa nimi- ja saantoperusteisuutta koskevassa kappaleessa 4.2 on viitattu, tulee omaisuus merkitä perukirjaan pääsääntöisesti nimiperiaatteen mukaisesti. Tästä huolimatta Verohallintokin antaa syventävissä vero-ohjeissaan ohjeistuksen siitä, miten tulee toimia tilanteessa, jossa ensiksi kuolleen puolison omaisuus on jäänyt ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen perintökaaren 3 luvun 1 a §:n nojalla lesken hallintaan. Tilanteessa, jossa tosiasiallisesti lesken hallussa oleva omaisuus on ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuutta, tulee nimiperiaatteesta ymmärtää poiketa ja perukirjaan tehtävät merkinnät tehdä saantoperusteisesti. Leskenä kuolleen puolison jälkeen hänen perillistahoaan eli perillisiä ja testamentinsaajia verotetaan hänen perukirjansa perusteella. Sillä jos puolisoilla oli avio-oikeuden alaista omaisuutta, tulee ne merkittäväksi ensiksi kuolleen jäljellä olevan omaisuuden osalta lesken perukirjaan. Verohallinnon ohjeistuksen mukaan leskenä kuolleen puolison perukirjaan voi merkitä ensiksi kuolleen puolison jäämistön lesken kuolinhetken arvojen mukaan siten, että todelliset omistussuhteet tulevat selvitettyksi verotusta varten.

¹⁷³ Verohallinto 31.3.2016, Ensin kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016.

Tämänkaltainen selvitys koskee tilanteita, joissa ensiksi kuolleen puolison jäämistö on joko osittain tai kokonaan siirtynyt ilman perintöoikeutta lesken nimille.¹⁷⁴

Selvittäminen Verohallinnolle voidaan tehdä lesken perukirjaan esimerkiksi siten, että perinnönjättäjänä olevan lesken varoista niin sanotusti erotellaan ensiksi kuolleen puolison varoja. Tämä varojen erottelu voidaan tehdä perehtyen ensiksi kuolleen puolison jälkeen jääneisiin varoihin, ja erottelemalla ne lesken perukirjaan ensiksi kuolleen puolison varoina erillisen otsikon alle. Tulee kuitenkin huomioida, että kaikki perukirjaan tehtävät merkinnät tulee olla luotettavia, selkeitä ja johdonmukaisia niin, että verotus on mahdollista toteuttaa annettujen merkintöjen pohjalta. Voikin olla aiheellista tehdä laskennallisten merkintöjen lisäksi lisäselvitys tehtyjä laskennallisia merkintöjä koskien. Epäselvissä tilanteissa voi olla, selvityksen luotettavuuden ja selkeyden kannalta, aiheellista toimittaa lesken perukirjan liitteinä tarvittavia asiakirjoja tehtyjen merkintöjen tueksi. Verohallinto voi kuitenkin tietyissä tilanteissa perintöverotusta laatiessaan katsoa, että sekoittumista puolisoitten omaisuuksien välillä on tapahtunut, ja tällöin oikoa sekoittumista arvioimalla¹⁷⁵.

Tutkimuksen kohteena oleva, ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuuden merkitseminen lesken perukirjaan, on varsin hyvin verrattavissa perättäisiä kuolintapauksia käsitteleviin merkitsemisongelmiin. Eli tilanteisiin, joissa perinnönjättäjä oli perinyt omaisuutta alle kahden vuoden sisään kuolemastaan¹⁷⁶ ja tämä jäämistöomaisuus tulee merkitä jälkeen kuolleen perinnönjättäjän perukirjaan. Isotalo¹⁷⁷ käsittelee väitöskirjassaan vastaavan kaltaista tilannetta, jossa Isotalon mukaan laskennallista verotusta hankaloittaa jäämistöomaisuuden säilymistä koskevat ongelmat. Isotalo listaa jäämistöomaisuuden säilymistä koskevien ongelmien variaatioita siitä, miten esimerkiksi jälkeen kuollut perinnönjättäjä on eläessään voinut lahjoittaa

¹⁷⁴ Verohallinto 31.3.2016, Ensin kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 3.5.

¹⁷⁵ Verohallinto 31.3.2016, Ensin kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 3.5.

¹⁷⁶ Tilannetta käsitellään tarkemmin tutkielman kohdassa 3.4.

¹⁷⁷ Isotalo 2019: 408.

joiltain osin ensiksi kuolleen perinnönjättäjän jäämistöomaisuutta tai ostaa perintönä saamillaan varoilla kiinteistön. Vastaavat ongelmatilanteet ovat korostuneesti nähtävillä ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta lesken perukirjaa laadittaessa.

Vastaavasti, sen lisäksi, että ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuus on voinut siirtyä lesken nimille ilman tosiasiallista saantoperustetta, on alkuperäisen jäämistön omaisuuslajin tilalle saattanut tulla muuta omaisuutta. Esimerkiksi jos ensiksi kuolleen puolison kuolinhetkellä yhteisomistuksessa ollut kiinteistö oli jäänyt lesken hallintaan, leski on pian puolisonsa kuoleman jälkeen myynyt kiinteistön ja ostanut kiinteistöstä saamillaan rahavaroilla asunto-osakkeen. Tätä voisi pitää jopa hyvin todennäköisenä tilanteissa, joissa ensiksi kuolleen puolison ja lesken kuoleman välillä on kulunut huomattavasti aikaa, ja näin ollen lesken elämäntilanne on saattanut muuttua oleellisesti vuosien mittaan. Sillä ensiksi kuolleen puolison ja lesken kuoleman välillä on saattanut olla jopa useita kymmeniä vuosia. On selvää, että edellä käsitellyt ongelmatilanteet kumuloituvat sitä mukaa mitä kauemmin aikaa kuolintapauksien välillä tosiasia on.

Vastaavassa tilanteessa perukirjaan tulee tehdä selkeät merkinnät omaisuudesta, joka tulee ottaa verotuksessa huomioon. Eli jos on kyse edellä mainitun kaltaisesta ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuuden tilalle tulleesta omaisuudesta, tulee lesken perukirjaan tehdä selkeästi ymmärrettävät merkinnät tätä surrogaattia koskien. Isotalon mukaan luotettava osoitus ja selkeät merkinnät perukirjassa johtavat yleensä siihen, että ne huomioidaan tarkoituksensa mukaisesti verotuksessa¹⁷⁸.

Itsestään selvänä ei voida pitää sitä, että tarvittavat asiakirjat olisivat saatavilla perukirjaa laadittaessa tai ylipäätään sitä, että kaikki tarvittava tieto olisi saatavilla. Tiedot saattavat olla asiakirjojen lisäksi rintaperillisten tai muiden perinnönjättäjän tai lesken läheisten kertomaa tietoa elämäntilanteista tai vuosikymmenien takaisesta tapahtumakulusta.

¹⁷⁸ Isotalo viittaa väitöskirjassaan kahden vuoden sisään perityn omaisuuden verotukseen, sillä tutkimuksen kohde ja Isotalon esimerkin mukainen aihe ovat tältä osin suoraan verrannollisia, on tutkielmassa tehty tämän kaltainen premissi Isotalon kannanotosta. Ks. Isotalo 2019: 407–408.

Tämä antaa edelleen uudenlaista tietoa, joka johdattaa omistussuhteita koskevan asian selvittämisessä eteenpäin. Jokin suullisesti kerrottu tieto voikin johtaa etsimään jotakin tiettyä asiakirjaa, jonka löytymisen ja tulkitsemisen jälkeen, jälleen avaa tapahtumakulkua ja näin myös edistää tavoitetta omistussuhteiden selvittämisessä ensiksi kuolleen puolison jäämistön ja leskenä kuolleen puolison jäämistön välisissä suhteissa. Voidaankin todeta, että taatakseen, että perukirja tulee tosiasiasa omistussuhteiden osalta oikein laadituksi, voi selvittelytyö olla yllättävänkin haastavaa ja monitahoista.

Voidaan todeta, että lähtökohtaisesti kyse on selvittämisen laajuudesta ja erityisesti siitä, että perukirjanlaatijalla on riittävä ymmärrys siitä, milloin asioita on aiheellista alkaa tarkemmin selvittämään. Ja toisaalta perukirjanlaatijalla tulee olla tietoa, taitoa ja näiden tuomaa ymmärrystä siitä, miten asiakirjoja tullaan niiden löydyttyä tulkitsemaan. Tieto, taito ja kokonaisvaltainen ymmärrys tuleekin nimenomaan olla siinä, että perukirjanlaatija ymmärtää perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentissa tarkoitetun lesken oikeuden pitää hallussaan ensiksi kuolleen puolison jäämistöä ja toisaalta soveltaa sitä käytännönelämään. Ymmärryksen tulee olla kokonaisvaltaista niin, että perukirjanlaatija ymmärtää tulkitsemansa asiakirjat ja näiden oikeudellisen merkityssisällön, mutta ratkaisevan tärkeää on myös se, että perukirjanlaatijan ymmärrys ja taito soveltaa ovat riittävät myös käytännönelämän kannalta. Oleellista on, että oikeudellisten asiakirjojen pohjalta osataan etsiä oikeanlaiset kysymykset, joilla saadaan tunnistettua ja selvitettyä ensiksi kuolleen puolison jäämistön tosiasiallinen ja sen hetkinen omistus.

Käytännössä lesken perukirjanlaatijan tuleekin kiinnittää huomionsa siihen, mitä on tapahtunut ensiksi kuolleen puolison jälkeen hänen jäämistölleen. Usein hyvänä tiedonlähteenä ovat ydinperhetilanteissa rintaperilliset, jotka osaavat mahdollisesti kertoa siitä, onko heidän ensiksi kuolleen vanhempansa jäämistö jaettu vai onko se jäänyt eloon jääneen vanhemman eli lesken hallintaan. Vaikka rintaperilliset osaisivatkin kertoa tapahtumista, tämä tieto ei kuitenkaan riitä selvittämään tilannetta

kokonaisuudessaan. Tarvitaan lisäksi ensiksi kuolleen puolison perukirja ja mahdolliset liitteet sekä mahdollinen ositussopimus ja perinnönjakosopimus. Nämä asiakirjat saa tilattua tietopyyntönä Verohallinnolta, sillä ne olisi tullut toimittaa Verohallinnolle verotusta varten ensiksi kuolleen puolison perunkirjoituksen ja mahdollisen osituksen ja perinnönjaon jälkeen.

Ensiksi kuolleen puolison perukirjasta tulee selvittää, millainen jäämistöomaisuus hänen jälkeensä on jäänyt ja millainen se on suhteessa leskeksi jääneen puolison omaisuuteen. Perukirjasta tulee myös selvittää leskenilmoitukset, eli etenkin se, onko leski vedonnut perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentin mukaiseen oikeuteensa pitää hallussaan ensiksi kuolleen puolisonsa jäämistöä jakamattomana. Jos leski on ilmoittanut vetoavansa tähän oikeuteensa eikä ositus- ja perinnönjakosopimuksesta ole tietoa, on syytä olettaa, että ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuus on jäänyt lesken hallintaan.

Tällöin on syytä jatkaa jäämistöomaisuuden selvittelyä. Seuraava askel jäämistön selvittämisessä tällaisessa tilanteessa on se, että käydään lävitse kaikki perukirjaan merkitty omaisuus ja etenkin mahdollinen rekisterissä oleva omaisuus kuten kiinteistö tai asunto-osake. Tyypillisenä tilanteena ja niin sanottuna johtolankana voidaan pitää esimerkiksi yhteisenä kotina ollutta kiinteistöä. Kiinteistön omistajuus on suhteellisen helppo selvittää, sillä Maanmittauslaitos ylläpitää julkista perusrekisteriä, jossa on nähtävillä lainhuudot eli kiinteistön omistajatiedot¹⁷⁹. Näistä kiinteistön asiakirjoista nähdään, kenen nimiin kiinteistö nykyhetkessä on rekisteröity, eli onko esimerkiksi aiemmin puolisojen puoliksi omistama kiinteistö siirtynyt yksin lesken omistukseen.

Tämä sama pätee myös asunto-osakkeen omistajatietoja, jotka ovat nähtävillä isännöitsijäntodistuksesta¹⁸⁰. Isännöitsijäntodistus on saatavilla isännöitsijätoimistosta

¹⁷⁹ Maanmittauslaitos n.d., Lainhuuto- ja kiinnitysrekisteri.

¹⁸⁰ Lue lisää isännöitsijäntodistuksesta esim. Isännöintiliitto n.d., Isännöitsijäntodistus.

ja se on asunto-osakeyhtiön¹⁸¹ isännöitsijän allekirjoittama todistus asunto-osaketta ja asunto-osakeyhtiötä koskien. Pääasiallisesti asunto-osakeyhtiöt ovat siirtyneet Maanmittauslaitoksen ylläpitämään huoneistotietojärjestelmään, joka otettiin käyttöön vuonna 2019. Huoneistotietojärjestelmään kerätään 10 vuoden siirtymäajan puitteissa taloyhtiöiden asunto-osakkeiden ja muiden osakkeiden kuten autopaikkojen tiedot omistuksista sekä niihin kohdistuvista rasituksista. Joten kyseistä rekisteriä voidaan käyttää viimeistään sen valmistuttua isännöitsijäntodistusta vastaavana lähteenä, josta nähdään omistustiedot.¹⁸²

Omistustietoja ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuuden osalta tulee selvittää siinä määrin kuin se on asiakirjojen ja muiden tositteiden tai luotettavien selvityksien pohjalta mahdollista. Kun tarpeeksi selkeä ja kattava kuva omistuksista on saatu, merkitään ne lesken perukirjaan siten, että ne ovat mahdollisimman selkeästi ja informatiivisesti merkittynä. Käytännössä ensiksi kuolleen puolison osuus jäämistöstä voidaan merkitä lesken perukirjaan erillisenä kohtana ensiksi kuolleen puolison jäljellä olevina varoina tai kokonaisuudessaan ensiksi kuolleen puolison varoina, riippuen siitä miltä osin selvitys jäljellä olevasta omaisuudesta on saatu selvitettyä.

Oleellisimpana seikkana perukirjamerkinnöissä voidaan pitää sitä, että merkinnät tulevat tehdyksi mahdollisimman ymmärrettävästi ja kattavasti. Niin, että perintöverotusta toimittaessa perukirjasta eli veroilmoituksesta on nähtävillä, miten omistussuhteet tosiasiallisesti asettuvat. Kun Verohallinnolle annetaan luotettava selvitys omistussuhteista, on perintöveroa koskeva verotus mahdollista tehdä siten, että vältetään aiheettomilta veroseuraamuksilta.

Aiheettomilla veroseuraamuksilla tarkoittaen sitä, että mikäli ensiksi kuolleen puolison jäämistöä ei merkittäisi perukirjaan ensiksi kuolleen puolison omaisuudeksi, tulisi se

¹⁸¹ Asunto-osakeyhtiö on osakeyhtiön erityinen muoto, josta säännellään asunto-osakeyhtiölailalla (1599/2009, AsuntoYL). Ks. Huoneistotietojärjestelmä n.d., Usein kysytyjä kysymyksiä.

¹⁸² Huoneistotietojärjestelmä n.d., Usein kysytyjä kysymyksiä.

lesken omaisuutena uudelleen verotettavaksi. Mikäli Verohallinnolle ilmoitetaan, että ensiksi kuolleen puolison omaisuus on lesken omaisuutta, tulee kyseinen omaisuudesta maksettavaksi perintö- ja lahjaverolain mukaista perintöveroa, joka määrätään perillisille. Jos taas Verohallinnolle tehtävät selvitykset ja niiden myötä perukirjamerkinnot ovat tarpeeksi luotettavat ja informatiiviset, on verotus mahdollista toteuttaa myös näiden merkintöjen pohjalta.

Aina ei saada selville sitä mihin ja kenen hallintaan ja/tai omistukseen ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuus on siirtynyt hänen kuolemansa jälkeen. Tällaisessa tilanteessa, kun luotettava selvitys puuttuu, on ehdottoman tärkeää tunnistaa, että perukirjassa Verohallinnolle sekä muille tahoille tehtävien merkintöjen tulee perustua luotettavana pidettäviin selvityksiin. Mikäli saatavilla ei ole asiakirjoja, joiden pohjalta perukirjan merkinnät olisi saanut rakennettua, ei luotettavana voida pitää esimerkiksi rintaperillisen hataria epämääräisenä pidettäviä ja jopa ristiriitaisia muistikuvia tapahtuman kulusta. Tällöin vaihtoehdoksi jää käyttää puhtaasti nimiperiaatetta ja mahdollisesti olettaa siitä, että omaisuus on tullut ositettua ja jaettua ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta.

Ensiksi kuolleen puolison jäämistön selvittäminen on usein verotuksen kannalta varsin merkityksellinen työvaihe lesken perunkirjoitusprosessissa. Ilman kyseisen jäämistön selvitystyötä on mahdollisuus sille, että ensiksi kuolleen puolison jäämistö tulee uudelleen verotuksen kohteeksi ilman, että sille olisi tosiasiallista perustetta. Palaten jälleen siihen, että Verohallinnolla ole selvitysvelvollisuutta. Jos perukirjanlaatija on merkinnyt ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuutta lesken nimillä ja tähän lesken omaisuudeksi merkittyyn omaisuuteen kohdistuu perintöverotus. Samalla tapaa verotus kohdistuu siihen osaan ilmoitetusta omaisuudesta, kun muuhunkin lesken tosiasiasa omistamaan omaisuuteen, joka hänen perukirjaansa on merkitty hänen omaisuudekseen.

5 Tapauksia juridisten asiakirjojen laadinnasta

Perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen perukirja toimitetaan Verohallintoon ja siitä käynnistyy perintöverotus. Käytännössä perukirja on asiakirja, jonka pohjalta Verohallinto tekee verotuspäätöksen koskien kunkin verovelvollisen perillisen perintöverotusta. Tästä syystä perukirjaan tehtävät merkinnät ovatkin korostuneessa asemassa perintöverotukseen nähden.

Verohallinto ohjeistaa syventävissä vero-ohjeissaan, koskien ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavia tietoja siten, että perillistahon on mahdollista antaa Verohallinnolle perintöverotusta varten perusteltu kannanotto siitä millaisia toimenpiteitä ensiksi kuolleen puolison ja lesken kuolemien välillä on todellisuudessa tehty. Tällä ohjeellaan Verohallinto kiistämättä antaa mahdollisuuden, myös jälkikäteen, oikaista puutteellistenkin asiakirjojen pohjalta toimitettua perintöverotusta. Se ei luonnollisestikaan ole millään tavalla tae siitä, että ensinäkin asiakirjat tulee oikein laadituksi, saati siitä, että puutteellisten asiakirjojen pohjalta perillinen verovelvollisena osaisi kyseenalaistaa ja tarkistaa saamaansa perintöveropäätöstä.¹⁸³

5.1 Esimerkkitapaus 1: Jäämistöjen erottelu perukirjaan

Esimerkkitapauksena tutkielmassa käsitellään hyvin tavanomaiseksi katsottavaa ydinperhe tilannetta, jossa ensiksi kuolleen puolison jäämistö oli jäänyt kokonaisuudessaan lesken hallintaan ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen. Tapauksessa käsitellään perunkirjoitusprosessia, joka alkoi asiantuntijatahon ja pesänilmoittajan välisellä tapaamisella, niin kutsutulla alkutapaamisella. Alkutapaamiseen osallistuivat molemmat rintaperilliset ja näin tapauksen ainoat kaksi kuolinpesän oikeuden omistajaa. Kyseessä oli heidän, leskeksi vuonna 1992 jääneen,

¹⁸³ Verohallinto 31.3.2016, Ensiksi kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot, A53/200/2016, kohta 5.

äitinsä perunkirjoitus, joka toimitettiin hänen kuolinvuonnaan 2024. Perunkirjoitus, ensiksi kuolleen puolison ja isän jälkeen oli tehty hänen kuolemansa jälkeen samaisena vuonna 1992.

Perilliset kertoivat, että leskeksi aikoinaan jäänyt äiti oli tuolloin hoitanut kaikki asiakirjat sekä muut asiat ja he rintaperillisinä eivät muista tai oikeastaan edes tiedä tilanteesta juurikaan. Perillisillä ei ollut kertomansa mukaan tietoa mistään asiakirjoista, veroista eikä omaisuudesta mitä tuolloin isän kuoleman jälkeen on ollut, sillä he olivat olleet nuoria aikuisia, eikä asioista tuolloin heidän mukaansa ollut puhuttu. Kuten sukuselvityksestä voitiin varmistaa, heidän vanhempansa olivat olleet naimisissa ainoastaan keskenään, eikä muita aviopuolisoita näin ollen ollut heidän elämänsä aikana ollut.

Sukuselvitys on joukko virkatodistusmuotoisia asiakirjoja, joista on nähtävillä yleensä perunkirjoitustilanteessa, perinnönjättäjän tiedot hänen mahdollisista lapsistaan sekä aviopuolisosta tai aviopuolisosta avioliiton ajalta. Sukuselvityksen tulee olla kattava niin perinnönjättäjän kuin mahdollisten aviopuolisoiden osalta avioliiton ajalta. Katkeamattomalla sukuselvityksellä todennetaan perinnönjättäjän perillistaho, testamentin saajia lukuun ottamatta. Aviopuolisosta tulee olla tiedot avioliiton ajalta, koska entisaikaan, kun virkatodistustietoja kirjattiin käsin, lapsia ei välttämättä merkitty kuin toisen vanhemman virkatodistukseen. Elossa olevista perillisistä tulee sukuselvityksessä olla virallinen tieto siitä, että he ovat elossa. Sukuselvityksistä ei välttämättä saa aina kattavia eli katkeamattomia, mikäli perillinen tai jotkut perillisistä olisivat esimerkiksi asuneet ulkomailla. Näitä tilanteita varten voidaan soveltaa erinäisiä keinoja, jotta sukuselvitys saadaan täydennettyä vähintäänkin mahdollisimman kattavaksi. Digi- ja väestötietovirasto voi vahvistaa perunkirjoitustilaisuuden jälkeen perukirjan osakasluettelon eli sen, että sukuselvitys on vähintään tarpeeksi kattava, jotta viranomaisen voi vahvistaa kuolinpesän osakkaat. Sukuselvityksien kattavuuden selvittämisestä on säädetty perintökaaren 20 luvun 5 §:ssä.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Aiheesta lisää esim. Digi- ja väestötietovirasto 21.2.2024, Sukuselvitykset.

Alkutapaamisessa pyrittiin saamaan kaikki mahdollinen tieto nyttemmin kuolleen lesken omaisuudesta sekä ensiksi kuolleen puolison aikoinaan omistamasta omaisuudesta sekä heidän välisistään aviovarallisuussuhteista. Perillisten kertoman mukaan heille ei ollut annettu perintökaaren 6 luvun 1 §:ssä tarkoitettuja ennakkoperintöjä eikä lahjoja. Lesken omaisuuden tiedot olivat hyvin kattavasti toisen perillisen tiedossa, ja osa näistä todentavista asiakirjoista oli jo valmiina. Tämän osalta perunkirjoitusprosessin mutkattomalle perunkirjoitusprosessin etenemiselle oli täydet edellytykset.

Kuitenkin tieto lesken ainoasta aiemmasta, aviopuolisosta eli ensiksi kuolleen puolison jäämistöstä, oli kuitenkin täysin pimennossa perillisiltä itseltään. Lesken jäämistöön kuului kiinteistö, joka oli ollut perillisten lapsuudenkotina. Lainhuutotodistuksen sekä osakkaiden kertoman mukaan heidän lapsuudenkotinsa on rakennettu vuonna 1976 ja siinä he olivat asuneet aikoinaan perheenä.

Näiden tietojen perusteella omaisuuksien jakautuminen alkoi jo hahmottua. On varsin tyypillistä, että omaisuus on ollut aviopuolisoilla puoliksi, etenkin tällaisissa tapauksissa, kun avioliitto on alkanut esimerkiksi jo 1970-luvulla. Alkutapaamisen jälkeen perunkirjoitusta varten tarvittavat tiedot olivat tulleet riittävän kattavasti selville. Sovittiin yhdessä perillisten ja asiantuntijatahon kanssa, että perillisten tulisi etsiä lesken jäämistöstä ensiksi kuolleen puolison perukirja.

Alkutapaamisen jälkeen perilliset tekivät sovitun mukaisesti, ja ensiksi kuolleen puolison perukirjan löydyttyä löytyivät myös perintöveropäätökset. Perintöveropäätökset olivat kummankin perillisen nimellä aikoinaan tulleet verotuspäätökset. Perintöveropäätöksien mukaisesti perintöverot olivat määräytyneet ensiksi kuolleen puolison jäämistöstä kahdelle rintaperilliselle.

Ensiksi kuolleen puolison perukirjasta selvisi, että testamenttia ei ole ollut ja leski oli ilmoittanut vetoavansa tasinkoprivilegioikeuteensa eli oikeuteen pitää oma

omaisuutensa ja olla luovuttamatta omaisuuttaan tasinkona kuolleen puolisonsa perillistaholle. Tämän jälkeen ensiksi kuolleen puolison perukirjaan merkityissä lesken ilmoituksissa oli lisäksi todettu, että leski pitää jakamattomana hallussaan, perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 1 momentin mukaiseen oikeuteensa vedoten, kuolleen puolisonsa jäämistön. Nämä tiedot olivat tutkielman ilmiöön nähden ratkaisevan oleellisia lesken perukirjaa laadittaessa.

Verotuksellisesti huomion arvoista oli, että siinä missä puolisojen yhteinen koti, niin myös kaikki muu jäämistö oli jäänyt lesken hallintaan. Lesken perukirjaan oli verotuksellisesti tärkeää erotella ensiksi kuolleen puolison jäämistö, jotta vältettiin tilanne, jossa samaan omaisuuteen kohdistuu uudelleen maksettavaa perintöveroa. Ensiksi kuolleen puolison perukirjaan oli merkitty puolikas osuus yhteisestä kodista eli 1/2 kiinteistöstä, joka oli merkittävä nimiperiaatteesta poiketen lesken perukirjaan ensiksi kuolleen puolison jäljellä olevaksi jäämistöksi. Näin merkittiin kaikki muukin jäämistöomaisuus, joka voitiin katsoa olevan jäljellä ensiksi kuolleen puolison osalta.

Ensiksi kuolleella puolisoilla oli aikanaan vuonna 1992 tehdyn perukirjan mukaan 1/2 osuus kiinteistöstä sekä 152 100,00 markkaa rahatalletuksia. Markat muunnettiin euroiksi saantohetken mukaisesti eli yksi euro muuntui 5,94573 markaksi¹⁸⁵. Elinkustannusindeksiä huomioitu, kuten ei tullutkaan huomioida, sillä ennakkoperintö arvostetaan sen antohetken mukaan kuten perintökaaren 6 luvun 5 §:ssä on säädetty. Näin ollen 152 100,00 markkaa muuntui noin 25 581,38 euroksi. Kiinteistön lesken kuolinhetken käypäarvo oli asiantuntijan arvion mukaan 320 000,00 euroa. Tästä puoliosuus eli 160 000,00 euroa merkittiin ensiksi kuolleen puolison jäämistön osaksi. Ensiksi kuolleen puolison jäämistön nettoarvoksi tuli lopulta näine tietoineen yhteensä 185 581,38 euroa. Lesken kuolinpesän netto-omaisuus oli kaikkineen 223 052,00 euroa.

Mikäli perukirja olisi laadittu siten, että kaikki omaisuus olisi merkitty enempää asiaan perehtymättä ja asiakirjoja selvittelemättä, lesken omaisuudeksi olisi perintöveroa tullut

¹⁸⁵ Tilastokeskus n.d., Rahanarvonmuunnin.

maksettavaksi yhteensä sekä lesken että ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta eli yhteensä 408 570,38 eurosta. Kun tämä jakautuu lain mukaan puoliksi kahdelle rintaperilliselle, olisi perintöveroja määrätty molemmille maksettavaksi perintöverotaulukon mukaisesti arviolta 22 372,00 euroa. Kun perukirja oli merkitty asiaan perehtyen ja jätetty käyttämättä olettaa nimiperiaatteesta, tuli perintöverot määrättäväksi nyt oikein kummallekin perilliselle. Kummallekin perilliselle määrättiin perintöveroa maksettavaksi 10 195,00 euroa perintö- ja lahjaverolain 14 §:n 1 momentin perintöverotaulukon mukaisesti.

Toisin sanoen, jos lesken ja ensiksi kuolleen puolison jäämistöt olisivat sekoittuneet tai perukirjan merkinnät olisi laadittu virheellisesti, olisivat molemmille perilliselle laskennalliset perintöveroseuraamukset olleet arviolta 12 177,00 euroa suuremmat kuin mitä ne lopulta olivat. Yhteensä perintöveroa jäämistöstä olisikin tullut määrättäväksi arviolta 24 354,00 euroa. Nämä kyseiset perintöveroseuraamukset, jotka jäivät oikeaoppisesti laaditun perukirjan ansiosta määräämättä, olivat katsottavissa erityisen suuriksi siitä syystä, että perintöverot määräytyvät progressiivisesti. Eli perintöverot, joiden osalta rintaperilliset tässä tapauksessa säästyivät, olisivat tulleet maksettavaksi korkeamman veroprosentin perusteella.

5.2 Esimerkitapaus 2: Nimiperiaatteesta poikkeaminen

Toisessa tämän tutkielman esimerkitapauksessa perunkirjoitusprosessi sekä ensiksi kuolleen puolison että lesken osalta oli tehty jo aiemmin. Tapaus on sinällään hyvin toisenlainen ensimmäiseen tutkielman esimerkitapaukseen verrattuna, sillä tässä on mukana sekä puolisojen keskinäinen testamenttimääräys että lesken oma testamenttimääräys, mikä luo tilanteesta varsin erilaisen. Tapauksessa on elementteinä niin puolisojen keskinäinen testamenttimääräys kuin lesken oma testamenttimääräyskin, luoden tapauksesta varsin eri näköisen tilanteen. Tapauksessa kyse oli perinnönjakoprosessista, joka toimitettiin käytännössä heti perunkirjoitusprosessin päätyttyä. Käsiteltävänä olevaa perinnönjakoprosessia käydään tutkielmassa lävitse ainoastaan tutkimuksen ilmiön kannalta oleellisten seikkojen osalta.

Taustaltaan tapauksessa oli oleellisina seikkoina se, että ensiksi kuollut puoliso oli kuollut jo vuosikymmeniä aiemmin, vuonna 1975. Kyseessä oli kaksi lapsinen ydinperhe, jossa molemmat rintaperilliset olivat edelleen elossa nyt leskenä kuolleen puolison jälkeen. Kummallakaan puolisoista ei ollut ollut muita avioliittoja eivätkä he olleet tehneet keskinäistä avioehtosopimusta. Puolisoilla oli ollut näin ollen avio-oikeus toistensa koko omaisuuteen, ilman avio-oikeutta rajoittavia tekijöitä.

Vuonna 1975 leskeksi jäänyt puoliso oli toiminut kuolleen puolisonsa perunkirjoituksessa pesänilmoittajana. Leski oli rintaperillisten kertoman mukaan hoitanut kaikki kuolinpesää koskevat asiat hyvin itsenäisesti, niin etteivät rintaperilliset olleet käytännössä tienneet tai ymmärtäneet perunkirjoitusprosessin kulusta. Vastaavaa tilannetta voidaan pitää tietyllä tapaa hyvin tyyppillisenä, etenkin huomioon ottaen rintaperillisten suhteellisen nuori ikä toisen vanhemman kuolinvuonna. Näin ollen lesken jälkeen tehtävässä perinnönjaossa rintaperillisten kertoman mukaan heillä ei ollut tietoa siitä, miten asiat olivat aikoinaan menneet ensiksi kuolleen puolison perunkirjoituksen jälkeen tai etenkin ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta. Kuten sanottua, perinnönjakoprosessin alettua lesken kuolemasta ja perunkirjoituksesta oli kulunut muutamia kuukausia, sillä perunkirjoitus oli toimitettu vuoden 2023 kesällä. Tapauksen perinnönjakoprosessi toteutettiin vuoden 2023 loppupuolella.

Puolisot olivat eläessään allekirjoittaneet vuonna 1974 keskinäisen testamentin, jossa toisen puolison kuoleman jälkeen eloon jäänyt puoliso saa täyden omistusoikeuden kaikkeen ensiksi kuolleen puolison omaisuuteen. Keskinäisessä testamentissa määrättiin lisäksi, että molempien puolisojen kuoleman jälkeen omaisuus tulee jakaa tasan yhteisille rintaperillisille siten, että molemmat saavat yhtä suuren osan. Tätä keskinäistä testamenttia ei enää lesken perunkirjoitukseen ollut löytynyt. Tämä testamentti määräys oli perukirjaan merkitty, mutta edes kopiota testamentista ei enää ollut. Tietoa ei myöskään saatu Verohallinnolta, vaikka tietopyyntö testamentin osalta Verohallinnolle oli tehty.

Ensiksi kuolleen puolison sekä lesken perukirjoista ilmeni, että puoliset olivat omistaneet yhdessä kiinteistöä siten, että kumpikin omisti kyseisestä omakotitalokiinteistöstä puoliosuuden. Näiden lisäksi molempien puolisoitten perukirjoista ilmeni, että ensiksi kuolleella puolisoilla oli ollut lisäksi vapaa-ajankiinteistö, jonka hän omisti yksin. Lesken perukirja olikin rakennettu siten, että ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän nimillä olevat kiinteistöt olivat merkitty perukirjaan nimiperiaatteen mukaisesti. Nämä tiedot ajantasaisina oli tarkistettu asian mukaisesti kiinteistöjen lainhuutotodistuksista¹⁸⁶, josta saatiin selville omistussuhteet nimiperiaatteen mukaisesti.

Aikoinaan leskeksi jäänyt puoliso oli kuitenkin perinyt kiinteistöt keskinäisellä omistusoikeustestamentilla, mutta lainhuudot¹⁸⁷ olivat jääneet kokonaan hakematta. Keskinäisen testamentin lainvoimaisuus saatiin selvitettyä ensiksi kuolleen puolison kattavasti laaditun perukirjan perusteella. Vaikka keskinäisen testamentin tiedoksiantoja tai -hyväksyntöjä taikka keskinäistä testamenttiakaan ei ollut löytynyt lesken perunkirjoitusta varten ensiksi kuolleen puolison perukirjasta ilmeni keskinäisen testamentin sisältö sekä se, että molemmat osakkaat olivat hyväksyneet keskinäisen testamentin. Sillä molemmat rintaperilliset olivat allekirjoittaneet perukirjaan hyväksyvänsä testamentin, voitiin todeta, että leski oli vedonnut testamenttiin ja testamentti oli saanut lainvoiman rintaperillisten hyväksytyä sen. Asiakirjojen perusteella lainvoiman keskinäinen testamentti oli saanut ensiksi kuolleen puolison perunkirjoitustilaisuuden yhteydessä. Asiakirjoista ilmeni myös, että rintaperilliset eivät olleet vaatineet lakiosaansa, ja näin myös osakkaat olivat itse kertoneet, nyt molempien puolisoitten jälkeen perinnönjakoa toteutettaessa.

¹⁸⁶ Lainhuutotodistus on rekisteriyksikön omistajan tai omistajat osoittava asiakirja eli asiakirja, josta on nähtävillä kuka kiinteistön omistaa ja lisäksi tieto siitä, jos kiinteistöön kohdistuu jokin vireillä oleva rekisteröimisasia. Maanmittauslaitos n.d., Lainhuutotodistus.

¹⁸⁷ Lainhuudolla tarkoitetaan kiinteistön rekisteröimistä uuden omistajan nimiin. Lue lisää lainhuudosta Maanmittauslaitos n.d., Rekisteröi kiinteistön omistusoikeus hakemalla lainhuutoa.

Leski oli, huolimatta puolisoien yhteisesti laatimasta keskinäisestä testamentista, allekirjoittanut vuonna 2014 uuden testamentin, jossa hän määräsi edellä mainitut kiinteistöt kokonaisuudessaan toiselle puolisoien yhteisistä rintaperillisistä. Kun keskinäistä testamenttia ei enää lesken kuolinhetkellä ollut ja jäljelle oli jäänyt lesken oma testamentti. Oli selvää, että lesken tekemä testamentti tulisi antaa tiedoksi ja tehdä lainvoimaiseksi, sillä rintaperilliset osoittivat halunsa vedota kyseiseen testamenttiin. Tämä tiedoksianto oli tehty jo perunkirjoitusprosessin yhteydessä.

Ongelmana tapauksessa muodostui se, että perukirja leskenä kuolleen puolison osalta oli laadittu perehtymättä syvällisesti kokonaisuuteen ja tekemällä merkinnät ainoastaan nimiperiaatteen mukaisesti. Kuten jo aiemmin tutkielmassa käsiteltiin, perinnönjakokirja täsmentää aiemmin perukirjan perusteella toimitettua perintöverotusta. Näin myös tämän tapauksen osalta oli, jotta saataisiin ensinnäkin lesken testamentti pantua täytäntöön ja toisekseen yhteisten rintaperillisten osalta verotus toimitettua verotehokkaasti eli ilman ylimääräisiä veroseuraamuksia.

Perinnönjakokirjassa tehtiin kokonaisvaltainen ja perusteellinen selvitys kokonaisuudessaan kiinteistöjen osalta. Selvityksessä perusteltiin kiinteistöt lesken omistuksen alle nimiperiaatteesta poiketen ja pyydettiin Verohallintoa ottamaan verotuksessa huomioon se, että kiinteistöt ovat olleet kokonaisuudessaan perintöveron määräytymishetkelläkin saantoperusteisesti silloin leskeksi jääneen puolison omistuksessa. Perinnönjako toteutettiin lesken testamenttimääräyksen mukaisesti. Molemmat rintaperilliset saivat puoliosuuden ja yhtä suuren osan jäämistöstä, jotka olivat perinnönjakokirjassa merkitty kokonaisuudessaan leskenä kuolleen puolison omaisuudeksi. Toinen osakkaista sai testamentin nojalla molemmat kiinteistöt ja toinen osakas vastaavan määrän rahavaroja. Verohallinto teki perintöveropäätöksen perinnönjakokirjan selvityksien perusteella ja määräsi perintöverot maksettavaksi siten, kuin perinnönjakokirjan selvitykset olivat merkitty.

Kiinteistöt siirtyivät näin verotehokkaasti toiselle rintaperillisistä, kuten testamenttimääräys kuului ja mikä oli myös molempien rintaperillisten intressissä. Mikäli perinnönjakoa ei olisi toteutettu edellä mainitulla tavalla ja perinnönjaossa olisi menetelty pääsäännön eli nimiperiaatteen mukaisesti, olisi ainoastaan omakotitalokiinteistön puoliosuus saatu siirrettyä kyseiselle rintaperilliselle leskenä kuolleen puolison jälkeen perintöveron piirissä. Ensiksi kuolleen puolison nimissä ollut toinen puolikas omakotitalokiinteistöstä sekä vapaa-ajankiinteistö kokonaisuudessaan olisi tullut jaetuksi ensin puoliksi molemmille rintaperillisille, jonka jälkeen toisen rintaperillisen olisi pitänyt antaa lahjana taikka vaihtoehtoisesti lunastaa toisen osakkaan osuus kiinteistöistä. Jos osuus kiinteistöistä olisi siirtynyt lahjana, olisi maksettavaksi tullut lahjaveroa ja jos taas lunastuksen kautta, olisi maksettavaksi tullut vähintäänkin varainsiirtovero. Sen lisäksi, että näistä olisi tullut maksettavaksi myös perintöverot siltä osin kuin perintöä olisi otettu vastaan ennen lahjoittamista.

Tapaus ei ole luokassaan täysin poikkeuksellinen, vaan pikemminkin tyyppinen, jossa leski on testamentannut omaisuutta, joka ei hänen nimissään ole koskaan ollutkaan. Tässä tapauksessa kuitenkin leskenä kuollut puoliso oli tosiasiassa omistanut kiinteistöt, joten oli edellytykset testamentin toimeenpanemiselle. Juridisia edellytyksiä ei luonnollisesti olisi ollut, mikäli leskellä ei olisi ollut omistusoikeutta kyseisiin kiinteistöihin. Leskenä kuolleen puolison testamenttimääräyksestä kävi ilmi, että testamenttia tehdessään leskellä ei todennäköisesti ollut ymmärrystä siitä, että omaisuus, jota hän oli testamenttaamassa, ei ollut tosiasiassa rekisteröity hänen nimiinsä.

6 Johtopäätökset ja pohdintaa

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten lesken jälkeen tehtävät perintöoikeudelliset asiakirjat tulisi laatia niin, että verotus kohdentuisi oikein myös lesken hallintaan ja nimiin on siirtyneen ensiksi kuolleen puolison jäämistöomaisuuden osalta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää miten erityisesti perukirja tulisi laatia, jotta perintöverot määräytyisivät oikein ja ylimääräisiltä veroseuraamuksilta välttyttäisiin. Ensiksi kuolleen puolison jäämistö oli tutkimuksessa tarkastelun kohteena siltä osin, kun se on jäänyt lesken hallintaan ja käytännössä siirretty lesken nimille. Tutkielma osoittaa juridisten asiakirjojen merkityksen perintöverotuksessa tilanteissa, joissa käsitellään ensiksi kuolleen puolison jäämistöä lesken kuoleman jälkeen. Mikäli perukirjaa sekä jäämistöositus- ja perinnönjakokirjoja ei ole laadittu asiantuntevasti sekä asiaan syvällisesti perehtyen, voi se aiheuttaa perillistaholle huomattavan epäedullisia veroseuraamuksia ja aiheetonta kaksinkertaista verotusta.

Esimerkinomaisia tapauksia käsitellään tutkielmassa hyvin kapeasti, sillä tutkimuksen ydinalue on mekanismiltaan yksinkertainen. Mikäli lesken ja ensiksi kuolleen puolison omaisuutta ei ole ositettu ja jaettu lesken eläessä, vaan se on jäänyt lesken hallintaan ja siirretty hänen nimiinsä, on perukirjaa laadittaessa oleellista tehdä perukirjamerkinnot oikeiden omistussuhteiden mukaisesti ja selkeästi. Näillä selkeillä ja oikeellisilla merkinnöillä tulee omaisuus oikein ilmoitetuksi Verohallinnolle ja näin myös verotus kohdentuu oikein. Jos perukirjaa ei ole laadittu omistussuhteiden osalta oikein, on tällaisissa tilanteissa merkittävä riski sille, että ensiksi kuolleen puolison jäämistön osalta tullaan joko osittain tai jopa kokonaan määräämään perintöveroja toiseen kertaan ilman, että sille olisi tosiasiallisesti oikeudellisia perusteita.

Tällainen kaksinkertainen verotus voi tapahtua nimenomaan silloin, kun ensiksi kuolleen puolison omaisuus on siirtynyt lesken nimiin, eikä todellisia omistussuhteita selvitetä ja merkitä oikein lesken perukirjaan. Tutkimus osoittaa myös sen, että jakokirjalla on mahdollista oikaista tietyllä aikajänteellä virheellisillä tiedoilla laaditun perukirjan perusteella tehtyä verotusta. Tällaisessa tilanteessa, kun perukirja on laadittu

virheellisesti, verotus voidaan toimittaa joko kaksinkertaisena perintöverona samasta omaisuudesta, tai jopa kaksinkertaisena perintöverotuksena ja tämän lisäksi samaan omaisuuteen kohdistuvana lahjaverotuksena.

Oleellisena seikkana ylimääräisessä verotuksessa on myös se, että tilanteessa, jossa ensiksi kuolleen puolison jäämistöön kohdistuu uudemman kerran perintöverotusta, on progressiivisesti määräytyvä perintövero usein korkeammalla veroprosentilla. Tämä riippuu toki omaisuuden arvosta ja hyvin vähäisestä omaisuudesta ei perintöveroa tule määrätä, mutta kun kunkin perillisen perintöosuus on 20 000,00 euroa tai enemmän, määräytyvät myös perintöverot. Toisin sanoen, mitä suuremmasta omaisuudesta on kyse, sitä suuremmat veroseuraamukset jäämistöstä kullekin perilliselle määrätään. Jos lesken oman jäämistön lisäksi perintöveroja tulee määrättäväksi lesken hallussa olleesta ensiksi kuolleen puolison jäämistöstä, ei se ole ainoastaan verotuksellisesti perilliselle epäedullista siksi, että perintöverot määräytyvät jo uudelleen, vaan siksi, että kyseisestä omaisuudesta tulee maksettavaksi perintövero todennäköisemmin korkeamman veroprosentin mukaisesti. Veroseuraamukset ovat näiltä kahdelta eri kantilta varsin huomattavat, ja sitä isommat mitä huomattavammasta omaisuudesta on kyse. Kyse onkin tällaisessa tilanteessa nimenomaan kaksinkertaisesta verotuksesta ja onkin tärkeä erottaa, että kyseessä ei ole kahdesti määrättävästä samansuuruisesta verosta.

Yleisesti tutkimus osoittaa perukirjan merkityksen veroilmoituksena oleellisesti merkityksellisemmäksi kuin ehkä yleisesti on osattu ajatella. Tutkittavan ilmiön sinänsä yksinkertaisena johtopäätöksenä voidaan pitää sitä, että Verohallinnolle laadittavia asiakirjoja ja niiden sisältöä ei tulisi väheksyä. Jotta verovelvollinen antaisi Verohallinnolle perintöverotusta varten oikeat tiedot ja Verohallinto voisi toimittaa verotuksen verovelvolliselle edullisella tavalla, perukirja on laadittava huolellisesti ja asiaan syvästi perehtyen. Merkinnät perukirjaan tulee tehdä kattavan ja luotettavuuteen perustuvan selvittelyn perusteella.

Mikäli perukirjaa ei ole laadittu nimi- ja saantoperusteisuutta huomioiden ja se aiheuttaisi ylimääräisiä veroseuraamuksia, on mahdollista oikaista jo tehtyä verotusta. Oikaisu tulee tehdä tilanteen mukaan ja kohtuullisen ajan kuluessa perunkirjoituksesta, lisäksi mahdollisessa jakokirjassa omistussuhteet oikeaoppisesti huomioiden tai muutoin selkeästi ja luotettavasti Verohallinnolle ilmoittaen. Tämän lisäksi tutkimusta tehtäessä on noussut esille ilmiön sekä siihen sidoksissa olevien ilmiöiden laajuus ja monisyisyys. Tutkielma käsittelee verososiologisesti merkittävää ilmiötä ja antaa lukuisan määrän aiheita jatkotutkimuksille.

Rahan ja omaisuuden käsitykset voivat vaihdella, ja sama summa voi tuntua toiselle suurelta ja toiselle pieneltä. Tästä huolimatta voidaan olettaa, että jokaisen lukijan mielestä esimerkkitapauksien mukaiset perintöverot ovat suuruudeltaan merkittäviä. Oikein laadittujen asiakirjojen verohyöty on vähintäänkin huomattava, sosioekonomisesta asemasta¹⁸⁸ ja varallisuudesta riippumatta. Etenkin jos pohdinnan aiheeksi otetaan omaisuus, joka on hankalasti realisoitavissa ja tämän lisäksi perillisen oma taloudellinen asema on heikohko. Tällöin herää väistämättä ajatus perintöveron kohtuullisuudesta tai jopa kohtuuttomuudesta, erityisesti tilanteissa, joissa jäämistössä ei ole rahavaroja tai realisoitavissa olevaa omaisuutta.

Tutkimusta tehtäessä on noussut esille verotuksellisesta näkökulmasta poikkeava kysymys siitä, miten oleellista on huomata, että lähtökohtaisesti Verohallinnolle tehtävä selvitys omaisuuden tosiasiallisesta omistuksesta voi olla tarpeen myös perintöosuuksien jakamisen näkökulmasta. Eli jos ensiksi kuolleen puolison jäämistö on jäänyt jakamattomana perintökaaren 3 luvun 1 a §:n nojalla lesken hallintaan niin, että se on myös siirretty hänen nimilleen, ja lesken kuoleman jälkeen selvitystä omaisuuksista ei tehtäisikään asiantuntevasti ja asiaan perehtyen, vaan käytettäisiin nimiperiaatetta kaikissa perukirjaan tehtävissä merkinnöissä. Voisi tämä käytännössä aiheuttaa sen, että

¹⁸⁸ Sosioekonominen asema viittaa verovelvollisen asemaan yhteiskunnassa. Sosioekonominen asema määräytyy Tilastokeskuksen mukaan verovelvollisen pääasiallisesta toiminnasta, toimialasta sekä ammatista ja ammattiasemasta. Tilastokeskus n.d., Sosioekonominen asema.

jäämistö ei tosiasiasa jakaudu molempien vanhempien jälkeen perintökaaren tai testamenttimääräyksien mukaisesti.

Nousee väistämättäkin kysymys siitä, vaarantuvatko ensiksi kuolleen puolison perillisten oikeudet perintöön ja kuinka merkittävästi ne vaarantuvat. Vastaava tilanne koskettaa toki ainoastaan, silloin kun puolisoilla on mahdollisten yhteisten rintaperillisten lisäksi muita rintaperillisiä, mutta niin ikään ensiksi kuolleen puolison testamentinsaajilla olisi sama riski oikeuden menetykseen. Siinä missä perintö sukupolvelta toiselle on lisääntynyt merkittävästi, myös perheiden monimuotoisuus on lisääntynyt. Lainsäädäntöä tulee jatkuvasti uudistaa, sillä ydinperheet ovat yhä useammin vaihtuneet monimuotoisempiin perhemuotoihin.¹⁸⁹ Tästä syystä aihetta voidaan pitää merkityksellisenä myös perintöoikeudellisesti tarkasteltuna. Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että perukirjan sekä mahdollisen jakokirjan merkinnöillä voi olla tosiasiasa varsin isoja verotuksellisia seuraamuksia perillistaholle ja näiden asiakirjojen laatimiseen on syytä perehtyä, jotta Verohallinnon on mahdollista toimittaa verotus tosiasiasa perintö- ja lahjaverolain säännösten mukaisella tavalla.

¹⁸⁹ Väestöliitto n.d., Laki ja monimuotoiset perheet.

Lähteet

- Aarnio, A. (1984). Suomen jäämistöoikeus II – Testamenttioikeus. Gummerus Oy.
- Aarnio, A. (1989). Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva.
- Aarnio, A. (2011). Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Unigrafia Oy Yliopistopaino.
- Aarnio, A. & Kangas, U. (2015). Suomen jäämistöoikeus II – Testamenttioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy.
- Aarnio, A. & Kangas, U. (2016). Suomen jäämistöoikeus I – Perintöoikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent Oy.
- Aarnio, A., Kangas, U. & Rabinä, T. (2020). Perunkirjoitus ja perinnönveroseuraamukset. 9., uudistettu painos. Alma Talent Oy.
- Aarnio, A., Kangas, U. & Rabinä, T. (2024). Perunkirjoitus ja perinnönveroseuraamukset. Alma Talent Oy.
- Aarnio, A., Kangas, U., Puroinen, P. & Rabinä, T. (2011). Perunkirjoitus ja perinnönveroseuraamukset. Talentum Media Oy.
- Digi- ja väestötietovirasto. (21.2.2024). *Sukuselvitykset*. Noudettu 18.9.2024 osoitteesta <https://www.suomi.fi/palvelut/sukuselvitykset-digi-ja-vaestotietovirasto/5a0914b8-fd0e-425e-8521-a210303ee35b>
- Digi- ja väestötietovirasto. (n.d.) *Edunvalvoja tarvitsee luvan*. Noudettu 25.10.2024 osoitteesta <https://dvv.fi/milloin-edunvalvoja-tarvitsee-luvan>
- Eriksson, P. & Koistinen, K. (2005). Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 4. Helsingin yliopiston kuluttajatutkimuskeskus.
- Gottberg-Talve, E. (1985). Jäämistöoikeuden perusteet. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Gottberg, E. (2013). Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7. ajantasaistettu painos. Turun yliopisto.
- Helsingin yliopiston avoin yliopisto. (n.d.) *Perusasioita oikeustieteestä. Tutkimuksen eri tasojen teoreettinen aines*. Noudettu 18.8.2024 osoitteesta <https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/oikeustiede/materiaali/osa1.html>

- HE 6/1964. Hallituksen esitys Eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 47/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamiseksi.
- Hirvonen, A. (2011). *Mitkä metodit? : opas oikeustieteen metodologiaan*. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta. <http://hdl.handle.net/10138/225264>
- Huoneistotietojärjestelmä. (n.d.) *Usein kysytyjä kysymyksiä*. Noudettu 4.12.2024 osoitteesta <https://osakehuoneistorekisteri.fi/usein-kysyttya>
- Isotalo, Kalle. (2013/16). *Edilex. Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet*. Noudettu 12.1.2025 osoitteesta <https://www.edilex.fi/artikkelit/10373.pdf>
- Isotalo, Kalle. (2019). *Varainverotus – riskivaikutukset ja niiden hallinta*. Lapin yliopisto.
- Isännöintiliitto. (n.d.) *Isännöitsijäntodistus*. Noudettu 4.12.2024 osoitteesta <https://www.isannointiliitto.fi/mita-on-isannointi/isannoitsijantodistus/>
- Kangas, U. (1982). *Lesken oikeudellinen asema – Oikeusdogmaattinen tutkimus lasken sosiaaliturvan laajuudesta*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 156. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Kangas, U. (2017). *Suomalaisen siviilioikeuden juuret – Esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Kangas, U. (2018). *Perhevarallisuus-oikeus*. Alma Talent Oy.
- Kangas, U. (2019). *Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet*. Alma Talent Oy.
- Kohonen, A. (2006). *Valtion taloudellinen tutkimuskeskus -keskustelualoitteita. Perintö- ja lahjaverotus – Näkökulmia talousteoriasta, maailmalta ja Suomesta*. Noudettu 17.8.2024 osoitteesta <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/148394/k411.pdf;sequence=1>
- Kolehmainen, A. & Rabinä, T. (2020). *Jäämistösuunnittelu I – Perittävän jäämistösuunnittelu*. Alma Talent Oy.
- Kolehmainen, A. & Rabinä, T. (2021). *Jäämistösuunnittelu II – Lesken ja perillisen jäämistösuunnittelu*. Alma Talent Oy.

- Koponen, J. (2020). Kuolinpesän osakkaan opas. Verotieto Oy.
- Lohi, T. (1999). Ennakkoperinnöstä. Lakimiesliiton Kustannus.
- Lohi, T. (2020). Jäämistöositus ja kuolinpesä. Alma Talent Oy.
- Lohi, T. (2023). Aviovarallisuusosoikeus. Alma Talent Oy.
- Maanmittauslaitos. (n.d.) *Kauppa-arvomenetelmä*. Noudettu 28.10.2024 osoitteesta <https://ak.maanmittauslaitos.fi/2021/arviointimenetelmat/kauppa-arvomenetelma>
- Maanmittauslaitos. (n.d.) *Lainhuuto- ja kiinnitysrekisteri*. Noudettu 3.12.2024 osoitteesta <https://www.maanmittauslaitos.fi/kiinteistotiedot-ja-niiden-hankinta/lainhuuto-ja-kiinnitysrekisteri>
- Maanmittauslaitos. (n.d.) *Lainhuutotodistus*. Noudettu 9.11.2024 osoitteesta <https://www.maanmittauslaitos.fi/kiinteistot/asiantuntevalle-kayttajalle/kiinteistotiedot-ja-niiden-hankinta/rekisteriotteiden-0>
- Maanmittauslaitos. (n.d.) *Rekisteröi kiinteistön omistusoikeus hakemalla lainhuutoa*. Noudettu 24.9.2024 osoitteesta <https://www.maanmittauslaitos.fi/kiinteistot/kiinteiston-omistajalle/rekisteroi-kiinteiston-omistusoikeus>
- Määttä, K. (2017). Vero-oikeuden perusteet. Helsingin Kamari Oy.
- Rautiainen, P., Kostiainen, A., Kurki, V., Soininen, N. & Määttä, T. (2023). Oikeus ja sen tutkiminen. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Piekkala, R. & Welch, C. (2020). Oodi yksityistapaustutkimukselle ja vertailun monenlaiset mahdollisuudet. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy.
- Puronen, P. (2008). Perintö- ja lahjaverotus. 9., uudistettu painos. Otavan Kirjapaino Oy.
- Puronen, P. (2015). Perintö- ja lahjaverotus. 11., uudistettu painos. Alma Talent Oy.
- Rautiala, M. (1968). Pesänselvitys ja perinnönjako. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy.
- Saarnilehto, A., Annola, V., Hemmo, M., Karhu, J., Kartio, L., Tammi-Salminen, E., Tolonen, Juha., Tuomisto, J. & Viljanen, M. (2012). Oikeuden perusteokset. Varallisuusosoikeus. Toinen, uudistettu painos. Sanoma Pro Oy.

- Slemrod, J. (4/2022). *Kansantaloudellinen aikakauskirja. Mitä tiedämme verojärjestelmistä, miten sen tiedämme, ja mitä meidän vielä pitäisi tietää.* Noudettu 14.8.2024 osoitteesta https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2022/12/32090849_KAK_4_2022_Taloustieteellinen_Yhdistys_nettipdf_22_12_16-79-92.pdf
- Suomi.fi. (18.12.2023). *Perintövero.* Noudettu 29.10.2024 osoitteesta <https://www.suomi.fi/palvelut/perintovero-verohallinto/1b80039e-7a41-4de9-a830-727b9db2c170>
- Tenhunen, S. & Kinnunen, I. (2011). *Käsikirja oikeudellisen tiedon hakijoille.* Alma Talent Oy.
- Tilastokeskus. (30.9.2021). *Syntyvyys ei ole Suomessa ikärakenteen kannalta riittävällä tasolla.* Noudettu 17.8.2024 osoitteesta https://stat.fi/til/vaenn/2021/vaenn_2021_2021-09-30_tie_001_fi.html#:~:text=Tilastokeskuksen%20tuoreimman%20väestöennusteen%20mukaan%20Suomessa%20kuolisi%20vuoden%202060,aikavälillä%20syntyvyys%20ei%20ole%20ikärakenteen%20kannalta%20kestävällä%20tasolla
- Tilastokeskus. (n.d.) *Sosioekonominen asema.* Noudettu 6.10.2024 osoitteesta https://stat.fi/meta/kas/sosioekon_asema.html
- Tilastokeskus. (n.d.) *Kotitalouksien varallisuus. Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat.* Noudettu 17.8.2024 osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vtutk/statfin_vtutk_pxt_136l.px/
- Tilastokeskus. (n.d.) *Rahanarvonmuunnin.* Noudettu 17.9.2024 osoitteesta <https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>
- Tuomala, M. (4/2006). *Kansantaloudellinen aikakauskirja. Perintöverotuksesta.* <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak42006/kak42006tuomala.pdf>
- Tuori, K. (2000). *Kriittinen oikeuspositivismi.* Werner Söderström lakitieto.
- Tuunanen, P. (2015). *Perintö, testamentti ja velka.* Alma Talent Oy.

- Verohallinto. (16.5.2007). *Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen (EYT) ratkaisun vaikutus Suomen väliyhteisölain soveltamiseen*. 696/37/2007. Noudettu 7.10.2024 osoitteesta https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48254/euroopan_yhteisöjen_tuomioistuimen_eyt_/#eyt:n-ratkaisusta-ilmenevät-periaatteet
- Verohallinto. (31.3.2016). *Ensin kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot*. A53/200/2016. Noudettu 17.9.2024 osoitteesta https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48577/ensin_kuolleen_puolison_tai_lesken_jalk/
- Verohallinto. (20.5.2016). *Osituksen yhteydessä tapahtuvat omistajanvaihdokset ja niihin liittyvä varainsiirtoverotus*. A39/200/2016. Noudettu 17.9.2024 osoitteesta https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48583/osituksen_yhteydessa_tapahtuvat_omistaj/
- Verohallinto. (3.10.2017). *Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa*. A49/200/2017. Noudettu 30.12.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/60797/luopumiset-perint%C3%B6--ja-lahjaverotuksessa/>
- Verohallinto. (1.1.2022). *Lahja- tai perintöverotuksesta voi hakea ennakkoratkaisua*. Noudettu 15.9.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/lahja/ennakkoratkaisu-lahja--ja-perintöverotuksessa/>
- Verohallinto. (31.5.2022). *Kahden vuoden sisällä peritty omaisuus perintöverotuksessa*. Diaarinumero VH/2359/00.01.00/2021. Noudettu 20.12.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/108776/kahden-vuoden-sisalla-peritty-omaisuus-perintoverotuksessa/>
- Verohallinto. (17.11.2022). *Verohallinnon päätös maksujärjestelyssä noudatettavasta menettelystä*. Diaarinumero VH/5925/00.01.00/2022. Noudettu 7.8.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/paatokset/47558/verohallinnon-paatos-maksujarjestelyssa-noudatettavasta-menettelysta5/>

- Verohallinto. (19.12.2022). *Varojen arvostamisen yleiset periaatteet perintö- ja lahjaverotuksessa*. Diaarinumero VH/5910/00.01.00/2022. Noudettu 14.10.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152990/varojen-arvostamisen-yleiset-periaatteet-perinto--ja-lahjaverotuksessa/>
- Verohallinto. (28.12.2022). *Irtaimen omaisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa*. Diaarinumero VH/5913/00.01.00/2022. Noudettu 23.12.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152974/irtaimen-omaisuuden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa/>
- Verohallinto. (28.12.2022). *Sijoitustuotteiden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa*. Diaarinumero VH/5912/00.01.00/2022. Noudettu 23.12.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152988/sijoitustuotteiden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa/>
- Verohallinto. (16.1.2023). *Ennakkoratkaisuhakemuksen tekeminen ja siihen annettava päätös*. Diaarinumero VH/4773/00.01.00/2022. Noudettu 15.9.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/47819/ennakkoratkaisuhakemuksen-tekeminen-ja-siihen-annettava-paatos3/>
- Verohallinto. (22.3.2023). *Ennakkoperintö – miten perinnönjättäjältä saatu lahja otetaan huomioon perintöverotuksessa?* Noudettu 3.9.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perintoveron-maara-ja-maksaminen/perinnonjattajalta-saadut-lahja/>
- Verohallinto. (14.4.2023). *Perinnöstä luopuminen – näin se vaikuttaa omaisuuden verotukseen*. Noudettu 26.12.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus-ja-perukirj/perinnosta-luopuminen/>
- Verohallinto. (14.4.2023). *Perintöverolaskuri – kuinka paljon perintöveroa pitää maksaa?* Noudettu 16.8.2024 osoitteesta

<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perintoveron-maara-ja-maksaminen/perintoverolaskuri/>

Verohallinto. (14.4.2023). *Testamentit perintöverotuksessa*. Noudettu 2.9.2024 osoitteesta

https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ ja_peru_kirj/testamenti/

Verohallinto. (18.4.2023). *Miten omaisuuden arvo pitää määrittää perukirjaan?*

Noudettu 14.10.2024 osoitteesta

https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ ja_peru_kirj/perukirja/omaisuuden-arvon-maarittaminen/

Verohallinto. (19.11.2023). *Jäljennös perukirjasta, tilauslomake (3627)*. Noudettu

17.9.2024 osoitteesta https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/yhteystiedot-ja-asiointi/lomakkeet/kuvaus/jaljennos_perukirjasta_tilauslomake_362/

<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perinnonjako/>

Verohallinto. (1.1.2024). *Perinnönjako ja kuolinpesän lakkauttaminen*. Noudettu

9.9.2024 osoitteesta

<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perinnonjako/>

<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>

Verohallinto. (1.1.2024). *Varainsiirtovero vaihtokaupan, osituksen ja perinnön jaon yhteydessä*. Noudettu 14.9.2024 osoitteesta

<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/varainsiirtovero/vaihto-ositus-ja-perinnonjako/>

Verohallinto. (16.5.2024). *Yritysvarallisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa*. Diaarinumero VH/2503/00.01.00/2024. Noudettu 23.12.2024

osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152995/yritysvarallisuuden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa2/>

<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152995/yritysvarallisuuden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa2/>

<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152995/yritysvarallisuuden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa2/>

Verohallinto. (21.11.2024). *Kiinteistö- ja asuntovarallisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa*. Diaarinumero VH/7281/00.01.00/2024. Noudettu 23.12.2024

osoitteesta <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152995/yritysvarallisuuden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa2/>

<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152995/yritysvarallisuuden-arvostaminen-perinto--ja-lahjaverotuksessa2/>

[hakusivu/152978/kiinteisto-ja-asuntovarallisuuden-arvostaminen-perinto-ja-lahjaverotuksessa1/](https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152978/kiinteisto-ja-asuntovarallisuuden-arvostaminen-perinto-ja-lahjaverotuksessa1/)

Verohallinto. (21.11.2024). *Maatilan arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa.*

Diaarinumero VH/7285/00.01.00/2024. Noudettu 23.12.2024 osoitteesta

[https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152986/maatilan-](https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152986/maatilan-arvostaminen-perinto-ja-lahjaverotuksessa1/)

[arvostaminen-perinto-ja-lahjaverotuksessa1/](https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/152986/maatilan-arvostaminen-perinto-ja-lahjaverotuksessa1/)

https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru

[kirj/nain-lahetat-perukirjan/](https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru)

Verohallinto. (21.11.2024). *Perintö- ja lahjaverotuksen arvostamista koskevien ohjeiden*

koontisivu. Noudettu 21.12.2024 osoitteesta [https://www.vero.fi/syventavat-](https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/perinto-ja-lahjaverotuksen-arvostamista-koskevien-ohjeiden-koontisivu/)

[vero-ohjeet/ohje-hakusivu/perinto-ja-lahjaverotuksen-arvostamista-koskevien-](https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/perinto-ja-lahjaverotuksen-arvostamista-koskevien-ohjeiden-koontisivu/)

[ohjeiden-koontisivu/](https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/perinto-ja-lahjaverotuksen-arvostamista-koskevien-ohjeiden-koontisivu/)

Verohallinto. (16.12.2024). *Näin lähetät perukirjan Verohallintoon.* Noudettu 21.12.2024

osoitteesta

https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru

[kirj/nain-lahetat-](https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru)

[perukirjan/#:~:text=Perukirjan%20voi%20lähettää%20OmaVerossa%20kuka%20](https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru)

[tahansa%20-%20sopikaa,perillisten%20perintöverotus.%20Tarvitsemme%20sa](https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru)

[masta%20perukirjasta%20vain%201%20kopion](https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perunkirjoitus_ja_peru)

Virallinen lehti. (n.d.) *Tietoa lehdestä.* Noudettu 19.9.2024 osoitteesta

<https://www.virallinenlehti.fi/fi/esittely/index.html>

Virolainen, J. (16.8.2019). Tieteen termipankki. *Dispositiivinen periaate.* Noudettu

17.9.2024

osoitteesta

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:dispositiivinen_periaate